

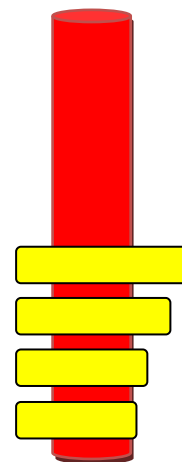
A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell Junkert](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#);

Periodicitat: [quadrimestral](#) (gener - maig - setembre)

D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acam.cat](#); Email: [manelguell@acam.cat](#)

Any 10 – II Època

28

Maig de 2015

Contingut

3

EDITORIAL: "Els Quaderns de Bitàcola britànics"

4

ARTICLES

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Aproximació històrica al Reial Col·legi Militar de Tarragona"

13

QUIGLEY, ADAM GERARD. "L'Armada Reial Britànica davant de Tarragona (juny de 1813)"

20

EL PERSONATGE

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Joan Prim Agüero, general de brigada de cavalleria (1858-1930)"

33

RECENSIONS / RECALL

F.X.HERNANDEZ CARDONA-F.RIART. *Soldats, guerrers i combatents dels Països Catalans*; **J.M.SOLE I SABATE-E.PUIGVENTOS.** *Els catalans a les guerres del món*; **A.A.DD.-V.GUAL** (dir.). *Història de Vimodí i Poblet*; **A.MUÑOZ-J.CATÀ.** *Ambaixadors catalans a Madrid. Els inicis de la Guerra de Separació (1640-1641)*; **J.BERENGUER.** *Francesc Busquets i Mitjans, coronel d'infanteria i exiliat austriacista*; **D.O.CAIXAL.** "Tècniques de setge militar"; **J.CASAS-D.VIVÓ-J.M.NOLLA.** «La torre número 13 de la Força Vella de Girona...»; **L.ZUECO.** «La batalla de Muret...»; **J.M.SANS I TRAVE.** «La muralla de Montblanc»; **J.PUIG.** «El castell i la presó de Siurana d'Empordà»; **M.SOSPEDRA-F.RIART.** *Almogàvers*; **L.ZUECO.** «El castell de Molsó»; **L.ZUECO.** «La guerra dels dos Peres. Castella contra Aragó»; **J.BRUGADA.** «Cartes de desafiament [...] (1496-1500)»; **A.SIMON.** «Catalunya en el procés de construcció de l'Estat modern espanyol (segles XVI-XVIII)»; **J.S.PÉREZ GARZÓN**(Coord.). *Los bombardeos de Barcelona*; **M.SOSPEDRA-F.RIART.** *Miquelets*; **A.ALCOVERRO.** «Conseqüències de l'execució del coronel Bac de Roda»; *Lo Floc, Riudoms* (2014 = Dossier sobre la guerra de Successió al Camp de Tarragona); **F.SERRA-A.CASES.** «Els combatents osonencs de la Guerra de Successió»; **J.TURRÓ.** «La Guerra de Successió [...] a Palafrugell»; **L.BOIX.** «La Guerra de Successió (1705-1714) i el Cadastre [...] a l'Escala»; **M.BAIG.** «Viure i morir a l'Empordà durant la Guerra Gran (1793-1795)...»; **M.BAIG.** «La Guerra Gran i el castell de Sant Ferran (1793-1795)»; **M.C.GIL.** «Las diputaciones y los reemplazos del Ejército»; **A.CÒNSUL.** «La polèmica vida de Joan Prim»; **E.PEREA.** «Riudoms a l'època de la Primera Guerra Mundial (1914-1918)»; **M.CÁRDABA.** «Figueres i la guerra civil, 1936-1939». **D.GARCIA.** «Ales negres. Bombes sobre Figueres (1936-1939)».

47

LA CITA:

In capite, comandaments

61

NOTÍCIES

70

AGENDA

58

L'ESPASA I LA PLOMA:

Fèlix Domènech i els seus Treballs i desdixas....

64

EXPUGNARE OPPIDUM:

Constantí 1642, Esllivissada fatal

Els Quaderns de Bitàcola britànics

En el nostre tercer número extraordinari (agost de 2011) assenyalàvem la importància dels fons documentals d'arxius més enllà de les nostres fronteres, en aquell cas, els francesos de París (a l'abast d'un ordinador a través del portal Gallica). L'article que publica en aquest número el nostre col·laborador ADAM QUIGLEY, n'és un altre cas. QUIGLEY ha consultat els arxius nacionals britànics, a Kew i ha trobat els apunts dels dietaris de bord de la flota britànica davant la costa catalana durant la guerra del Francès, concretament, l'estiu de 1813. Es tracta de documentació britànica, anotada per militars britànics i custodiada en arxius anglesos, però amb un contingut d'interés històric per als catalans. Sempre ho direm, és la informació i no el suport allò amb què els investigadors basteixen la Història.

Una altre font d'informació històrica, cada vegada més emprada, és l'arqueològica, terrestre o submarina. Les excavacions arqueològiques han permès els components de DIDPATRI resuscitar la batalla de Talamanca (1714) i puntualitzar aspectes fins llavors desconeguts. De la mateixa manera, l'excavació submarina a Deltebre realitzada pel Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya ha permès rescatar una embarcació militar de transport de l'Armada Reial Britànica, enfonsada allí el 1813. Amb aquesta actuació han emmergit molts dels secrets que guardava al fons del mar, ja que les restes es troben en força bon estat i, descobertes per un pescador el 2008, no han estat objecte d'espoli. Del 14 de març al 22 de juny de 2104, el Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona, exposà una mostra amb un centenar de peces procedents d'aquest derelict: municions de diferent calibre, bombes, granades, munició de fragmentació, filtres de sextant, compassos de navegació, etcètera. També es va trobar una eina de mesures que combina un calibrador de canons i una regla de càlcul (la calculadora de l'època) signada per un dels grans creadors d'instruments de precisió de Londres.

D'ací el nostre reconeixement a la tasca d'arxivers i d'arqueòlegs, allà on siguin, sobretot si tenen l'esperit difusor que atansa aquesta informació tan preuada segons l'indret, als usuaris interessats.

ARTICLES :

Aproximació històrica al Reial Col·legi Militar de Tarragona (1r Exèrcit)

ALFREDO REDONDO PENAS

Historiador

alfredoredondo88@gmail.com

Resum: La guerra contra Napoleó va requerir una renovació de l'Exèrcit, amb més oficials i més ben preparats. El juliol de 1810 es creava, a Tarragona, el Reial Col·legi Militar, d'on sortiren els pròxims mesos uns 50 cadets aprovats. Es detalla l'equipació i uniformitat dels cadets. De Tarragona va passar a Vilanova, Solsona, Cardona i Busa, on el general Lacy va establir el campament.

Paraules clau: Guerra, acadèmia, oficials, cadets, uniforme, Busa.

Estadística: 10 notes, 1 centre documental consultat, 11 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: La guerra contra Napoleón requirió una renovación del Ejército, con más oficiales y mejor preparados. En julio de 1810 se creó, en Tarragona, el Real Colegio Militar, de donde salieron en los próximos meses unos 50 cadetes aprobados. Se detalla el equipo y uniformidad de los cadetes. De Tarragona pasó a Vilanova, Solsona, Cardona y Busa, donde el general Lacy estableció el campamento.

Palabras clave: Guerra, academia, oficiales, cadetes, uniforme, Busa.

Estadística: 10 notas, 1 centro documental consultado, 11 obras bibliográficas citadas.

Abstract: The war against Napoleon called for a renewal of the Army, with more officers and better prepared. In July 1810 was established in Tarragona, Royal Military College of departure in the coming months about 50 cadets approved. Equipment and uniformity of the cadets detailing. He moved from Tarragona to Vilanova, Solsona, Cardona and Busa, where General Lacy set up camp.

Keywords: War, academy, officers, cadets, uniform, Busa.

Statistic: 10 notes, 1 documentary consulted center, 11 bibliographical mentioned works.

Résumé: La guerre contre Napoléon a appelé à un renouvellement de l'armée, avec plus d'officiers et mieux préparés. En juillet 1810 a été établi à Tarragone le Collège Militaire Royal de départ dans les prochains mois environ 50 cadets approuvées. Équipement et l'uniformité des cadets détaillant. Il a déménagé de Tarragone à Vilanova, Solsona, Cardona et Busa, où le général Lacy mis en place le camp.

Mots clés: Guerre, académie, les officiers, les cadets, uniforme, Busa.

Statistique: 10 notes, 1 centre documentaire consulté, 11 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: La guerra contro Napoleone chiesto un rinnovamento dell'esercito, con più ufficiali e meglio preparati. Nel luglio 1810 è stato istituito in Tarragona, Militare Reale Collegio di partenza nei prossimi mesi circa 50 cadetti approvati. Attrezzature e uniformità dei cadetti dettaglio. Si è trasferito da Tarragona a Vilanova, Solsona, Cardona e Busa, dove il generale Lacy si accampò.

Parole chiave: Guerra, accademici, gli ufficiali, cadetti, uniforme, Busa.

Statistica: 10 note, 1 centri documentario intervistati, 11 opere bibliografiche citate.

L'entrada de les tropes franceses a Catalunya, l'hem d'entendre dins del context de la Guerra Gran que va enfrontar França amb Espanya. A Catalunya es va despertar un sentiment anti-francès i una actitud hostil davant els successos que es desenvolupaven a França durant el període de la Revolució francesa i l'època Napoleònica. A Espanya li esperaven molts anys de guerra amb la primera potència militar del món, i això volia dir que si aspirava a superar el tràngol, necessitaria un exèrcit com cal, modern, nombrós i ben nodrit d'hàbils comandaments.

Tal cosa passava per aixecar una infraestructura acadèmica capaç de proporcionar oficials competents. Un d'aquests equipaments es va fundar a Tarragona, en plena guerra del Francès.

Les acadèmies i col·legis militars de l'època[1]

El 1808, únicament seguien funcionant tres Acadèmies:

1. Samora.- creada el 1790 com acadèmia de Matemàtiques, regida pels enginyers. El 1805 se li va reduir a la meitat el seu pla d'estudis i el nombre d'estudiants en fusionar-se amb les de Barcelona i Cadis. Formava oficials dels cossos de les "*Reales Guardias de Infanteria Española y Walona, Infantería, Caballería-Dragones y Milicias*". La invasió francesa va significar la seva dissolució, i els alumnes i professors s'incorporaren a l'exèrcit regular.
2. Escola Especial d'Enginyers.- creada el 1803 a Alcalá d'Henares, estava vinculada al "*Real Regimiento de Zapadores Minadores*". Els estudis eren de tres anys com a sotstinents agregats al Regiment i d'allí en sortien els millors oficials de les Armes Generals, cadets i civils. Era l'hereva de les acadèmies de matemàtiques, principalment la de Barcelona, que ja funcionava des de començaments del segle XVIII[2].
3. Col·legi d'Artilleria de Segòvia.- estava ubicat a l'Alcàzar. Els alumnes estaven en règim intern i les seves edats comprenien els 12 i els 15 anys. S'hi accedia després de superar un dur examen d'ingrés, abonar uns preus elevats i assumir un pla d'estudis de quatre anys de durada. Per aquests motius es considerava un centre selecte i elitista. Va ser un exemple d'ensenyament de l'època per la qualitat dels seus professors, la seva organització i els seus mètodes docents.

Les necessitats del conflicte van fer que les autoritats, polítiques i militars, fessin tot el possible per proporcionar persones capacitades per al comandament de les unitats. Això féu que sorgissin arreu mantes col·legis militars. A més del de Tarragona, que aquí ens ocupa, trobem els de: “*Real Colegio de Preferentes de Granada, Real Colegio Militar de Murcia, Real Academia de Caballería de San Felipe de Játiva, Real Colegio Militar de Olivenza, Real Colegio Militar de Santiago, Real Escuela Militar de Santiago, Real Colegio Militar de Palma de Mallorca y El Colegio Militar de la Isla de León*”[3].

El Reglamento de Escuelas Militares (1811)

El reial decret de la Regència de data 1 de març de 1811 dictava un *Reglamento de Escuelas Militares* amb intenció de reestructurar l'ensenyament militar al país i regular-ne la docència. Es reduïen a sis les escoles militars existents, una per a cada Exèrcit, a més de dos Col·legis a Santiago i Palma de Mallorca per a cadets menors d'edat (joves de 12 a 16 anys, amb una ensenyança de quatre anys). Cada Escola estava dirigida per un coronel o tinent coronel i tindria como a segon cap a un sergent major, cap d'instrucció i comptabilitat, i un nombre d'oficials-professors. Els alumnes estarien agrupats en companyies de 80 a 100 amb un capità, un tinent, un sotstinent i dotze sergents i caporals “galonistas”. Els cadets, una vegada acabats els estudis, havien d'escollir entre el cos de cavalleria o el d'infanteria. Els pares havien d'avançar 8 rals de billó diaris per semestres. Els alumnes entre els 14 i 16 anys eren interns i els de 17 en endavant vivien aquarterats o acampats. Es regulava l'horari i la uniformitat a criteri de cada exèrcit i, fins i tot, el menjar. Els centres disposaven, així mateix, de servei interior amb “*un mayordomo de grado de sargento y cinco asistentes por compañía*”.

El Reial Col·legi Militar de Tarragona

En iniciar-se el conflicte contra els exèrcits napoleònics, calia preparar bé l'Exèrcit per tal que fes front, amb garanties, al que llavors eren les millors tropes del món. El primer pas era dotar-lo d'una oficialitat adequada i, per això, calia que es formessin cadets en col·legis militars. El 3 de juliol de 1810 el Consell de Regència aprovava la proposta del general en cap del 1r Exèrcit **Enrique O'Donnell**, i es procedia a organitzar una acadèmia militar a la plaça de Tarragona, específicament d'infanteria[4].

Per dur a terme la creació d'aquesta institució es va escollir el convent dels Pares Mercedaris o de la Mercè (actual Palau de la Diputació), i es designà com a cap d'instrucció el sergent major **Antonio Soto de Alfeirán**, col·laborador del director del centre, el coronel d'infanteria **Joaquín Navarro**. En la pràctica, **Antonio Soto** va ser el veritable director del Col·legi, primer com a sotsdirector amb el grau de tinent coronel des de desembre de 1810 i després com a director entre l'1 de setembre de 1812 i l'octubre de 1815.

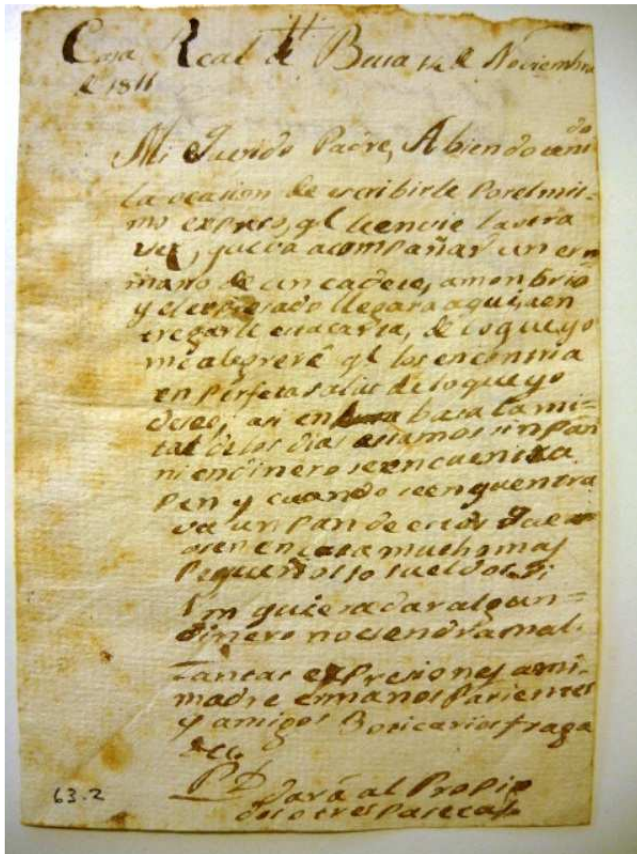
En obrir, hi van accedir tots els cadets dels cossos d'Infanteria d'aquest Exèrcit. Es van reunir uns quaranta en el convent dels Pares Mercedaris. La necessitat de formar oficials va fer que s'incorporessin al Col·legi joves universitaris, cosa que va permetre ampliar el nombre d'alumnes (que va arribar a 150), amb els quals es van formar dues companyies.

Els ensenyaments que s'impartien en el Col·legi consistien en: tàctica, ordenances, matemàtiques i, més endavant, es van incloure també unes nocions de fortificació de campanya; els professors eren els senyors **Enrich** i **Fox**. El Reial Col·legi no va trigar a ampliar les seves possibilitats de formació a l'arma de cavalleria. Aquests estudis estaven dirigits "*pel capità del Regiment de Dragons de Numància don **Joan Maria Codhes** i dels seus segons els tinentes d'hússars espanyols i d'Alcàntara don **Manuel Nicolás de Rabassa** i don **Sebastián de Capdevila***" [5].

Els ensenyaments anaven accelerats. A principis de desembre de 1810 ja van ser examinats pel general en cap de l'Exèrcit, comte de **La Bisbal**, uns trenta-cinc cadets, els quals van ser promoguts a l'ocupació de sotstinent [6]. Els dies 6, 7 i 8 de març de 1811 es va realitzar una nova tanda d'exàmens que van ser presidits pel mariscal de camp **José Sanjuán**, sotsinspector de cavalleria de l'Exèrcit, i que va aprovar els vint cadets que van ser proposats per a oficials.

L'1 de març de 1811 arribava el *Reglamento de Unificación de las Escuelas Militares*, però aquest fet va coincidir amb el setge de Tarragona i el canvi de director, que va passar a ser el tinent coronel **Soto de Alfeirán**. El general de l'Exèrcit, **Luis Lacy**, decidí el seu nou emplaçament en un lloc més allunyat i segur. En un primer moment, l'acadèmia va fer cap a Vilanova i la Geltrú, però poc després s'establí a Busa [7] (Solsonès), fins el 12 de juliol de 1811, i tot seguit al castell de Cardona, on va restar fins els darrers dies del mes de setembre de mateix any. Allí, **Lacy** exercí de governador del campament militar que dirigí gairebé durant quasi dos anys, i fou el responsable de la seva fortificació. Durant l'hivern de 1813, que va ser molt dur, es va decidir el seu trasllat a la ciutat de Berga i el desembre, a Poblet [8].

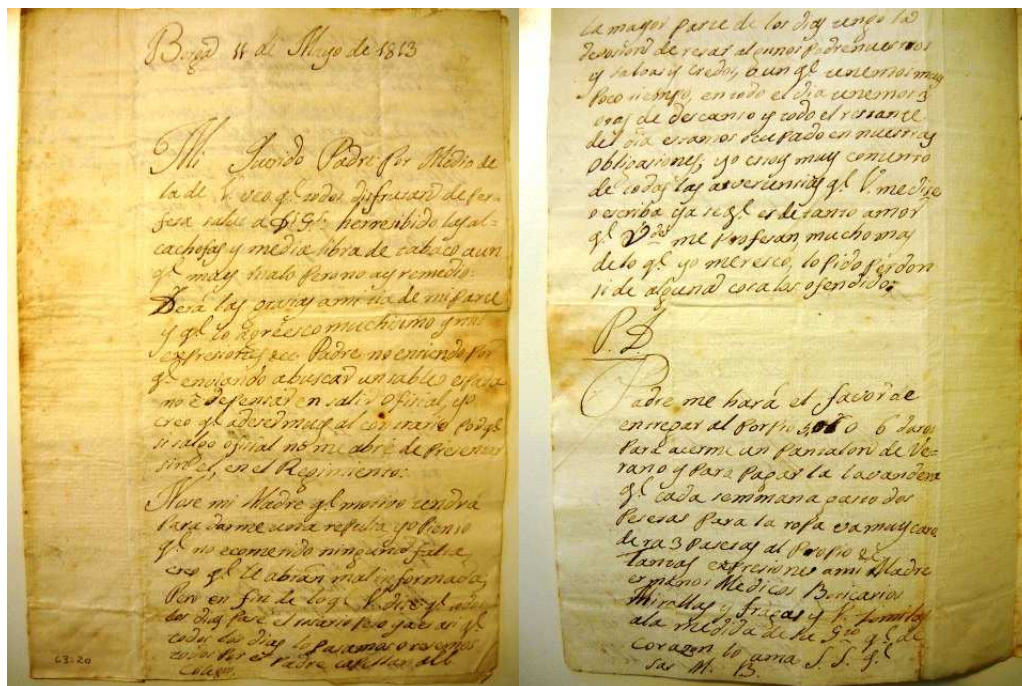
L'estudi de **ROSER PUIG TÀRRECH** sobre la correspondència que el cadet de l'escola **Joaquim d'Homdedéu Molins**, enviava al seu pare entre 1813 i 1814, ens permet conèixer les dificultats en què, en període de guerra, es trobaven els cadets (manca de roba d'abric per l'hivern, encariment de preus...) i, pràcticament, no hi ha referències a la instrucció militar o al seus companys de formació (vegeu l'annex) [9]. Al mateix fons documental hi trobem més cartes del cadet **Homdedéu**, escrites des de Busa (amb dates des del 14 de novembre de 1811 al 28 de setembre de 1812) i Berga (del 2 de novembre de 1812 fins al 29 d'octubre de 1813) [10] que ens aporten noves informacions sobre les ubicacions del Reial Col·legi Militar de Tarragona en el seu moviment per terres catalanes. Aquestes missives ocuparien un altre treball d'investigació centrat en tot el recorregut que el nostre protagonista va fer al llarg del temps que va estar a l'exèrcit.

Carta de Joaquim d'Homdedéu Molins des de Busa (4 de novembre de 1811)

Fons Homdedéu de Riudecanyes, Arxiu Comarcal del Baix Camp

© Alfredo Redondo Penas

Carta de Joaquim d'Homdedéu Molins des de Berga (11 de maig de 1811)

Fons Homdedéu de Riudecanyes, Arxiu Comarcal del Baix Camp

© Alfredo Redondo Penas

Uniformitat del Reial Col·legi de Tarragona

L'uniforme que vestien era el següent: frac blau turquí, amb coll, voltes i folres del mateix color; cordons de plata a l'espatlla dreta i quatre flors de lis del mateix metall en els faldons, pantalons de drap gris; chacó amb xapa de plata en forma de cornucòpia, corretjam, fusell i espasa.

Uniforme de cadet de la guerra del Francès

[BUENO CARRERA, JOSÉ MARÍA. *Uniformes españoles de la Guerra de la Independencia*. Madrid: Aldaba Militar, 1989]

Les darreres referències que tenim, són de 1818 quan una ordenança va reduir les escoles militars a tres, de les sis inicials: Tarragona 1a, Múrcia 2a i 3a, Illa de Lleó (la 4a), Olivença (5a) i Santiago (6a), fet que va suposar que 17 cadets es traslladessin a València.

NOTES

[1] ORTIZ DE ZÁRATE, JOSÉ RAMÓN. "La formación de oficiales en la guerra de la Independencia". Dins: *La Guerra de la Independencia Española: una visión militar. VI Congreso de Historia Militar. Actas. Volumen I*. Saragossa, 2008. Madrid: Ministeri de Defensa, 2009, 299-318.

[2] Vegeu MUÑOZ CORBALÁN, JUAN MIGUEL (coord.). *L'Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona. El llegat dels enginyers militars*. Barcelona: Secretaria General Técnica del Ministerio de Defensa / Novatesa S.L., 2004.

[3] GÓMEZ RUÍZ, MANUEL – VICENTE ALONSO JUANOLA. *El ejército de los Borbones. V. Reinado de Fernando VII (1808-*

1833). Vol. 3. Madrid: Instituto de Historia y Cultura Militar, 2002.

[4] *Memoria histórica de las Academias y Escuelas Militares de España, con la creación y estado presente del Colegio general establecido en la ciudad de Toledo*. Madrid: Impr. de José Gómez Colón, 1847.

[5] *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*. Número 63, de 30 de març de 1811.

[6] BERTRAN VALLVÉ, DÍDAC – MANUEL GRAMUNT DE MORAGAS. *Los regimientos de guarnición en Tarragona (1700-1931). De Felipe V a Alfonso XIII*. Madrid: Ministeri de Defensa, 2000.

[7] Vegeu l'annex núm. 1.

[8] MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *El setge de Tarragona del 1811. Els exèrcits enfrontats* (en premsa)

[9] PUIG TÀRRECH, ROSER. "Correspondència d'un cadet des de l'Acadèmia militar de Poblet durant la Guerra del Francès (1813-1814)". *Aplec de Treballs*, CECB, Montblanc, 24 (2006) 123-132.

[10] GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. – PERIS I SERRADELL, SABÍ. *Inventari del Fons Patrimonial Homdedeu de Riudecanyes (segles XV-XIX)*. Reus: Arxiu Històric Comarcal, 2004.

Annexos

Annex 1. Descripció de la Busa (Solsonès)

"Les obres s'emprenghen el mes de setembre de 1811, conjuntament amb les de la fortificació de les illes Medes [...] La Junta va comissionar per a les obres el vocal **Caietà Puig**, que atenia el seu càrrec des de Berga. Dirigia els treballs i n'era el seu encarregat el contractista, **Agustí Canelles**. Durant el mes d'octubre es gastaren trenta mil rals [...] **Lacy** va traslladar a Busa el col·legi general de cadets que havia funcionat a Solsona i després a Cardona, establint en aquell altiplà una escola de cornetes i tambors, un hospital de sang i algunes dependències civils. Al N-O, i separat del massís de Busa per una estreta i profunda esquadra, s'hi alça una prominència rocosa i tallada a cingle, que té el nom de Capolatell, al què s'hi comunica per mitjà d'una palanca. Va servir de camp de concentració de presoners, tant en aquesta guerra com en la primera carlina..."

LLORENS I SOLÉ, ANTONI. *Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1981, p. 62-64.

Annex 2. Correspondència de Joaquim d'Homdedéu, cadet del Reial Col·legi Militar de Tarragona, amb el seu pare, des de Poblet

Carta I

*"A Don **Joaquín de Homdedéu** en sas propias manos, en Riudecañas.*

Poblet, 25 de noviembre de 1813.

Mi amado padre:

Me alegraré que lo encontraria con perfecta salut, como la que yo gosso a Dios Gracias.

Padre, ja sabrà usted como [h]emos tenido una marcha de 7 días, y en esos días, gasté 7 duros. En la marcha se gasta mucho sin saber como, va todo muy caro, y aún no se encuentra, y en fin no pude comprarme el pantelón, si que [h]ise volverme el fraque, pero aún lo debo. Estamos al invierno, y no tengo pantelón de paño ni de otra ropa, sino de verano, y eso que no [h]ay ni un cadete que no lo tanga. Todos van más bien vestidos que yo, pero no quiero sino lo necesario para ir desente. Y así podrá ser el favor (si pueda) de entregar al propio 11 o 12 duros para [h]acerme el pantelón y pagar al sastre. Devolverme el fraque al propio, le podrá dar 3 pasetas por su trabaxo de venir en esa. Tanta expresiones a mi mamá y a todos mis [h]ermanos y demás personas de su mayor agrado, y usted tómela de la medida de su gusto que de corazón lo ama y desea verlos su [h]ijo que las manos besa.

Joaquim Homdedéu (rúbrica)

[Postdata] Padre: Estoy muy [h]arto de estar en este col·legio, y así podrá [ha]ser una cosa que es ir a ver el general, desirle el tiempo que ya que estoy en este colegio y mi antigüedad y mis pocos muertos del sitio de Tarragona, y que estoy en primera clase para subir, que no [h]ay más clase para subir, y quando no siquiera usted yo pediré lisenia por la Pasqua, o quando no, [h]aga usted lo que le paresca más conveniente. Al mismo tiempo [h]aga usted el favor de desir a mi madre que necessito de un par de camisas porque no tengo más que una camisa buena y otra de mala. Ya sé que dirá que quando salga de oficial me dará de todo lo que necessito, pero ninguno lo quiera más que yo. Un tiempo pensava como niño, pero [ahora] pienso como a hombre".

*[anotació marginal del pare] "Dia 28 he rebut la present, y he donat al propi 8 duros per lo **Quimet**, y 3 pessetas per lo dit propi".*

Carta III

*"A Don **Joaquín Homdedéu**, en Riudecañas. Entregada al padre **Bofarull** dos pesos, la medida del sombrero está aquí.*

Poblet, 6 de enero 1814

Mi querido padre:

Me halegrere que lo encontra con perfecta salut como la que yo goso a Dios gracias [...] recibí las avellanas y todo lo que me envió por el propio (y le doy las gracias, como a mi madre) y de las camisas que me escriva usted en la última carta veo según que no estan en ellas, y sabrá como las necesito mucho, porque llevo una camisa 3 semmanas y no tengo otra. Me hará el favor de enviármelas tan pron[to] como pueda poque las necesito.

*Padre sabrá como necesito un sombrero, porque el que tengo no vale nada, nada, y al mismo tiempo me enviará, 6 palmos de paño azul turque para un pantalón, que no tengo ninguno, sino de verano. Que el mismo padre **Pedro Bofarull** le informará mejor de lo que necesito, como encargado que está de mi.*

Post data: De oficiales no se [h]abla si saldrán o no. Después de esta rravista general se sabrá una cosa.

Tanta expresiones a mi madre, [h]ermanos y usted tómelas a la manera de su gusto, que de corazón lo ama y desea verlos su [h]ijo.

Joaquim Homdedéu (rúbrica)

[anotació del seu pare] Recibida dia 12 enero 1814 y le he enviado dos camisas entregado 2 duros al padre **Bofarull**. El sombrero que vale [en blanc] pesetas y los 6 palmos [de] paño que valen [en blanc] pesetas y 4 duros para el **Quimet**".

PUIG TÀRRECH, ROSER. "Correspondència d'un cadet des de l'Acadèmia Militar de Poblet durant la Guerra del Francès (1813-1814)". <i>Aplec de Treballs</i> , CECB, Montblanc, 24 (2006) 123-132, p. 128-132.
--

Fons documentals i bibliografia:

ACBC = Arxiu Comarcal del Baix Camp, Fons Homdedéu, de Riudecanyes.

GMPPC = *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*.

BERTRAN VALLVÉ, DÍDAC – MANUEL GRAMUNT DE MORAGAS. *Los regimientos de guarnición en Tarragona (1700-1931). De Felipe V a Alfonso XIII*. Madrid: Ministeri de Defensa, 2000.

BUENO CARRERA, JOSÉ MARÍA. *Uniformes españoles de la Guerra de la Independencia*. Madrid: Aldaba Militar, 1989.

GÓMEZ RUÍZ, MANUEL – VICENTE ALONSO JUANOLA. *El ejército de los Borbones. V. Reinado de Fernando VII (1808-1833)*. Vol. 3. Madrid: Instituto de Historia y Cultura Militar, 2002.

GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. – PERIS I SERRADELL, SABÍ. *Inventari del Fons Patrimonial Homdedéu de Riudecanyes (segles XV-XIX)*. Reus: Arxiu Històric Comarcal, 2004.

LLORENS I SOLÉ, ANTONI. *Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1981.

Memoria histórica de las Academias y Escuelas Militares de España, con la creación y estado presente del Colegio general establecido en la ciudad de Toledo. Madrid: Impr. de José Gómez Colón, 1847.

MUÑOZ CORBALÁN, JUAN MIGUEL (coord.). *L'Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona. El llegat dels enginyers militars*. Barcelona: Secretaria General Tècnica del Ministeri de Defensa / Novatesa S.L., 2004.

MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *El setge de Tarragona del 1811. Els exèrcits enfrontats* (en premsa).

ORTIZ DE ZÁRATE, JOSÉ RAMÓN. "La formación de oficiales en la guerra de la Independencia". Dins: *La Guerra de la Independencia Española: una visión militar*. VI Congreso de Historia Militar. Actas. Volumen I. Saragossa, 2008. Madrid: Ministeri de Defensa, 2009, 299-318.

PUIG TÀRRECH, ROSER. "Correspondència d'un cadet des de l'Acadèmia militar de Poblet durant la Guerra del Francès (1813-1814)". *Aplec de Treballs*, CECB, Montblanc, 24 (2006) 123-132.

L'Armada Reial Britànica davant de Tarragona (juny de 1813)

Adam Gerard Quigley

Historiador

Adam_quigleytgn@hotmail.com

Resum: El juny de 1813, en guerra contra Napoleó, una nombrosa esquadra britànica de 180 vaixells de guerra arribà a la costa catalana amb un exèrcit per assetjar Tarragona. Prengué posicions des del coll de Balaguer a Tarragona i s'uní als bucs que ja operaven allí per interceptar vaixells enemics, donar suport a les forces espanyoles i evitar que els francesos aprovisionessin les guarnicions. Els quaderns de bitàcola i informes originals d'alguns dels capitans de la flota, ens permeten reconstruir l'activitat naval de l'època: el setge llevat de Tarragona, duels d'artilleria, explosions accidentals, naufragis i el perill de corsaris locals.

Paraules clau: Armada Reial Britànica, Tarragona, vaixells de transport, bucs de guerra, canons, mariners, quaderns de bitàcola, riu Ebre, ferits, corsaris.

Estadística: 15 notes, 1 centre documental consultat, 1 obra bibliogràfica citada.

Resumen: En junio de 1813, en guerra contra Napoleón, una numerosa escuadra británica de 180 barcos de guerra llegó a la costa catalana con un ejército para sitiar Tarragona. Tomó posiciones desde el collado de Balaguer a Tarragona y se unió a los buques que ya operaban allí para interceptar barcos enemigos, apoyar a las fuerzas españolas y evitar que los franceses aprovisionasen sus guarniciones. Los cuadernos de bitácora e informes originales de algunos de los capitanes de la flota, nos permiten reconstruir la actividad naval de la época: el cerco levantado de Tarragona, duelos de artillería, explosiones accidentales, naufragios y el peligro de corsarios locales.

Palabras clave: Armada Real Británica, Tarragona, barcos de transporte, buques de guerra, cañones, marineros, cuadernos de bitácora, río Ebro, heridos, corsarios.

Estadística: 15 notas, 1 centro documental consultado, 1 obra bibliográfica citada.

Abstract: June 1813, during the Peninsular war, a large british convoy of 180 sails arrived on the catalan coast bringing an army to besiege Tarragona. They took up positions from the Balaguer Pass to Tarragona Bay, being joined there by ships from an already present squadron, whose function was to intercept enemy shipping, support the spanish forces and prevent the French from supplying their garrisons. The original logbooks and reports from some of the ship's captains, allow us to piece together the naval activity of the time: the raised siege of Tarragona, artillery duels, accidental explosions, shipwrecks and the danger of local corsairs.

Keywords: British Royal Navy, Tarragona, transport ships, warships, guns, sailors, logbooks, river Ebro, wounded, corsairs.

Statistic: 15 notes, 1 documentary center consulted, 1 bibliographical work mentioned.

Résumé: Juin 1813, pendant la guerre dans l'Espagne, un grand convoi britannique de 180 voiles est arrivé sur la côte catalane apportant une armée assiéger Tarragone. Ils ont pris position depuis le col de Balaguer à Tarragone, il est rejoint par les navires d'un escadron déjà présent, dont la fonction était d'intercepter les navires ennemis, soutenir les forces espagnoles et empêcher les Français d'approvisionnement de leurs

garnisons. Les journaux de bord et des rapports originaux de certains des capitaines du navire, nous permettent de reconstituer l'activité navale de l'époque: le siège soulevé de Tarragone, duels d'artillerie, des explosions accidentelles, les naufrages et le danger de corsaires locales.

Mots clés: Marine royale britannique, Tarragone, les navires de transport, navires de guerre, des canyons, des marins, journaux de bord, Èbre, blessés, corsaires.

Statistique: 15 notes, 1 centre documentaire consulté, 1 oeuvre bibliographique cité.

Riassunto: Giugno 1813, nel corso la guerra in Spagna, un convoglio britannico di 180 vele arrivato sulla costa catalana portare un esercito ad assediare Tarragona. Hanno preso posizioni dal passo di Balaguer ad Tarragona, di essere uniti non dalle navi da una già presente squadrone, la cui funzione era di intercettare naviglio nemico, sostenere le forze spagnole e impedire che i francesi di fornire loro guarnigioni. I giornali di bordo originali e le relazioni di alcuni dei capitani della nave, ci permettono di ricostruire l'attività navale del tempo: l'assedio rialzato di Tarragona, duelli di artiglieria, esplosioni accidentali, naufragi e il pericolo di corsari locali.

Parole chiave: Marina reale britannica, Tarragona, navi di trasporto, navi da guerra, cannoni, marinai, giornali di bordo, il fiume Ebro, feriti, corsari.

Statistica: 15 note, 1 centri documentario intervistati, 1 opere bibliografiche citate.

L'esquadra britànica a la costa catalana

Al juny de 1813 aparegué davant la costa tarragonina una gegantina esquadra de vaixells de la Marina Reial Britànica. Un total de 180 veles s'extengueren en grups i combois des del coll de Balaguer fins a Tarragona. A bord dels bucs de guerra i en innumerables barques de transport, es trobava, hacinat, l'exèrcit anglo-sicilià, sota comandament del general Sir **John Murray**.

Tot i la impressionant potència de foc que oferia aquell contingent naval, la força militar terrestre era feble i amb poques possibilitats de sortir victoriosa en camp obert^[1]. Malgrat aquest desventatge, jugaria un paper molt útil en els plans estratègics del duc de **Wellington** durant l'avenç en els fronts de guerra previstos per aquell mes.

El seu principal objectiu era provocar l'afebliment de la línia dels francesos sobre el riu Xúcar, al sud de València, i actuar com a esquer per tal que el mariscal **Suchet** desviés tropes cap a Catalunya. Només ho sabien **Wellington** i **Murray**. El segon objectiu, si el temps ho permetia, era la recuperació de la ciutat de Tarragona^[2]. La majoria dels oficials d'alta graduació que paticiparen en l'expedició, tals com el segon al comandament, el general **Clinton** i l'almirall de la flota **Benjamin Hallowell**, no foren informats de les veritables intencions. Tampoc se'ls tingué al dia sobre els moviments de les dues columnes enemigues que ràpidament s'apropaven a l'encontre. Això explicaria la disconformitat amb l'aixecament del setge a Tarragona abans de conquerir la ciutat.

L'Armada Reial Britànica

Deixant de banda els successos ocurreguts en terra ferma, cal centrar-se en diversos episodis protagonitzats per l'esquadra d'**Hallowell**, que anava armada fins els dents. Disposava de barques de transport armades, canoneres de diferents classes i fragates, tot això protegit per imponents bucs de guerra com ara: el *Volcano*, el *Brune*, el *Thames* i el *Invincible*, plens tots d'impresionants arsenals de canons de gran calibre; inclús el vaixell

correu, el *Hyacinth*, anava armat amb vint canons. Tarragona no havia vist mai tants canons flotants en tota la seva història.

El *Invincible*

Disposava d'un total de 74 canons, vint-i-vuit dels quals, canons grans de 32 lliures, altres vint-i-vuit de 24 lliures i deu de 12 lliures. En conjunt, oferia una potència de foc devastadora. La tripulació arribava als cinc-cents noranta homes[3]. Aquest buc solia patrullar, durant la guerra del Francès, la zona entre Peníscola i Tarragona, i va ser protagonista de nombrosos successos.

L'almirall **Hallowell** dirigia las operacions navals a bord del buc ensenya *Malta* de 80 canons. Coordinava bombardeigs sobre l'enemic, tant contra les tropes franceses del mariscal **Suchet** que pretenien fer llevar el setge amb forces des de Tortosa, com també les que ocupaven la ciutat de Tarragona.

El *Strombolo*

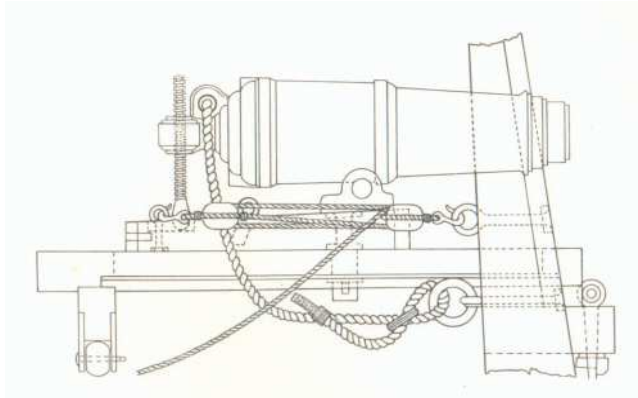
El quadern de bitàcola del *Strombolo*, una canonera de 28 metres d'eslora, situa el vaixell davant la platja del Miracle el dia 4 de juny de 1813, mentre canonejava la ciutat amb dos morters. Encara avui hom pot observar els impactes en el costat oriental de la Catedral[4]. L'armament del buc es completava amb quatre canons de 68 lliures i sis més de 18[5].

El *Thames*

La geografia del Camp de Tarragona és tal que qualsevol exèrcit que pujés des de Tortosa, amb artilleria i carros de municions, havia de venir pel camí de la costa, que estava defensat per la fortalesa de Sant Felip, la qual dominava el pas estret del coll de Balaguer. La fortalesa es trobava llavors en mans dels aliats, que hi tenien ben trinxerats els regiments de Barcelona i Las Palmas, anglesos del 67 Regiment South Hampshire i suïssos del Regiment de Rolls[6]. Si sumem a la seva defensa una part de l'esquadra anglesa que vigilava de prop la carretera, veurem que qualsevol intent dels francesos per arribar a Tarragona per aquell camí podria resultar-los molt car.

El dia 13 de juny, la vanguardia de **Suchet**, en creurer-se aliena al perill decidí provar sort i marxar en columna per la carretera. El buc de guerra *Thames* de 74 canons i una dotzena de canoneres, els interceptaren abans que arribessin al coll de Balaguer. Ràpidament, les canoneres s'aproparen a la platja i ocuparen posicions per crear un creuament de foc contra la columna enemiga, mentre que els francesos orientaren els seus canons per obrir foc contra els vaixells. Estava a punt de començar un duel d'artilleria entre les forces de terra i de mar. Al cap de poca estona els mariners anglesos, els quals "*mantingueren, amb els ànims templats, un foc continu*", veieren com els soldats napoleònics retiraven un dels canons després de rebre un impacte directe de bala rasa[7]. En el quadern de bitàcola del *Thames*, el capità **John S. Peyton** anotava els detalls del duel d'artilleria i els tràgics esdeveniments que l'acompanyaren. 13 de juny de 1813:

“A les 6, havent observat que un cos de tropes de l’enemic avançava amb artilleria, posades totes les mans a puesto, he llevat l’ancla i m’he apropat a la vora [...] He donat la senyal a les canoneres per acostar-se el més aprop possible [...] A les 7 hem començat a disparar sobre l’enemic. Al mateix temps, hem observat com aquest s’apropava a la platja amb tres canons i un obús i començava a disparar sobre nosaltres”.

Dibuix d'una carronada, una peça d'artilleria naval curta, usada a bastament per l'Armada Reial Britànica en les naus que vigilaven la costa catalana. Els projectils eren preferentment bales buides, per a trencar l'eixàrcia, i metralla.

www.datuopinion.com/carronada

Una explosió fortuïta

Però la tragèdia vindria després de dues hores i mitja de continu atac. El quadern de bitàcola conta: “A les 9:30h, per accident, les caixes de pólvora s’incendiaren, esclataren i feriren 30 homes. Les mampares de la cabina foren derrocades”.

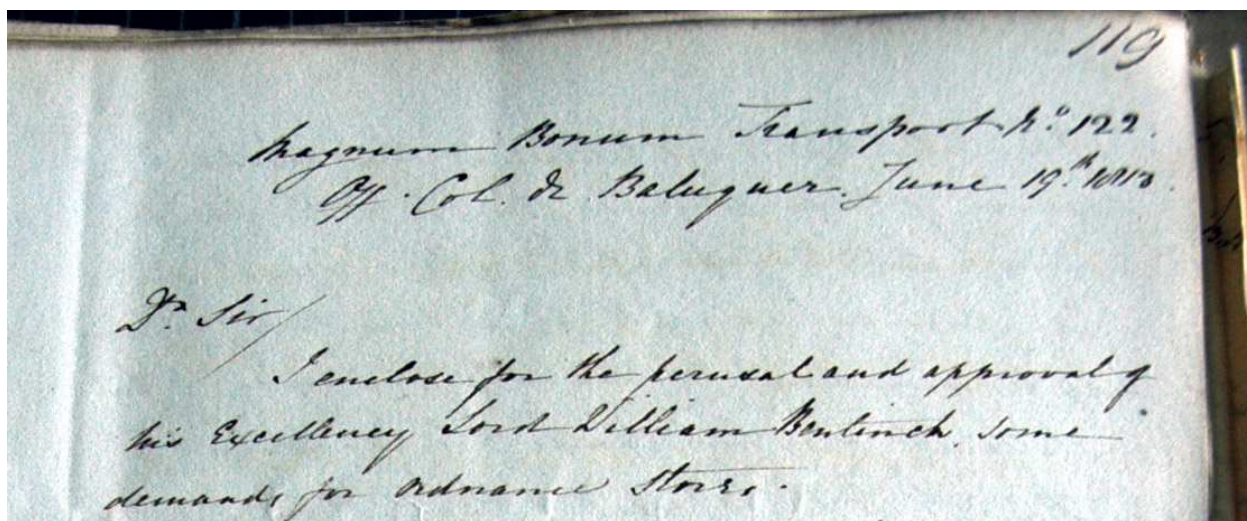
Per prevenir guspires en els vaixells de guerra, els mariners encarregats de transportar la pólvora duïen sabates amb sola de plom, tanmateix, l’explosió a bord del *Thames* no ocorregué a la sala de pólvora principal sino entre les caixes de cartutxos amuntegades del contingent dels infants de marina[8].

A continuació, el capità, va escriure del seu puny i lletra el nom de cada un dels homes ferits per l’explosió: Mr. **Oliver**, **Hawk**, **Landen**, dos de nom **Fletcher**, presumiblement germans, **Clark**, **Matthews**, **Taylor**, **Mowatt**..., així com la gravetat de llurs ferides, la majoria “severes”[9]. A les 11:30h el duel d’artilleria havia acabat i el *Thames* posà rumb al coll de Balaguer, on albirà diversos transports encorats al costat del *Malta*. Llavors, el capità del buc de guerra, amb la finalitat d’ocupar amb tasques la desconsolada tripulació, els posà a pintar el vaixell, doncs estaven tots freturosos de rebre notícies dels seus companys.

Sobre les 21:30h foren afegides en el dietari de bord les següents paraules: “ha marxat d’aquesta vida Mr. **Robinson**”. Era el primer dels mariners que sucumbia víctima de les ferides. En les següents quaranta-vuit hores se li uniren: **Mowatt**, **Landen**, **Hill**, **Hawks**, els dos **Fletcher** i quatre homes més. Els cossos foren duts a terra per a la seva sepultura, prop del coll de Balaguer.

Tempesta a les boques de l'Ebre

El 18 de juny el major **John S. Williamson**, oficial de l'artilleria anglesa, es trobava a bord del buc de transport *Magnum Bonum* n°122 fondejat davant del coll de Balaguer. Amb les operacions militars de Tarragona ja acabades, **Williamson** es posà a escriure una sol·licitud per demanar canons dels dipòsits de Sicília. La seva intenció era la de reemplaçar els 17 canons que havien estat clavats i abandonats davant de Tarragona[10].

Estracte d'una carta escrita a bord del *Magnum Bonum* pel major John S Williamson de l'artilleria anglesa, el 19 de juny de 1813, el dia abans del seu naufragi. El *Magnum Bonum* és la nau que s'està excavant actualment pel CASC, el contingut de la qual es mostra a l'exposició "Deltebre I". [National Archive of Kew, War Office, 1, 259]

El comandant en cap Sir **John Murray**, actuava d'acord amb la informació de que forces superiors enemigues eren a tan solament un dia de marxa del seu campament, i decidí embarcar l'exèrcit en un moment de calma en el mar. En l'embarcament donà prioritat als soldats i sacrificà una part de l'artilleria usada en el setge.

Williamson, com a màxim responsable de l'artilleria, que havia estat emprada al setge de Badajoç, es segur que degué sentir-se agreujat per la pèrdua dels seus canons, doncs hom considerava una deshonra per a un artiller perdre'ls. Ell encara no ho sabia, però per al major les preocupacions encara quedaven lluny d'acabar-se.

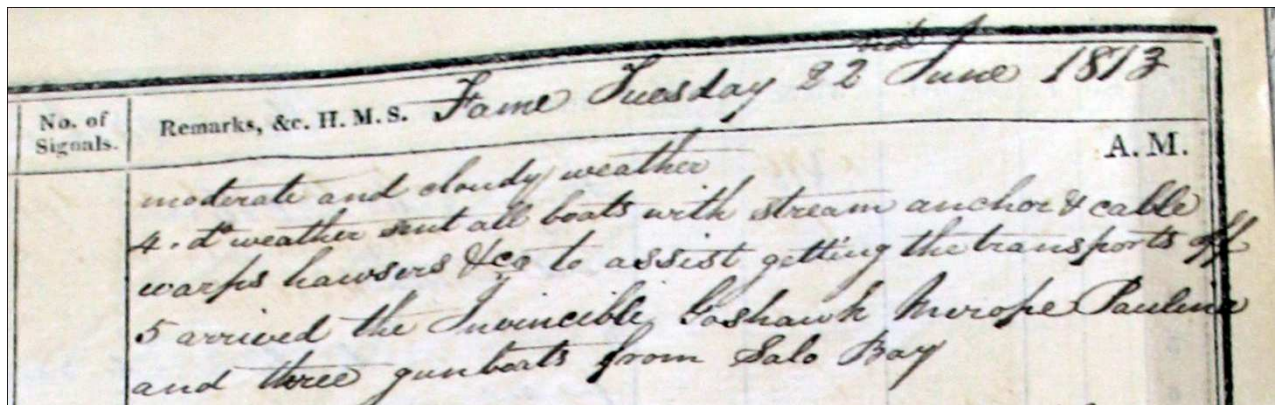
En l'obscura nit del 20 de juny de 1813, els mariners del buc de transport *Perseus* s'esforçaren per "*aguantar l'ancla un temps*" mentre els forts vents, la pluja i les onades, fuetejaven la nau. Durant hores, escoltaren trets de canons propers, eren senyals de socors. Amb la llum del dia la tempesta amainà i hom descobrí la presència d'onze bucs "*en una situació alarman*", embarrancats a les boques del riu Ebre.

La nau que encapçalava el comboi, el *Fame*, del capità **Bathurst**, fou informada en arribar a l'escena del desastre al migdia del dia 21. Poc després, aconseguiren reflotar cinc dels

vaixells afectats: “Els que van quedar a la platja foren el *Magnum Bonum* nº122 i el *Southampton* 323 que transportaven munició; el *Harlequin* 73 i el *Albiona* 80 que transportaven cavalls, i el *Alfred* 396 que havia tingut a bord a una part del dècim regiment d’infanteria, els *North Lincoln*”[11].

Amb l’ajut de quatre grans pesquers catalans, els mariners anglesos pogueren procedir també a recuperar una gran part de les municions carregades a les naus. No obstant, l’operació de salvament marítim només començava i continuaria inclús de nit.

A les 5:00h del dia 22, cresqué l’esperança en arribar-hi més bucs. Eren el *Invincible*, el *Goshawk*, el *Mèrope* i *La Paulina*, juntament amb tres canoneres. Aquell matí, les dues companyies dels desafortunats soldats del *North Lincoln* per fi pujaren a bord del *Fame*, encara que la tripulació dels vaixells encallats seguia allí[12].

Apunts manuscrits dels quaderns de bitàcola. Aquest segon és del *Fame*, corresponent al dia 22 de juny de 1813, de la mà del capità Bathurst, durant l’operació de rescat marítim, on fa constar l’arribada dels bucs de guerra *Invincible*, *Merope*, *Goshawk* i *Paulina* juntament amb tres canoneres, des de la badia de Salou. [National Archive of Kew, Admiralty, 51 2323]

Els oficials del *Invincible* s’uniren a l’operació de rescat i aportaren cables, arpelles, barcasses i eines. El capità **Charles Adam** relatava el següent: “*abans de fer-se de nit ja estava reflatada la Albiona i teniem esperances de salvar els demés bucs, ja que les bombes de buidar estaven guanyant a l’aigua, amb excepció del Alfred i d’una canonera. No obstant, per la nit, començava a aixecar-se de nou l’onatge [...] i un vent més fort des de l’est*”.

Durant la tercera nit treballaren sense descans i en condicions inestables, però aconseguiren “*reflotar el Harlequin nº 73...*”, però la celebració no durà gaire, “*un cable es trencà i la nau embarrancà de nou i es perdé*”. Els mariners van percebre que s’apropava de nou “*la ventada amb pluges i fort onatge des de l’est*”, fet que féu témer al capità del *Invincible* pels seus homes. Més tard, es mostrà aliviat quan tots tornaren a la nau sans i estalvis. Una de les naus embarrancades, la *Southampton*, jeia sota l’aigua, i per desgràcia, “*un home i un noi perderen la vida en intentar arribar nedant a la platja des d’ella...*”[13]. A les 14:00h del dia 23, s’enfonsà el *Magnum Bonum*, i s’endugué al fons del mar la bomba de

buidar aigua del *Fame*. També perderen la canonera núm. 4, duta per les onades sobre el banc d'arena fins a l'acabament del riu, i el *Alfred* no pogué ser reflatat[14].

Perill corsari

A la matinada del dia 24 foren trets i portats al *Fame* els últims cavalls i ases del buc de transport *Harlequin*. El vaixell fou posteriorment abandonat. A la mateixa hora, el capità **Bathurst** anotava en el seu quadern de bitàcola que havia observat homes desconeguts que es movien per l'illa de Buda. Semblava tot un presagi.

Aquella tarda, una falúa navegà pel riu Ebre des de Tortosa, la seva tripulació: corsaris. El seu objectiu era sorprendre grups de mariners dispersos en la platja mentre recollien planxes de fusta, per fer-los presoners. Capturaren tres homes i al patró del ja enfonsat *Southampton*. La reacció del capità del *Invincible* no es féu esperar: “*Vaig desembarcar infants de marina per intentar agafar els corsaris, tanmateix, estaven a l'altra riba del riu i escaparen, en ferí a dos. Em sap greu dir que tornaren amb tropes [franceses] i el dia 27 capturaren un guardiamarina i a dos mariners del Mèrope, que estaven [...] cercaven un home que havia desertat de la barcassa d'aquell buc*”.

En cloure l'operació de salvament marítim, la majoria dels vaixells salparen cap a Alacant, tret del *Invincible*, que es dirigí rumb al Nordest. El general **Copons**, del primer exèrcit de Catalunya, havia sol·licitat ajut per a un atac contra un convent fortificat a Mataró. La guerra encara no havia finalitzat.

NOTES

[1] *Trial of Lieutenant General Sir John Murray, Bart. by a General Court Martial Held at Winchester, On Monday the 16th of January, 1815, and continued by Adjournment, till Monday the 6th of February, 1815. Taken in Short Hand By Mr. W.B. Gurney....* Whitehall, London: Thomas Egerton, Military Library, 1815 [= *Trial...*].

[2] Ordres de Wellington (National Archive of Kew, London [= NA], War Office [= WO]1 258, f. 221). *Trial...*

[3] “Three Decks - Warships in the Age of Sail” [En línia] <http://threedecks.org>

[4] El quadern de bitàcola del *Strombolo* és a: 1813 NA Admiralty [= ADM]51 2803.

[5] “Three Decks...”.

[6] NA WO1 316, f. 175 informe del coronel Provost. Coll de Balaguer, 9 de juny de 1813.

[7] NA ADM 1, 426, s/n. Carta del capità del *Thames* J S. Peyton al capità del *Invincible* Charles Adam, 13 de juny de 1813.

[8] NA ADM1, 426, s/n. Carta del capità del *Thames* J S Peyton al capità del *Invincible* Charles Adam, 13 de juny de 1813.

[9] Quadern de bitàcola del *Thames*. NA ADM53, 1374.

[10] Carta del major John S. Williamson al general Bentinck, 19 de juny de 1813. NA WO1, 259, f. 119.

[11] Carta de Charles Adam a l'almirall Pellew, 4 de juliol de 1813. NA ADM1 427, s/n.

[12] Quadern de bitàcola del *Invincible*. NA ADM51, 2491.

[13] Carta de Charles Adam a l'almirall Pellew. NA ADM1, 427.

[14] Quadern de bitàcola del *Fame*. ADM 51 2323.

[15] Carta de Charles Adam a l'almirall Pellew. NA ADM 1 42

EL PERSONATGE:

Joan Prim Agüero, general de brigada del cos de Cavalleria (1858-1930)

[19/5/3+4]

ALFREDO REDONDO PENAS

Historiador i arxiver

Alfredoredondo88@gmail.com

L'any 2014 va ser l'any de celebracions de diferents esdeveniments històrics, entre ells, el bicentenari del naixement, el 6 de desembre de 2014, d'un dels fills il·lustres de Reus, **Joan Prim i Prats**, comte de Reus, marquès dels Castillejos i vescomte del Bruch. Molt s'ha escrit i parlat sobre la figura del primer president català del Govern espanyol, però en aquest article ens apropiem a la figura del seu fill, **Joan Prim i Agüero** qui, a diferència del pare, no va ingressar en el cos d'infanteria de l'exèrcit, sinó en el cos de cavalleria, i assolí el grau de General de Brigada.

En els fons documentals de l'Arxiu General Militar de Segòvia, destaca la secció de *Expedientes Personales* on hi trobem, entre d'altres, el seu expedient (**AGMS**) que consta d'un total de 16 folis a doble cara que

contenen informació relativa als càrrecs i graus aconseguits, els cossos i situacions on va pertànyer des de la seva entrada al servei actiu (un total de 59 anys, 7 mesos i 28 dies), els serveis, vicissituds, guarnicions i campanyes de guerra on va participar i les llicències temporals obtingudes.

Naixement

L'expedient conté igualment el certificat d'acte baptismal lliurat per **Telesforo Robles y Moraleda**, notari de l'il·lustre Colegio y Distrito de Madrid, amb data d'1 de setembre de 1880, a **Francisca Agüero y Gonzáles**, duquessa de **Prim**, vídua de **Joan Prim**. **Francisca de Paula Rita Agüero**, era natural de Puebla de los Ángeles (Mèxic), filla de **Francisco Agüero**, natural del Puerto de Santa María, i d'**Antonia**

González, nascuda a Jalapa (Mèxic) el 24 de maig de 1821, segons consta al llibre número 304 de baptismes de la Feligresia del Sagrario de la Santa Iglesia Catedral de Puebla de los Ángeles [\[JMFB\]](#)

Joan Josep Francesc Antoni Pau Hilari Prim Agüero, duc dels **Castillejos**, va nèixer a París el dia 10 de gener de 1858, era fill de **Joan Prim Prats**, llavors capità general de l'Exèrcit, i **Francisca Agüero González**. En aquells moments, la família **Prim - Agüero** vivia a la capital francesa, al carrer d'Astorg número 16. El naixement fou inscrit al Registre de les Actes de la Mairie del primer districte, dos dies després, el 12.

El neòfit fou batejat a l'església catòlica de Sant Agustí situada al carrer de la Pepinière, número 24, el dia catorze del mateix mes, pel prevere vicari de la mateixa parròquia, Monsenyor **Malzac**. Els noms que se li van posar en el moment del bateig van ser els de "**Juan José Francisco Antonio Pablo Hilario**". Els seus padrins van ser **Ángel González y Echavarría**, "*comendador de la Real Orden Americana de Isabel la Católica*", i **Antonia González de Agüero**. Els avis paterns, **Pau Prim** i **Teresa Prats**, i els materns **Francisco Agüero** i **Antonia González de Agüero**; van estar presents com a testimonis **Andrés Avelino de Orihuela** i **Isidoro Berard**, tots dos de París i amics de la família.

El general **Joan Prim i Prats**, des de París, va escriure a la seva mare **Teresa**, i li comunicà el naixement del seu nét([AMR, reg. 135](#)):

Paris 11 enero

Madre mía querida: Paca sigue bien y el muchacho gracioso - La pobrecilla ha sufrido mucho pero ya pasó [...] Su primer cuidado fue que le mandara á usted un despacho anunciando el nacimiento del vizconde.

La abraza á usted muy tiernamente su

Juan.

I en una altra, amb data de 13 de gener, el bateig del vescomte([AMR, reg. 56](#)):

Paris 13/58 enero

Cher madre mía del alma ¿Cómo está usted? Supongo que mejor cuando nada en contrario me ha dicho. Paca sigue muy bien y el muchacho formoso. Mañana se bautizará con los nombres de Juan - Jose - Francisco - Antonio - Pablo - Hilario y serán padrinos la Mamá y un tío de Paca.

No tengo tiempo para más hoy. Salud á Mariano y madre y muchos abrazos para usted de Paca y de su Juan.

Al juny de 1861, després de passar dos mesos a Madrid amb el seu pare i la seva mare, tornà a París. El nostre personatge ja era sergent d'enginyers. L'any següent, juntament amb la mare, es desplaçà a Mèxic a bord del vaixell *Isabel la Católica*, i arribà a la ciutat de Veracruz el 14 de febrer, on foren rebuts amb música militar i salves d'artilleria. Hem de recordar que la mare de **Joan Prim Agüero** era neboda del ministre d'Hisenda mexicà, **José González Echeverría**. El pare, havia arribat a Veracruz el dia 8 de gener del mateix any 1862 per dirigir les forces espanyoles, franceses i angleses que, segons els acords de Londres signats el 31 d'octubre de 1861, havien de

participar de manera conjunta amb la intenció de salvaguardar els seus interessos econòmics i la seguretat dels seus ciutadans(**ALEJANDRE [2009] 59**).

Carrera militar

El jove **Prim** va ingressar com alferes al cos de cavalleria amb data de 19 d'octubre de 1868, a l'edat de 10 anys, tot i que als dos, el seu pare, en la primera parada que els voluntaris catalans van fer en tornar de la guerra d'Àfrica, a Alacant, el va inscriure “*como soldado de las filas catalanas...*”(**REDONDO [2010] 104**). Va haver de justificar la seva aptitud mitjançant un examen.

A l'edat de tretze anys, el seu pare **Joan Prim i Prats** sofria l'atemptat mortal al carrer madrileny del Turco a la sortida del Congrés. La seva mort va tenir gran repercussió a la premsa i moltes institucions, entre les quals la Junta Directiva del Foment del Treball Nacional(**AFTN, Actas, f. 7**), que amb data de 31 de desembre envià un telegrama de condol a la vídua, **Francisca Agüero**, on s'expressava la voluntat de nomenar a **Juan Prim Agüero**, “*socio de mérito [...] como débil muestra de la gratitud y del respeto que El Fomento de la Producción Nacional profesó siempre a su esclarecido Padre por los señalados servicios que prestó en vida a los intereses generales de la producción nacional...*”(**AFTN, Actas, f. 7-10**). En dates posteriors, el 7 i el 10 de gener de 1871 es tornaren a enviar dues cartes a la duquessa de **Prim** “*confirmándole nuestro telegrama del primer corriente e incluyéndole nombramiento de socio de mérito a favor de su Señor Hijo el Excelentísimo Duque de los Castillejos...*”.

En la sessió de Govern del 31 de desembre de 1870 es van prendre una sèrie d'acords sobre **Prim** i la seva família(**La Época, 7.161, de 31-12-1870**):

*“1º Se concede a Dª Francisca Agüero, viuda del Capitán General del Ejército, D. Juan Prim, el título de Duquesa de Prim, con grandeza de España de primera clase, para ella, su hija Dª Isabel Prim y Agüero y los sucesores legítimos de esta.
2º Se eleva a Ducado el Marquesado de Los Castillejos, con Grandeza de España de primera clase, que poseía D. Juan Prim y que será para su hijo D. JUAN PRIM y AGÜERO...”*

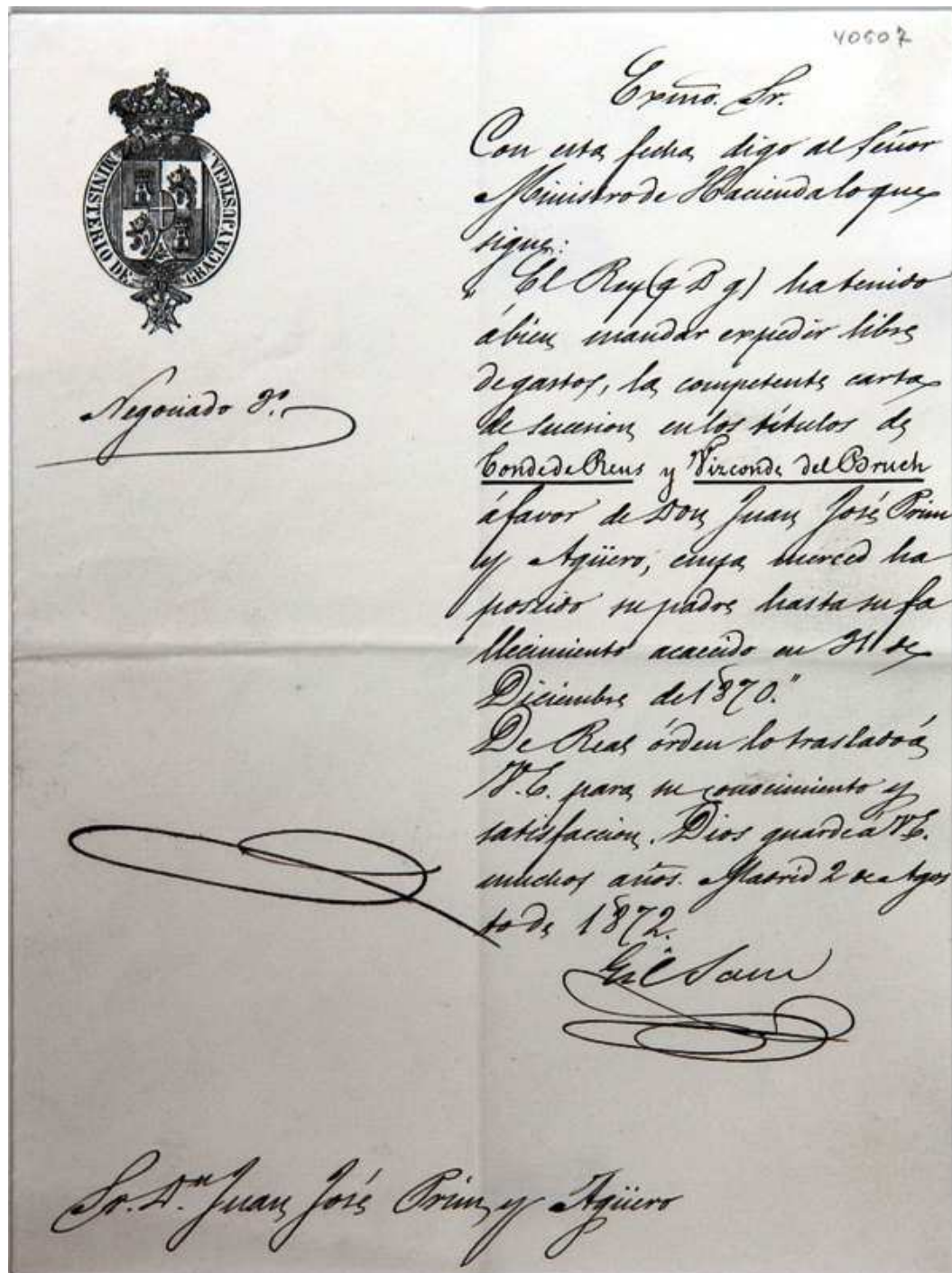
El 19 de maig de 1871, el duc de **Los Castillejos** va sortir de Madrid, amb amics del seu pare, en direcció a Barcelona, per anar a visitar a la seva àvia paterna(**La Época, 7.294, de 19-05-1871**). Se li va concedir el càrrec de Capità de Cavalleria, en consideració als distingits mèrits del seu pare, i fou nomenat oficial sota les ordres de Sa Majestat, **Amadeu I** de Savoia, fins l'any 1872.

Per decret del Ministeri de Gràcia i Justícia de l'any 1872 se l'eximia del pagament de l'impost corresponent a la seva successió en els títols de comte de Reus i vescomte del Bruch(**Gaceta de Madrid, BOE-A-1872-7024**). Va obtenir el nomenament de “*Grande Oficial de la Orden Ecuestre de la Corona de Italia*” de mans del rei **Víctor Manuel II** i el 20 de maig va ser nomenat Cavaller de l'Orde de Leopold de Bèlgica(**MJR**).

Aquest mateix any, va assistir com a convidat a l'enllaç de **Matilde Montemar** (filla del representant espanyol a Itàlia, **Francisco Montemar**) i **Gustavo Angulo**, que es

va celebrar a la Cambra Reial, i va comptar amb la presència dels reis d'Espanya, que en van ser els padrins ([La Correspondencia de España](#), 5.214, de 06-03-1872).

Fruit d'aquest matrimoni va néixer una nena que, amb data de 10 de desembre, en ser batejada, va tenir al nostre personatge per padrí.

Carta de successió dels títols de comte de Reus i vescomte del Bruch.
Madrid 2 d'agost de 1872 [AAIT ETE8-204]

AMADEO PRIMERO REY DE ESPAÑA
POR LA GRACIA DE DIOS Y LA VOLUNTAD NACIONAL.

Por cuanto Don *Juan Prim y Agüero*
ha acreditado en debida forma su derecho para usar la medalla instituida por decreto de
10 de noviembre de 1871 en favor de los voluntarios de la Isla de Cuba como simbolo de
sus merecimientos y expresion de la gratitud de la Patria.

Por tanto he tenido a bien mandar se le expida el presente diploma para que pueda
hacer uso de dicha condecoracion.

Dado en *Salamanca* a *17* de *Julio* de *1872*

J. Ferraz

EL MINISTRO DE ULTRAMAR

Eduardo Cansino
y Arce

V.M. autoriza a Don *Juan Prim y Agüero*
para el uso de la medalla instituida por decreto de 10 de noviembre de 1871

MINISTERIO DE ULTRAMAR - *Requiere el folio 7 del libro correspondiente 105.*

[Signature]

Diploma de la Medalla de Joan Prim y Agüero instituïda per
Reial Decret del 19 de juliol de 1872 [AAIT, ETE8-172]

Durant el mes de febrer de 1873 fou nomenat *“Ayudante de Campo del Sr. Ministro de la Guerra”* i acabà en situació de reemplaç a Madrid. El 24 de juny se li van concedir quatre mesos de llicència per poder anar a França *“con objeto de arreglar asuntos propios y atender al restablecimiento de su salud”*.

A finals del mes de juliol, concretament el dia 23, va morir la seva àvia, **Teresa Prats Vilanova**, a l'edat de 87 anys. En el seu testament va deixar a la seva filla **Teresa Prim i Prats** la quantitat de *“500 duros en pago de todos sus derechos de legítima materna”*. Del remanent de tots els seus béns va nomenar successor universal al seu estimat nét **Joan Prim Agüero** i, en cas de morir aquest sense descendència i solter, la seva germana, **Isabel Prim Agüero**(**MJR**). El 1874 va ser ajudant de camp del president del Poder Executiu i del Capità General de Castella-La Nova. Entre 1875 i 1878 va demanar diverses llicències per viatjar a l'estranger; a inicis de 1878, concretament el 23 de gener, se li va concedir el grau de comandant de cavalleria i per la reial ordre de 8 de novembre va demanar un any de llicència per viatjar a Mèxic, Estats Units, Anglaterra i França *“con objeto de evacuar asuntos propios...”*. En el seu viatge per Mèxic, on va arribar a bord del vaixell *“Washington”* el 19 de novembre, va ser rebut amb moltes atencions ja que *“jamás olvidaremos los mejicanos cual fue la conducta del héroe de Los Castillejos, al desembarcar las tropas de la alianza tripartida de Veracruz, para con el país y para con su gobierno legítimo, y cuales fueron después sus ideas y sus sentimientos respecto a esta tierra...”*(**MJR**).

Ja al 1880, amb la nova llicència viatjava per Bèlgica i Alemanya durant tres mesos i pel reial decret de gràcia de 9 d'octubre se li va concedir la Creu Blanca de 1a classe del Mèrit Militar *“con motivo del natalicio de S.A.R. la Serenísima Señora Infanta heredera Doña María de las Mercedes como recompensa de servicios especiales...”*, segons reial ordre de 25 de novembre. Un nou permís durant el 1881, el portà a visitar Santa Àgueda (Guipúscoa), Baiona i Biarritz, per dirigir-se, l'any següent a París per temes personals. Entre 1883 i 1884 va romandre a Madrid i fou nomenat ajudant de camp del comandant en cap del Cos d'Exèrcit del Nord, segons reial ordre de 15 de gener i del 28 de maig.

El 6 de febrer de 1885 fou destinat al 3r Esquadró del Regiment de la Princesa *“al que no se incorporó por haber sido destinado de Ayudante de Campo del Excmo Sr. Capitán General de Castilla la Nueva...”* i per la reial ordre de 10 de desembre fou ascendit a comandant de cavalleria, amb antiguitat de 22 de gener de 1878.

El 1886 li fou concedida, per reial ordre de 27 d'octubre, una menció honorífica *“por su buen comportamiento en los sucesos de esta Corte el 19 de septiembre...”*. L'any de 1887 fou destinat, en un primer moment, al Regiment de Caçadors de Albuerca i després al Regiment d'Hússars de la Princesa, i restà de guarnició entre Madrid i Alcalà d'Henares durant l'any 1888. Entre 1889 i 1893 va romandre al districte de Castella-La Nova fins que al 1894 va aconseguir una nova llicència per arreglar diversos assumptes personals en diferents llocs de la península.

DON ALFONSO XII,

REY CONSTITUCIONAL DE ESPAÑA.

En cuanto en observancia de lo establecido en el Real decreto de tres de Agosto de mil ochocientos sesenta y cuatro, instituyendo la Orden del Mérito militar, y atendiendo al conraido por *El Excmo Señor Don Juan Prim y Agüero* siendo *Capitan de Caballeria* se halla comprendido en el Real Decreto de gracias del nueve de Octubre ultimo expedida con motivo del Matrimonio de su Alteza Real la Serenísima Señora Infanta heredera Dona Maria de las Mercedes.

He tenido á bien concederle la Cruz de *primera* clase de la Orden del Mérito militar, con el uso del distintivo señalado en el art. 3.º del mencionado Real decreto, para la recompensa de servicios *especiales*.

Por tanto, mando á los Capitanes generales, Gobernadores de Plaza y demás Jefes, Oficiales y soldados de los Ejércitos y Armada Nacionales, á los Tribunales, Jueces, Autoridades, Intendentes y Comisarios de Guerra, y á cualesquiera otras personas de todas clases, fueros y condiciones, que le hayan y tengan por tal Caballero de *primera* clase de dicha Orden del Mérito militar, guardándole todas las distinciones que le deben ser guardadas, y asimismo mando que el Capitan general, Gobernador ó Jefe á quien corresponda en donde se halle sirviendo, le ponga en posesion de la expresada Cruz del Mérito militar. Y para que se cumpla y ejecute todo lo referido, mando expedir la presente Cédula, firmada y sellada con el sello correspondiente, y refrendada del Ministro de la Guerra. Dada en *Salamanca* á *veintinueve* de *Noviembre* de mil ochocientos ochenta.

Yo el Rey

José Ignacio de Chaurina

V. M. nombra Caballero de *primera* clase de la Orden del Mérito militar á *El Excmo Señor Don Juan Prim y Agüero*

Concessió de la Creu de 1a Classe de l'Orde del Mèrit Militar (25-11-1880)

[AAIT, 40510 ETE8-176]

Ja al 1896 fou ascendit, per reial ordre de 22 de gener, al grau de tinent coronel de cavalleria per antiguitat i destinat el 23 de juliol al “*Regimiento Caballería Reserva de Burgos n° 35*”, però no va incorporar-se perquè va ser redestinat al “*Regimiento Caballería Reserva de Madrid n° 39*”, en concepte d'agregat. Això fou fins a finals del mes de maig de 1898, i allí va causar baixa de dit cos i fou ingressat al de Reserva de Cadis núm. 33. Més tard tornaria al cos de cavalleria de Madrid núm. 39.

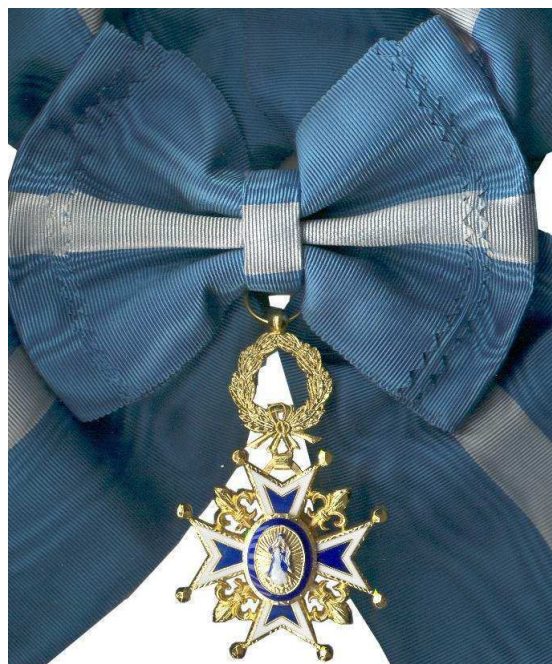
Després, en anys posteriors es va moure entre diferents regiments, també de cavalleria: Guadalajara núm. 11 i de Reserva núm. 11, on causà baixa en ser ascendit a coronel de cavalleria.

El 1903 se li va concedir la “*situación de supernumerario sin sueldo*”, amb residència a Guadalajara, fins 1918, que per reial ordre de 31 d'agost se li

va concedir el càrrec de General de Brigada en situació de primera reserva, amb antiguitat de 29 de juny del mateix any.

Condecoracions

Joan Prim Agüero fou agraciat amb la Gran Creu de la Reial i Distingida Orde de Carles III, segons reial decret del Ministeri d'Estat de data 28 de maig de 1907([Gaceta de Madrid BOE-A-1907-3941](#)) i, dos anys més tard, el 1919 quan era general de brigada, amb la Gran Creu de la Reial i Militar Orde de Sant Hermenegild([Gaceta de Madrid BOE-A-1919-4998](#)), per reial decret del Ministeri de Guerra. Finalment, el 13 de gener de 1924, va passar de situació de primera a segona reserva([Gaceta de Madrid BOE-A-1924-410](#)), segons disposició del departament de la Presidència del Directori Militar.

Gran Creu
de la Reial i
Distingida Orde
de Carles III
[\[www.coleccionemilitares.com/medallas/images/gcc3b.jpg\]](http://www.coleccionemilitares.com/medallas/images/gcc3b.jpg)

Ministerio de Estado.

Excmo. Señor

Su Majestad el Rey (q. D. g.) se ha dignado aprobar la propuesta a favor de V. E. de Caballero Gran Cruz de la Real y Distinguida Orden de Carlos Tercero, libre de gastos.

De Real orden lo participo a V. E. para su conocimiento y satisfacción, remitiéndole la adpunta nota a fin de que se sirva llenarla y devolverla a la Secretaría de las Ordenes, en este Ministerio, juntamente con la Carta de Pago justificativa de haber satisfecho los derechos establecidos por la Ley de 5 de Diciembre de 1899, y le manifesto al propio tiempo que no podrá usar las insignias de la Orden mientras no obtenga de la Secretaría de la misma, previa la presentación de esta Real orden, el Título correspondiente, y que pasado el término legal sin efectuar el pago de los indicados derechos, que a la vuelta se expresan, quedará de hecho anulada la concesión.

Dios guarde a V. E. muchos años.

Madrid 13 de Mayo de 1907

Manuel M. de Salazar

Señor Duque de los Castillejos.

Títol de concessió de la Gran Creu de la Reial i Distingida Orde de Carles III
(Madrid, 13-05-1907)

[AAIT. ETE8-1741]

Gran Creu de
la Reial i Militar
Orde de Sant
Hermenegild

[<http://www.rmo.mde.es/ordenshermenegild/reglamentos/1879/titulo1/>]

27. 40514

CAPITANÍA GENERAL
DE LA
PRIMERA REGIÓN

Sección de Contabilidad y Asuntos Generales.

2º Negociado

Por R. O. de 9 del actual
(D. O. núm. 178), ~~de este Ministerio~~
Consejo y Placa de San
Hermenegildo con la
antigüedad de 23 y 24 de
Enero de 1918

Lo digo a V. S. para su conoci-
miento y efectos consiguientes

Dios guarde a V. S. muchos años.
Madrid, 16 de Agosto de 1918
D. O. de S. E.
El General Jefe de E. M.

[Signature]

Mr. don Juan Prim Agüero, Duque de los Castillejos
Carral de Caballeria
Plan Independencia 3

Escrit amb el qual es comunicava a Joan Prim Agüero
la concessió de la Creu i Placa de Sant Hermenegild el
16 d'agost de 1918 [AAIT, ETE8-208]

Defunció

El 30 d'agost de 1930 **Joan Prim Agüero** traspassava a l'edat de seixanta-dos anys després de patir una enfermetat pulmonar. Tenia el domicili a la Plaça de la Independència, número 3, entresòl. Va rebre sepultura al Cementiri de

San Isidro i va atorgar testament, sense que se sàpiga la data ni el notari que el va protocolitzar(**MJR**). Conservava els títols de duc de los Castillejos, comte de Reus, vescomte del Bruch i Gran d'Espanya, i havia estat servint en el cos de cavalleria durant un període de 59 anys, 7 mesos i 28 dies.

Uniforme de Gentil-home de Cambra de S.M. el Rei Alfons XIII, que va pertànyer a Joan Prim Agüero [AAIT, ETE8-32]

Dirección General de Subsecretaría.

Sección de

Primer Negociado

Madrid // de sobre de 1930.

Al Ministro de Gracia y Justicia.

Excmo. Sr.: De R.O. y a los efectos que procedan en ese Departamento, participo a V.E. que el día 30 del mes ppdo, falleció en esta Corte, el General de brigada, en situación de 2ª reserva Don Juan Prim Agüero, el cual se hallaba en posesión de los títulos, Duque de los Camillejos, Conde de Reus, Vizconde de El Bruch, Grande de España.

Dios etc...

Famila Agüero

APROBADO..

P.A.

El G^{ral.} encarg^o del dep^o de la Sub^o

N. de Nívar

Comunicat de defunció de Joan Prim Agüero
[AGMS, Secció 1a P-2856, foli 16]

Espasa amb l'anagrama *Alfons XIII*, de Joan Prim i Agüero
[AAIT, ETE8-267]

Faixa i nomenament de Capità d'E.M. Honorari de Joan Prim i Agüero
[AAIT, ETE8-269]

NOTES

AAIT = Arxiu de l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo, *fons de Juan Prim y Agüero*

AFTN = Arxiu Foment Treball Nacional, *Actas de la Junta Directiva del Fomento de la Producción Nacional*, Llibre 2 (15-12-1870 a 25-08-1873), foli 7; *Correspondencia*, Tom II (04-01-1871 a 29-03-1917), folis 270-272

AGMS = Arxiu General Militar de Segòvia, *Secció 1ª*, Lligall P-2856

AMR = Arxiu Municipal de Reus, *Fons Municipal de Reus*, Col·leccions Factícies, Cartes de Prim (1836-1870), registres 56 i 135

JMFB = Informació facilitada per José María Fontana Bertrán

MJR = Informació facilitada per María José Rubio

Fomento = *Fomento de la Producción Nacional. Revista Semanal, órgano de la Liga Proteccionista*. Barcelona, 1981, núm. 27 i 28

Gaceta de Madrid = BOE

La Correspondencia de España

La Época

ALEJANDRE [2009]

ALEJANDRE SINTES, LUIS. *La aventura mexicana del general Prim*. Barcelona: Edhasa, 2009 (Tierra Incógnita).

DIEGO [2014]

DIEGO, EMILIO DE. *Prim. Mucho más que una espada. De soldado a capitán general, conspirador y presidente del Gobierno*. Madrid: Actas, 2014.

REDONDO [2010]

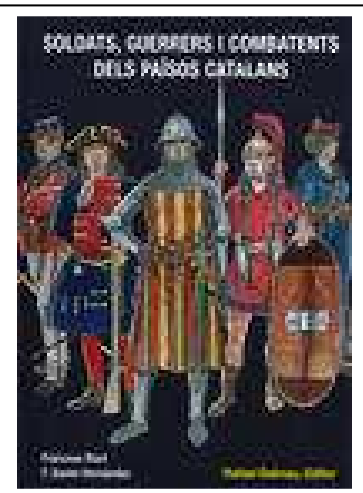
REDONDO PENAS, ALFREDO. *Voluntarios Catalanes en la Guerra de África (1859-1860)*. Ceuta: Archivo General, 2010.

R E C E N S I O N S :

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada (+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

HERNÁNDEZ CARDONA, FRANCESC-XAVIER i FRANCESC RIART I JOU. *Soldats, guerrers i combatents dels Països Catalans*. Barcelona: Dalmau, 2014, 445 p. [+++]

"L'historiador FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ i l'il·lustrador FRANCESC RIART repassen en aquest manual d'història militar l'evolució dels uniformes i les armes dels soldats, els guerrers i els combatents dels diversos territoris dels Països Catalans, des de la prehistòria fins als nostres dies. Ho fan a través de 202 làmines il·lustrades i fitxes històriques ordenades cronològicament. Els uniformes i els equipaments de soldats i combatents responen i evolucionen a partir d'interaccions complexes i és en aquest sentit que constitueixen un document excepcional per poder interpretar la història. La tecnologia, els recursos econòmics, les tradicions culturals i l'imaginari d'una societat s'evidencien en els vestits, les defenses i els complements dels seus guerrers i soldats. El coneixement d'aquests elements mena indefectiblement a una comprensió millor de les societats en el temps i l'espai.

Els Països Catalans, al llarg de la seva dilatada història, han encaixat processos de minoració política i cultural en els quals sovint el coneixement per la història pròpia ha estat políticament subordinat a les dinàmiques d'assimilació. Aquest menysteniment ha comportat l'ocultació o la negació de la història militar, que s'ha pretès políticament incorrecta o reservada als estats-nació decimonònics.

El present treball és quelcom més que un manual d'uniformologia; es tracta d'un estudi d'història, centrat en els Països Catalans – territoris que durant segles han compartit solidaritats polítiques, culturals i militars –, que intenta generar coneixement sobre una part del passat inconscientment o conscientment amagada o ignorada. És, per tant, una proposta innovadora tant perquè cobreix un buit historiogràfic, com perquè en la metodologia de recerca integra un rigorós i exhaustiu treball d'arxiu, el contrast crític de les fonts més diverses i les aportacions fetes des de l'arqueologia experimental i la recreació”.

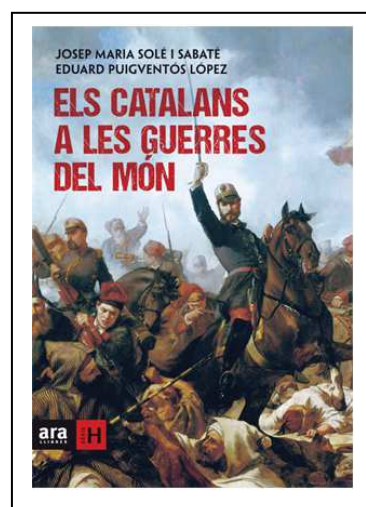
[www.es.mhcat.cat...]

SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA – EDUARD PUIGVENTÓS LÓPEZ. *Els catalans a les guerres del món*. Barcelona: Ara Llibres, 2014 (Memòria Històrica), 272 p.

“L’esperit de resistència d’un poble, el caràcter bel·licós dels catalans. Una aproximació fascinant i rigorosa a la participació de Catalunya a les guerres del món al llarg de la història, des de l’expedició contra el califat de Còrdova de l’any 1010 fins a la guerra dels Balcans dels anys 1991 al 1995.

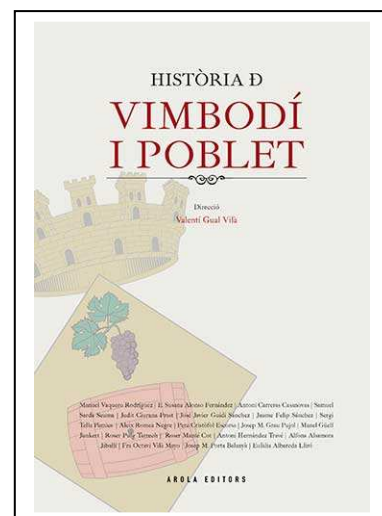
La presència bèl·lica dels catalans al món ha estat constant, tot i que mai fins ara havia estat prou documentada. Amb *Els catalans a les guerres del món*, els historiadors JOSEP MARIA SOLÉ I SABATÉ i EDUARD PUIGVENTÓS LÓPEZ posen sobre la taula amb tots els detalls a l’abast –molts dels quals són arguments inèdits, textos sense ressenyar o dades mai publicades– una realitat sovint menystinguda: el poble català és d’esperit combatiu, indòcil i rebel i ha estat protagonista de moltes de les guerres que han marcat el transcurs de la història”.

[www.arallibres.cat]

AA.DD. – VALENTÍ GUAL VILÀ (dir.). *Història de Vimbodí i Poblet*. Tarragona: Ajuntament de Vimbodí i Poblet / Arola / URVT, 2015, 615 p. [+++]

Parlàvem fa uns anys (amb motiu d’una recensió de *Justícia i Terra*, Cossetània, 2003) de la voluntat titànica d’esforç que tenen alguns privilegiats i ens abellia referir-nos concretament al professor de la UB VALENTÍ GUAL, autor així mateix del bessó *Poblet, Senyor feudal* (Cossetània, 2007), així com també d’un llistat interminable de llibres, articles i articlets que l’acrediten sobradament en el món acadèmic del nostre país. La seva dilatada trajectòria (“*un terç de segle*”, diu al pòrtic) l’ha fet tot un expert en Demografia, Bandolerisme, Guerra dels Segadors, Història de Poblet, etcètera. Ara ens demostra el seu bon mestratge en l’organització, estructuració i orquestració d’una obra total d’història local de més de 600 pàgines.

Per que això és, precisament, la *Història de Vimbodí i Poblet*, una obra total d'història local, que abasta des del Paleolític als nostres dies, i passa per totes les èpoques històriques a través de la ploma d'una vintena d'especialistes (qui sotassigna, n'és un d'els coautors), escollits d'entre diferents àmbits (acadèmics, arqueòlegs, arxivers, estudiants, geògrafs) i capitanejats tots sota l'experimentada batuta de GUAL. Enqueixar tants redactats no és fàcil, i encara gràcies que el fil argumental és el que és, de base cronològica.

Ens fixem en el que aquí ens interessa, la història militar, en aquests cas, de les guerres. I és que Vimbodí es troba en una cruïlla peculiar, en el camí que uneix el poderós Camp de Tarragona, obert al mar i camí ral de nord a sud, amb l'horta lleidatana i el fèrtil Urgell. Terra de pas, doncs, de les masses soldadesques de totes les èpoques. La cirereta la posa estar al bell costat del cenobi pobletà, ric senyor feudal i patrimonial del territori. Aquesta situació geogràfica ha embolicat els vimbodinencs de tots temps en les guerres de cada moment, i això es trasllueix en el llibre. A les èpoques més remotes ja es troben restes arqueològiques en punts defensius com Milmanda i Riudabella, posteriors vil·les romanes i després senyories amb castell. La primera guerra amb un fort impacte a Vimbodí fou la de Joan II (1461-1471), que s'explica pel ball d'adhesions a un i altre bàndol per part de Poblet i els seus dominis. La guerra de Separació (1640-1652), comportà empobriment, fam i pesta, i cap a les acaballes, fins i tot una batalla de proporcions considerables que guanyaren els hispànics als francesos. Més mal faria encara la guerra del Francès (1808-1814), en un segle esquitxat de conflictes com no n'hi ha hagut cap altre: les guerres liberals (1820-1823) i fins a tres carlinades.... En elles, Vimbodí-Poblet acollí l'acadèmia d'oficials i una caserna militar. Els sacramentals assenyalen en cada conflicte el tètric enfilall de víctimes civils que deixava el pas dels militars espanyols o francesos. La terra pobletana ha estat regada mantes vegades amb la sang dels vimbodinencs!. Quedava l'espatxada final de la Guerra Civil: crema de l'església, assassinat i persecució de religiosos, bombardejos, privacions, fam, misèria, repressió política, sempre amb el comú denominador de ser la població civil la qui rep de valent.

En ser una obra d'història que abasta totes les èpoques, també abasta tots els conflictes, i el seu cas resulta fàcilment extrapolable a qualsevol altre població similar, en característiques i situació. Els dos darrers capítols són una síntesi de la història del monestir de Poblet *versus* Vimbodí, i una exposició dels fons documentals del seu Ajuntament dipositats a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (relació impecable, a cura del seus arxivers). Cada època s'encapçala amb un apartat que n'escateix la dinàmica de població, cada capítol compta amb el que relaciona la bibliografia emprada; la citació -autor/data- és dins del text, cosa que no trenca la lectura i alhora no estalvia rigurositat. S'hagués agraït un índex onomàstic al final del volum.

Felicitem l'Ajuntament de Vimbodí (i a l'inductor del projecte, el regidor de cultura Enric Alfonso) per la iniciativa de l'obra, per al finansament de la qual no ha dubtat a tirar la casa per la finestra: paper de qualitat color crema, tapa de cartró duríssim amb guardes, relligació en tela, doble tinta i il·lustracions a color, 500 exemplars, etcètera. Tant de bo tots els municipis tinguessin el grau de conscienciació que ha demostrat el vimbodinenc. També els autors, que hi hem posat el nostre gra de sorra sense esperar-ne res a canvi, més enllà, és clar, de la satisfacció d'haver contribuït a la pedagogia historiogràfica de la contrada pobletano-vimbodinenca. El sempre inestimable mecenatge de la Diputació de Tarragona, fa possible un increïble preu de venda al públic de 25€.

[MG]

Sumari: La Prehistòria. Paleolític i Neolític (1); L'Edat dels Metalls. Noves idees transformen la societat (2.200 aC-650 aC) (83); L'època ibèrica (segles VI-III aC): guerrers, comerç i rituals en un espai de frontera (153); L'època romana (segles II aC-IV dC) (183); L'Antiguitat tardana i Alta Edat Mitjana (segles V-XVIII) (203); Els segles XIII-XV (263); Els segles XVI-XVII (297); El segle XVIII (353); El segle XIX (393); El segle XX (467); El segle XXI: el segle de Vimbodí i Poblet (573); Un origen comú. Relació entre la vila de Vimbodí i el monestir de Poblet al llarg de la història (589); Annex. El fons de l'Ajuntament de Vimbodí i Poblet dipositat a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (603).

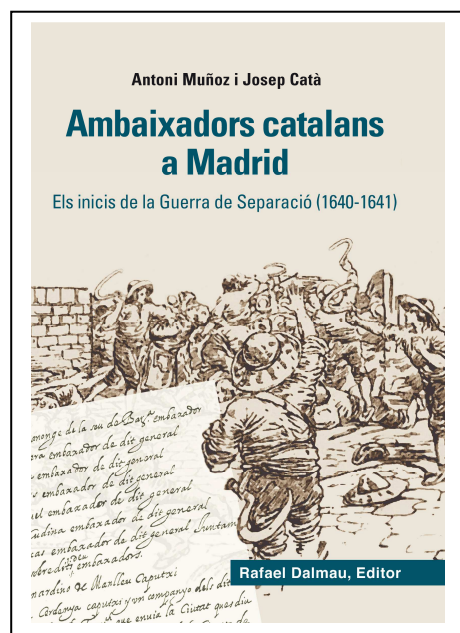
MUÑOZ GONZÁLEZ, ANTONI - JOSEP CATÀ TUR. *Ambaixadors catalans a Madrid. Els inicis de la Guerra de Separació (1640-1641)*. Barcelona: Dalmau, 2015, 300 p. [401/3/89, ++].

El binomi MUÑOZ-CATÀ, ja ens ha donat diverses alegries amb la publicació d'alguns treballs d'història militar que alternen la guerra de Separació amb la de Successió ("Setge o capitulació de Barcelona el 1652". *Barcelona. Quaderns d'Història*, 2001; *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1716)*, Dalmau, 2005; "Lluita d'imperis i dissort del poble català (1709-1711)". *Revista HMiC*, 2007; "Els anys de l'esperança: 1705 i 1706", Generalitat, 2007; *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, Dalmau, 2008; *25 presos polítics del 1714*, Dalmau, 2011, etc.). Són traçuts i treballadors, i la seva obra està impregnada amb una pel·lícula didàctica que es fa apreciar. No debades es dediquen a l'ensenyament de segon cycle a l'IES del Besòs.

La sort i desventures que van patir els ambaixadors catalans presents a la Cort el 1640, quan esclatava la guerra (revolta dels segadors, mort del virrei comte de Santa Coloma, revolució política, pacte amb França), constitueix un interessant episodi dins del tema Segador. Felip III els féu detenir i empresonar més d'un any i mig (lluny d'aquella actitud noble que els hagués permès retornar sans i estalvis amb les degudes formalitats) i és ben segur que a Barcelona no els haguessin tornat a veure si els francesos –diuen que fou Du Plessis-Besançon–, més experimentats en les relacions amb els castellans, no aconsellessin les autoritats catalanes a detenir la duquessa de Cardona, família, clients i domèstics, fins a fer un nombre de persones similar al dels ambaixadors –agents, servidors, escriptors, etc.–. La negociació per a un intercanvi fou àrdua i dil·latada i no va esdevenir-se fins el novembre de 1641, a mig camí entre Tarragona (capital hispànica de Catalunya) i Constantí (llavors en poder de catalans i francesos). Hi van intervenir molts elements i factors, i no pocs polítics i personalitats. Factors polítics i militars, doncs els catalans no eren rivals de guerra, sino reus de rebel·lió, i això els privava de quarter. Sense quarter no existeix el bascanvi de presoners, però com als hispànics els convenia recuperar a la família dels ducs de Cardona, van fer la vista grossa, tot al·legant que es tractava de civils.

Per tal de contextualitzar l'evolució de l'empresonament dels ambaixadors, MUÑOZ i CATÀ expliquen la revolta dels Segadors, la Revolució de 1640 i el curs de la guerra (fins a Montjuïc...). Forneixen el treball amb la investigació feta a l'Arxiu General de Simancas, alguns lligalls de l'Arxiu Històric Nacional i la sèrie de "Sucesos por años" de la Biblioteca Nacional de Madrid, que aporta la correspondència del cas (inèdita i molt interessant per baixar fins al detall). També haurien trobat material a l'ACA, però el seu programa de buidatge només contemplava els arxius madrilenys. És el més gran actiu del llibre, mostrar la versió "hispànica" dels fets que ja es coneixien en versió "catalana". Les conclusions sobre alguns punts (la revolució de 1640, la reacció de Madrid, la identitat del "Capità General de l'Exèrcit Cristià", la mort de Pau Claris, etc.), són temeràries i especulatives (més encara per qui s'hi capbussa per primera vegada), però valentes.

Calia un llibre com aquest que abordés l'episodi dels ambaixadors catalans el 1640, amb pretensions de resoldre definitivament el tema. El volum adjunta una nòmina de protagonistes ressenyats (no dels individus que van ser intercanviats, omisió inexcusable) i l'acostumat índex onomàstic i bibliografia, en la qual brillen per la seva absència multitud de títols el contingut dels

quals, hàbilment seleccionat, hauria contribuït a contrastar la informació aportada. Tampoc això entrava dins del programa traçat pels autors. Resta pendent.

[MG]

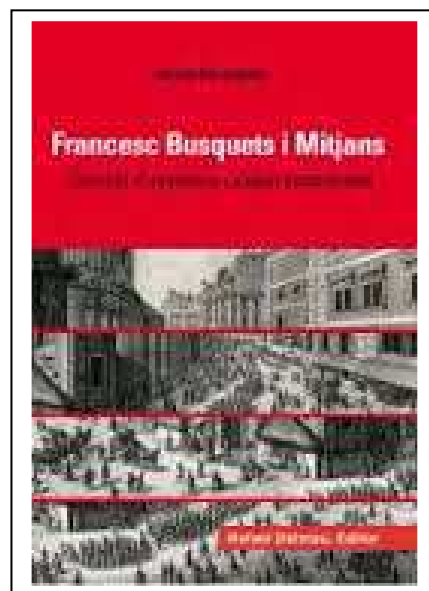
Sumari: I. Presentació (5), II. Les tensions entre la monarquia castellana i les institucions catalanes de govern al principi del segle XVII (9), III. Els primers ambaixadors a la primavera del 1640 (19), IV. Els esdeveniments del maig del 1640 a Catalunya (39), V. Primeres gestions dels ambaixadors a la cort castellana després de l'alliberament de Tamarit (55), VI. Els esdeveniments de l'Empordà, la intervenció del bisbe de Girona i l'actuació dels ambaixadors (63), VII. Els fets dels dies 7, 8 i 9 de juny del 1640 (73), VIII. Algunes consideracions entorn de "lo capità de l'Exèrcit cristià" (89), IX. El ressò dels fets de juny a la cort castellana (99), X. Els ambaixadors i els episodis de Perpinyà (107), XI. Els preparatius de guerra i la posició dels ambaixadors durant l'estiu del 1640 (127), XII. Situació crítica i reclusió dels ambaixadors (147), XIII. Els esdeveniments al Rosselló i al Conflent durant la segona meitat del 1640 (163), XIV. Les gestions de la duquessa de Cardona a Barcelona i la situació dels ambaixadors (177), XV. L'Exèrcit castellà envaeix Catalunya (195), XVI. La situació s'endureix a Barcelona i Madrid. La batalla de Montjuïc (211), XVII. Les negociacions per bescanviar els ambaixadors pels Cardona. La presència francesa i la mort de Pau Claris (229), XVIII. Conclusions i alguns interrogants (261). Annex (265). Bibliografia (277). Fons consultats (287). Procedència de les il·lustracions (289). Index antroponímic (291). Sumari (299).

BERENGUER, JACINT. *Francesc Busquets i Mitjans, coronel d'infanteria i exiliat austriacista*. Barcelona: Dalmau, 2015 (Bofarull; 22), 208 p. [175/19/85, +++]

"Francesc Busquets i Mitjans (Valldoreix 1672 - Viena 1734), un dels personatges vallesans més importants del segle XVIII, era fill d'una família de propietaris benestants de Valldoreix, però no pas l'hereu. A Can Mitjans, a la perifèria rural de Terrassa, l'amo va morir sense descendència masculina i llavors es va dur a terme el casament entre Maria Mitjans, la pubilla de Can Mitjans, i Francesc Busquets, amb el propòsit que ell tirés endavant la gestió de la finca. De fet, Francesc Busquets va adoptar com a segon cognom propi el cognom de la dona; tant és així que era conegut tant per Francesc Busquets com per Francesc Mitjans. Amb el pas del temps i amb l'èxit com a pagès benestant, es va involucrar en la vida pública terrassenca i va desenvolupar diversos càrrecs en l'administració local.

En el període final de la guerra de Successió, participà activament a favor de la causa austriacista. Formà un regiment d'infanteria que prengué part en la defensa del rerepaís durant el setge de Barcelona de 1713-1714, fou nomenat coronel del regiment i protagonitzà la batalla de Talamanca, darrera victòria de l'exèrcit català. Tot i que estava expressament comprès en l'indult que les capitulacions de Cardona atorgaren a les tropes austriacistes, les autoritats borbòniques van devastar la seva masia, van confiscar tots els seus béns i el van perseguir. S'hagué de refugiar a Mallorca i, quan el 1715 l'illa caigué a mans filipistes, s'exilià, primer a Nàpols i, posteriorment, a Viena, on residí prop de vint anys, fins que hi morí el 1734.

La descoberta el 1996 en un arxiu particular de diversa correspondència enviada, des de Viena, als familiars de Francesc Busquets i Mitjans esperonà el jurista i historiador JACINT BERENGUER I CASAL (les Escaldes, 1944) a investigar sobre la vida d'aquest coronel d'infanteria en diversos arxius, particularment de Viena i Nàpols. BERENGUER ha accedit a tota mena d'arxius particulars i públics de Barcelona, Viena, Nàpols, Madrid i Simancas, entre d'altres, per a oferir una visió completa de la vida d'aquest coronel d'infanteria, de la seva participació en la guerra i

de les vicissituds que, conjuntament amb els seus companys, patí en el seu exili vienès. Fruit de les primeres recerques, publicà el 2002 un assaig introductori sobre la vida d'aquest militar (*Un estudi sobre l'austriacista Francesc Busquets i Mitjans. Valldoreix 1672 – Viena 1734*). Posteriors treballs d'investigació en aquells arxius motivaren la publicació, el 2012, al número 32 de la revista *Pedralbes*, de la Universitat de Barcelona, d'un nou text on eixamplava l'objectiu de la seva recerca a altres companys d'armes de Busquets: «Els oficials de l'exèrcit austriacista a l'exili: el cas de Francesc Busquets i Mitjans». Finalment, ara Rafael Dalmau, Editor publica la biografia completa de Francesc Busquets. Es tracta d'un relat apassionant i al mateix temps trist perquè posa al descobert la situació de penúria i dificultats que patien els exiliats a Viena que van haver de fugir de la repressió borbònica”.

[www.rafaeldalmaueditor.cat]

RUBIO CAMPILLO, XAVIER – FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA. “An evolutionary approach to military history”. *RUHM. Revista Universitaria de Historia Militar On-line* [En línia] 2013, núm. 4, p. 255-277. Disponible a: www.revista-historiamilitar.org [50/0/51, ++]. “Aquest article explora una nova forma d'analitzar el concepte de canvi en el camp de la història militar. La proposta es basa en l'us de sistemes complexos adaptatius i teoria evolutiva. Introduïm els conceptes de selecció, adaptació i co-evolució per a explicar com les diferents societats humanes gestionen els conflictes bèl·lics, i la teoria de jocs per explorar els processos de presa de decisions dels comandaments. S'enfatitza el valor d'integrar models formals i simulació computacionals a l'hora d'aplicar aquesta aproximació a casos d'estudi reals. Les conclusions resumeixen els avantatges d'una història militar evolutiva en la difícil tasca d'explicar les transformacions d'exèrcits i conflictes passats” [Resum]

CAIXAL I MATA, DAVID ODALRIC DE. “Tècniques de setge militar”. *El Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*, 19 [2014] 30-43. Síntesi molt interessant de la poliorcètica medieval entorn de l'assedi i les seves tècniques, tipus, classes, elements, etc. Repassada obligada al sistema d'edificació

defensiu de torres, muralles i castells. Per emparar-se d'una fortalesa, es podia negociar, o ocupar per sorpresa o per assalt, a cada opció, l'article li dedica un breu apartat. L'assedi era un procés evolutiu que venia marcat per un seguit de fases que s'anaven succeint a mesura que se superaven (fins a aconseguir-se la presa de la fortalesa): la negociació, la interpressa, l'assalt i finalment, el bloqueig. L'objectiu era, llavors, superar l'obstacle murallat, i per això es posaven en pràctica tota mena d'andròmines destructores, ariets, catapultes, mangales, trabucs i trabuquets, etc., per que amb els seus projectils foradessin la murada dels defensors i permetessin efectuar un assalt; també escales gegants, torres mòbils, oli bullent, etc. El text esmenta la pel·lícula *El Regne dels Cels*, de Riddly Scott, que escenifica la presa de Jerusalem per Saladí el 1187. La poliorcètica artillera la iniciaren els grecs, la perfeccionaren els romans (Alèssia, el 52 adC, n'és un magnífic exemple) i l'heretaren els medievals. L'aparició de la pólvora al segle XV ho canvià tot; l'article tanca, a tall d'epíleg amb la caiguda de Constantinoble, el 1453, ensorrada a canonades, que inaugura una nova època, la Moderna. Excel·lents fotografies a color de la muralla de Montblanc i de dos reproduccions de catapultes de fusta [MG]

CASAS, JOSEP - DAVID VIVÓ - JOSEP M. NOLLA. «La torre número 13 de la Força Vella de Girona (anomenada també Torre Boschmonar). Algunes reflexions». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014) 51-63 [9/0/12, ++]. «La torre número 13 del recinte de la Força Vella, coneguda també com a Torre Boschmonar, conserva en el seu interior valuosos vestigis d'èpoques diverses. Aquí es localitza una portella que SERRA-RAFOLS considerarà una poterna de la muralla romana i, no essent possible de cap manera, fou considerada com la boca d'una claveguera urbana. Una anàlisi acurada de les restes conservades serveixen per proposar una altre interpretació tot fixant-la en el temps: porta d'accés al primer nivell de combat de la torre reconstruïda al darrer terç del segle XIV, a partir d'un bastió de flanqueig carolingi» [Resum]

ZUECO, LUIS. «La batalla de Muret i l'efímera Gran Corona d'Aragó». *El Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*, 21 [2014] 24-37. Síntesi de l'opuscle de RUBÉN SÁEZ ABAD publicat a Almena el 2012. ZUECO l'utilitza per documentar la seva novel·la *Tierra sin rey* (Nowtilus, 2013). La inevitable introducció del context històric (catarisme, expansió, croada, Simó de Montfort) es menja ben bé la meitat del reportatge. Com moltes grans batalles, Muret fou una derivada del setge que el català practicava sobre la població tolosana, amb poca història més enllà dels contingents i la disposició sobre el terreny de combat. S'agraeixen els comentaris de les claus de la batalla: l'encertada estratègia d'un experimentat Montfort, l'absentisme del comte de Tolosa i la mort sobtada del sobirà aragonès. Amb ella, la batalla estava perduda, els croats escombraren el que quedava de la cavalleria i després van caure sobre els peons que assetjaven Muret i en feren un carnatge. Magnífiques instantànies a color dels castells de Carcassona i Foix [MG]

SANS I TRAVE, JOSEP MARIA. «La muralla de Montblanc». *Cultura i Paisatge a la Ruta del Císter*, 7 (2013) 46-59. L'article de divulgació turística del patrimoni monumental elaborat

pel medievalista J.M.SANS TRAVÉ, serveix per a introduir una relació cronològica de dades i notícies que fan de fil argumental en l'evolució del famós recinte murallat montblanquí. Després d'una descripció succinta però completa dels portals, llencs, cantons i materials de construcció, remunta a l'inici constructiu en el convuls regnat de Pere III, concretament, el 1366. El finançament i els costos que se'n derivaren conformen una part substancial de la història del monument, que també fou protagonista quan ocorregueren els canvis tècnics de l'anomenada Revolució Militar i la guerra de Separació, durant la qual rebé assalts diversos i es manà el seu enderroc. Els segles XVIII i XIX, amb les Carlinades, resultaren més discrets. A la segona meitat del XX, les muralles foren objecte d'obres de restauració i posada en valor, fins a esdevenir «un element inqüestionable d'atracció de visitants i s'ha arribat a convertir per la seva potència en una peça inseparable de l'imaginari col·lectiu de la vila». És la part que correspon al segle XXI ! [MG]

PUIG COSTA, JOSEP. «El castell i la presó de Siurana d'Empordà». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 44 (2013) 575-601 [++]. «En aquest treball, es fa una revisió de la història del poble de Siurana d'Empordà i la seva presència en el territori, en tant que cap d'una extensa batllia dins del comtat d'Empúries i de la Corona. S'ha partit de les dades que es coneixen dels documents antics i dels treballs publicats que inclouen estudis sobre l'antigor municipal. El treball s'ha completat amb una recerca sobre els vestigis que queden del castell, principalment dins de l'àmbit de la muralla, però també de fora. Aquestes restes són molt minses, però hi ha quatre o cinc elements de notable importància. La principal informació s'ha extret d'un capbreu datat de l'any 1291, a partir del qual s'ha intentat fer una hipotètica reconstrucció sobre la situació d'algunes illes de les cases que hi apareixen» [Resum]

SOSPEDRA I ROCA, MIQUEL - FRANCESC RIART I JOU. *Almogàvers*. Barcelona: Dalmau, 2014

(Quaderns; 3), 16 p. "Els almogàvers tingueren un cronista destacat en la figura de Ramon Muntaner qui n'explica detalls, viscuts en primera persona, de la seva expedició a l'imperi bizantí. Però, quins eren els seus orígens? Com anaven equipats? Que va ser la venjança catalana?" [www.rafaeldalmaueditor.cat]

ZUECO, LUIS. "El castell de Motsó". *El Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*, 19 [2014] 30-43. "A la província d'Ossa, a 65 quilòmetres de la seva capital, envoltat pels rius Sosa i Cinca, sobre un escarpat turó, s'alça l'imponent castell de Motsó, d'origen musulmà. Els cavallers del Temple el van convertir en una de les seves fortaleses més poderoses, no en va, quan l'orde va ser atacat va resistir heroïcament, sent l'última a caure a la Corona d'Aragó. Va patir importants reformes al segle XVIII, durant la guerra de Successió que el van adaptar als avenços de les armes de foc i va tenir un paper destacat en la guerra de la Independència i en les guerres Carlines" [Resum] Va ser objecte, a més, d'un parell de setges sonats durant la guerra de Separació, vers 1642, quan La Mothe la va prendre i, posteriorment, els hispànics la van recuperar. Sens dubte, Motsó és una fortalesa vinculada a la Història Militar de Catalunya [MG]

ZUECO JIMÉNEZ, LUIS. "La guerra dels dos Peres. Castella contra Aragó". *El Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*, 21 [2014] 86-95. "A la segona meitat del segle XIV, va esclatar una guerra total entre les dues corones més poderoses de la península ibèrica. Al llarg de tota la frontera castellano-aragonesa es van dur a terme ferotges combats, s'assaltaren castells utilitzant gran nombre de màquines de setge, es van arrasar camps i viles. Va ser el major enfrontament entre regnes cristians de tota l'edat mitjana a la península. En un context de crisi, d'importants revoltes nobiliàries a les dues corones, amb un enfrontament fratricida pel tron de Castella, amb epidèmies, amb un clima bèl·lic que afectava tota Europa per causa de la guerra dels Cent Anys i de la lluita pel control comercial de la

Mediterrània occidental, la Corona de Castella i la d'Aragó es van enfrontar per la futura supremacia peninsular" [Resum]

BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ, JOSEP. «Cartes de desafiament entre mossèn Joan Terrades de Salelles i Galceran Scales i Pere Uguet Scales (1496-1500)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014) 211-253 [61/5/49, +++]. «Transcripció i estudi de les cartes de desafiament o de batalla intercanviades entre 1498 i 1500 entre els cavallers gironins mossèn Joan Terrades de Salelles i mossèn Galceran Scales i Pere Huguet Scales per les bandositats comeses per Galceran Scales, senyor del castell de Celrà i els seus, al molí fariner que posseïen com a be patrimonial el matrimoni de Joan de Campmany i Anna de Terrades en el terme de Campdorà. Defensa que fa el cavaller Joan Terrades de Salelles de l'honor i les possessions de la seva germana i del seu cunyat. Es tracta de dinou cartes d'inculpació o desafiament en estil cavalleresc, tal com era propi al final de l'edat mitjana. Les cartes expressen el duel a tota ultanxa que es manifesten per escrit els dos contendents, els quals pertanyen a dos dels llinatges aristocràtics més rellevants de la Girona del segle XV» [Resum]

SIMON, ANTONI. "Catalunya en el procés de construcció de l'Estat modern espanyol (segles XVI-XVIII). Una aproximació interpretativa". *Catalan Historical Review*, 7 (2014) 141-157 [73/0/177, +++]. "Aquest article ofereix una visió sintètica i interpretativa del difícil i al capdavant forçat encaix de Catalunya en l'Estat modern espanyol sorgit dels temps moderns. Més concretament, s'ocupa dels aproximadament cent cinquanta anys que van des de mitjan segle XVI fins a la fi de la guerra de Successió espanyola al començament del segle XVIII. La lectura que ofereix aquest article del procés d'unió política de l'espai estatal espanyol constitueix un contrapunt interpretatiu a la visió determinista tan dominant en la historiografia nacionalista espanyola" [Resum]

PÉREZ GARZÓN, JUAN SISINIO (Coord.). *Los bombardeos de Barcelona*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2014, 180 p. "Espanya porta segles amb el rètol de 'En construcció'. Lògic, en la història no hi ha essències eternes ni caben les simplificacions monolítiques. Al contrari, la història demostra que les fronteres, les nacions i els Estats no són el fruit d'un destí predeterminat, per més que es visquin com talismans d'identitats compactes. En aquest llibre, per tant, no s'apel·la a les emocions, sino a l'anàlisi crític i plural per a conèixer i explicar fets que han marcat la història de Catalunya com a part d'Espanya i la consegüent percepció col·lectiva. Les dates de 1640, 1714, 1843 i 1909 tenen protagonistes socials i formes polítiques molt diferents. Són quatre moments de violència en les relacions de Catalunya, no amb Castella ni amb Espanya, sino amb l'Estat. És important conèixer-los i ajustar els significats que se'ls hi han atribuït, tal i como fan XAVIER TORRES i JOAQUIM NADAL, professors de la Universitat de Girona, per a les sublevacions de 1640 i 1714, respectivament. MANUEL SANTIRSO, de la Universitat Autònoma de Barcelona, aborda el bombardeig de 1842 i La Jamància de 1843, i JOSEP PICH MITJANA, de la Universitat Pompeu Fabra, llença propostes novedores per a reinterpretar la Setmana Tràgica de 1909. Tots, avalats per la solidesa metodològica de llurs investigacions. Per contextualitzar tals estudis, JUAN SISINIO PÉREZ, de la Universitat de Castilla-La Mancha, introdueix un panorama general per a l'anàlisi de les tan debatudes relacions de Catalunya amb Espanya" [Resum] Si allò de què es tractava era de compilar els bombardejos que la ciutat de Barcelona ha sofert del poder central, sigui aquest la Corona de Castella (épokes medieval i moderna) o l'Estat Espanyol (época contemporània), se n'han deixat uns quants. El primer bombardeig naval d'una ciutat a la península ibèrica fou el 1359 contra Barcelona, en el marc de la guerra dels Dos Peres. També està el del setge de 1471 que posà fi a la guerra civil de Joan II. Finalment, a la Guerra Civil Espanyola, els bombarders italo-alemanys se'n van fer tips de colgar

cadàvers sobre la runa. El general Serrano fatxendejava opinant que la nostra capital s'havia de bombardejar cada 50 anys, sens dubte no es conformava amb que ho fos, de mitjana, pràcticament cada segle.... [MG]

SOSPEDRA I ROCA, MIQUEL – FRANCESC RIART I JOU. *Miquelets*. Barcelona: Dalmau, 2014 (Quaderns; 2), 16 p. "Qui eren els Miquelets? Com combatien? Quin armament utilitzaven? Els Miquelets participaren en les diverses guerres que va patir el nostre territori, formaven un cos especial que se'l distingia de les unitats de l'exèrcit regular pel seu comportament en el camp de batalla i per la disciplina. Funcionaven com una tropa lleugera i al segle XVIII esdevingueren fusellers de muntanya" [www.rafaeldalmaueditor.cat]

ALCOBERRO, AGUSTÍ. "Conseqüències de l'execució del coronel Bac de Roda. La memòria propera i l'exili familiar". *Ausa*, Vic, v. 26, núm. 174 (2014 = *La Guerra de Successió i el set-cents a Osona: perspectives sobre un segle decisiu*) 919-923. "L'execució de Francesc Macià àlies Bac de Roda va tenir, en la dialèctica de la guerra, una motivació d'exemplaritat i de revenja per part del bàndol borbònic, però va generar també desitjos de venjança per part del bàndol austriacista, que van influir en les matances del període immediat i que van donar lloc a l'inici de la mitificació del personatge. Alhora, la seva mort va tenir un efecte demolidor en la família, que va haver d'exiliar-se i va veure segrestats els seus béns" [Resum]

BONALES CORTES, JACINTO. «Una altra visió de la Guerra de Successió a l'Urgell. El desastre econòmic». *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 30 (2014) 9-19. "Les terres de l'Urgell i, en general les del ponent català, van jugar un paper bàsic en el transcurs de les guerres dels segles moderns. Des de la Guerra Civil Catalana del segle XV fins a la guerra del Francès, Tàrrrega i la resta de viles i pobles de la comarca van anar deixant de ser objectius estratègics militars per convertir-se en la

zona de proveïment dels exèrcits en disputa”
[Resum]

BORRÀS GALCERAN, JAUME. “El Carrasclet i Riudoms”. *Lo Floc*, CERAP, Riudoms, 209 (juliol-setembre de 2014) 18-21 [1/4, ++]. El catedràtic d’Història BORRÀS GALCERAN ens ofereix un perfil biogràfic del més famós dels guerrillers catalanomeridionals, Pere-Joan Barceló, dit Carrasclet, fill de Capçanes, coronel de miquelets, qui va saber esmonyir-se dels borbònics, evadir-se de presons, batre l’enemic en diverses accions, fins a esdevenir un personatge mític. Des de 1721 s’exilià a Viena i prengué part en les guerres centreeuropees, a Polònia i a Alemanya, fins a morir el 1743 en lluita contra els francesos a Alsàcia. La segona meitat del treball de BORRÀS està dedicat a l’episodi camptarragoní que va protagonitzar el guerriller durant la guerra de la Quintuple Aliança [MG]

CAMPRUBÍ PLA, XEVI. “La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió”. *Ausa*, Vic, v. 26, núm. 174 (2014 = *La Guerra de Successió i el set-cents a Osona: perspectives sobre un segle decisiu*) 863-889. “A l’edat moderna, la comunicació entre els pobles i ciutats de Catalunya estava assegurada gràcies a un sistema de correu del tot organitzat. La correspondència va permetre, d’aquesta forma, que la informació sobre els esdeveniments relacionats amb la guerra de Successió arribés a Vic amb relativa rapidesa. A més, l’ús de la impremta va afavorir la difusió de notícies i va facilitar que les cartes oficials enviades per les institucions de Barcelona fossin repartides per tot el territori” [Resum]

GIFRE RIBAS, PERE. «Figueres i Felip V (1701-1714)». *Annals. Institut d’Estudis Empordanesos*, Figueres, 45 (2014 = *Dossier: Episodis de la història de Figueres*) 17-44 [107/6/35, ++]. En aquest article el lector no trobarà un estudi del què va ser la guerra de Successió a Figueres, menys a l’Empordà, ja que es limita bàsicament al comentari de les tres ocasions en què Felip IV va fer estada a Figueres i a toquetejar la botifleria local. La primera fou

amb motiu del casament amb la primera esposa, M. Lluïsa Gabriela de Savoia, cerimònia que es celebrà a la capital de l’Alt Empordà perquè la marejola forçà els vaixells que la traslladaven a petar-hi a prop (1701). Ben diferent de la tercera, ocórréguda en franca retirada després de fracassat el setge sobre Barcelona (1706). Es recorre al «cortar y pegar» d’autors i fonts previsibles (RODEJA. *Figueres. Notas históricas...*; *Dietari de la Diputació del General...*; FELIU DE LA PEÑA. *Annals...*; BACALLAR. *Comentarios de la guerra de España...*, PELLA I FORGAS, CASTELLVI, AMER MASSO, etc.) per consignar les estades del primer Borbó a Figueres amb el consegüent context polític que les van emmarcar. La segona part del treball millora sensiblement. La intenció passa a ser la d’escatir el pes de l’austriacisme a Figueres, i a les conclusions es presenta una nòmina de filipistes major que la d’austriacistes. L’article, serà citat pel notable recull de fonts impreses, d’arxius, editades i inèdites [MG]

GINEBRA MOLINS, RAFEL. “Els Martí de Vic en el marc de la Guerra de Successió i els destins familiars després de la guerra”. *Ausa*, Vic, v. 26, núm. 174 (2014 = *La Guerra de Successió i el set-cents a Osona: perspectives sobre un segle decisiu*) 891-917. “El Dr. Antoni Joan Martí i de Planell i els seus fills Josep Antoni i Joan Baptista Martí i Fontanelles són coneguts per la seva participació en la Guerra de Successió des de l’inici del conflicte i pel fet que malgrat l’altíssima responsabilitat militar que va arribar a ocupar Josep Antoni van acabar abandonant la causa austriacista el juliol de 1714. L’article revisa i contextualitza la seva participació en el conflicte i aprofundeix en els aspectes biogràfics dels personatges i el seu entorn tant abans com després de la guerra” [Resum]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. “L’Hospital de Pobres de Reus després de la guerra de Successió (1715-1720)”. *Lo Floc*, CERAP, Riudoms, 209 (juliol-setembre de 2014) 22-25 [1/0, ++]. El buidatge del registre d’òbits de l’hospital reusenc és la base per analitzar la cronologia, la procedència geogràfica i la professió dels forasters difunts en aquell

centre sanitari local. La meitat dels morts del sexenni (1715-1720) es produeixen els dos anys immediats a l'acabament de la guerra, els més durs. Setze dels seixanta-vuit òbits corresponen a estrangers, entre els que destaquen 11 del Pallars Sobirà; de les 30 professions declarades, més de la meitat corresponen a la de pagès (16) i hi ha un bon nombre de soldats (7). L'apèndix final relaciona el nom, estat, professió i procedència dels traspassats a l'hospital, ordenats per anys [MG]

GÜELL JUNKERT, MANEL. "El pas de Riudoms per la guerra de Successió. Què en diu, la demografia històrica?". *Lo Floc, CERAP, Riudoms*, 209 (juliol-setembre de 2014) 10-13 [1/6, ++]. L'enfoc demogràfic de la guerra de Successió focalitzat a la vila riudomenca no s'havia assajat mai fins ara. En aquest terreny intervé la informació que proporcionen els censos de l'època (Aparici, Pedrajas, etc., i algun d'inèdit) i sobretot, l'anàlisi de naixements i defuncions a través dels llibres sacramentals (taxes de natalitat, creixement vegetatiu, percentatges de la crisi, índex de fills de pares incògnits, intensitat de la crisi de mortalitat adulta, etc.). La crisi va passar de puntetes pel Camp de Tarragona, també per Riudoms, on així mateix es van notar els anys immediats de postguerra. I és que "Un país arruïnat després de deu anys de guerra, empobrit, arrasat i ocupat per una força invasora que implanta una tributació salvatge constitueix un excel·lent brou de cultiu on bull la misèria més espantosa" [MG]

LLANSÓ SOLÀ, ANNA - EDUARD PUIG BORDERA. "Crisi, repressió i endeutament municipal. Bellpuig i la seva baronia durant la Guerra de Successió". *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 28 (2014) 21-39. "La guerra de Successió a la Corona Hispànica (1705-1714) va ser un esdeveniment de gran transcendència per a Catalunya, atès que va tenir com a conseqüència la liquidació del sistema constitucional català, així com l'abolició de la seva antiga forma de govern. Aquest estudi preten oferir una visió sintètica i clara de les dures condicions de vida a la vila i baronia de Bellpuig i de les

traumàtiques conseqüències que va tenir aquest conflicte bèl·lic per al municipi i els seus habitants" [Resum]

MARTÍN ROIG, GABRIEL. "L'impacte i els efectes de la Guerra de Successió a Palamós (1705-1718)". *Estudis del Baix Empordà*, 33 (2014) 273-315. "Aquesta guerra va ser un conflicte bèl·lic de dimensions excepcionals per l'època. La seva transcendència per a la història de Catalunya és innegable i ens ha deixat gravats a la memòria episodis tant importants com el setge de Barcelona. El present article pretén explicar com el conflicte va afectar Palamós i el seu comtat, que van tenir-hi una participació molt rellevant, degut, entre altres factors, a la importància estratègica del port. Es tracta d'examinar no solament la mobilització militar palamosina durant la guerra, que es va traduir en la contribució de tropes regulars per a l'exèrcit de l'arxiduc Carles, sinó també quines misèries, desgràcies i repercussions va tenir la persistència de la guerra sobre la gent de Palamós, molt castigada pels segrestos reials, les confiscacions de blat i els impostos extraordinaris destinats a mantenir l'estatge de les tropes" [Resum]

NAVAIS ICART, JOAN. "Guerrilles austriacistes al Camp de Tarragona (1705-1714)". *Lo Floc, CERAP, Riudoms*, 209 (juliol-setembre de 2014) 6-9 [8, ++]. La guerra menuda va tenir un paper primordial al Principat durant el conflicte successori i, llevat d'aturar l'exèrcit borbònic, va obtenir extraordinaris resultats. No va comptar, tanmateix, amb el suport de les poblacions, les quals, temorides pels filipistes, se'ls anaren rendint una a una. Destaquen els noms d'alguns guerrillers famosos, Carrasclet, Joan Falcó, Antoni Vidal, etc. El moviment resistent antifiscal va anar decaient a mesura que els actes repressius dels de Felip IV (incendis i saqueigs) eren més sonats. Imperdonable oblit, a la bibliografia de consulta, del llibret del professor A.ESPINO sobre els miquelets de la Ribera d'Ebre (Dalmau, 2012) [MG]

PEREA I SIMÓN, EUGENI. “La guerra de Successió a través de la literatura”. *Lo Floc*, CERAP, Riudoms, 209 (juliol-setembre de 2014) 30-33 [++]. El punt de vista literari d'un conflicte armat és important per calibrar el pes social i historiogràfic que l'episodi va deixar en la memòria col·lectiva. Romanços i cançoners populars, però també literatura culte, han tingut com a tema principal la tragèdia del conflicte successori i les seves conseqüències. L'autor cita: mn CINTO VERDAGUER, SERAFÍ PITARRA, VENTURA GASSOL, MIQUEL ARIMANY, JOSEP CARNER, SALVADOR ESPRIU, ÀNGEL GUIMERÀ, BONAVENTURA CARLES ARIBAU, VÍCTOR BALAGUER, i alguns altres de contemporanis (RAMON PELLICÉ, XAVIER CARRERAS, ALFRED BOSCH, PERE AUDI, AGUSTÍ ESCLASSANS). Els personatges favorits per aquesta poesia de ficció han estat Pau Claris, Bac de Roda, Rafel de Casanova, els germans Nebot, *Carrascllet* i, fins i tot, els mossos d'esquadra [MG]

ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR. “Els Nebot, de Riudoms”. *Lo Floc*, CERAP, Riudoms, 209 (juliol-setembre de 2014) 14-17 [++]. La prole de Jaume Nebot i Engràcia Font, de Riudoms, va proporcionar una plèjade de militars que van destacar a la guerra de Successió. Un a un (Jaume, Rafel, Joan, Josep, Francesc, Alexandre i Antoni) són ressenyats en síntesi i se'n destaca la seva participació en el conflicte. Joan i sobretot Rafel Nebot ocupen més de la meitat de l'espai, atès que van ser els més rellevants dels germans. L'article és il·lustrat amb una fotografia de la falsa porta de la parroquial riudomenca que donava a la capella de la Mare de Déu del Remei, on va ser enterrat Jaume Nebot Font [MG]

SERRA I SELLARÈS, FRANCESC - ADRIÀ CASES IBÁÑEZ. “Els combatents osonencs de la Guerra de Successió”. *Ausa*, Vic, v. 26, núm. 174 (2014 = *La Guerra de Successió i el set-cents a Osona: perspectives sobre un segle decisiu*) 1.247-1.257. Nòmina dels individus que van combatre a la guerra de Successió, naturals de la comarca d'Osona, elaborada a partir d'un buidatge efectuat pels autors, dels llibres de soldats ingressats a l'hospital de la Santa Creu de la ciutat de Barcelona (el més

important dels hospitals catalans durant la guerra de Successió, amb especificació de la filiació, el regiment i la companyia en la qual lluitaven) i els llibres de baptismes i òbits dels arxius parroquials de tot Catalunya, realitzada per FRANCESC SERRA. D'aquest banc de dades, els autors han marginat, per a *Ausa*, els combatents de la comarca d'Osona [MG]

TURRÓ I ANGUILA, JORDI. “La Guerra de Successió i la introducció del règim borbònic a Palafrugell. Una lectura històrica”. *Estudis del Baix Empordà*, 33 (2014) 221-271. “A partir de la documentació municipal i notarial es proposa una interpretació sobre l'aplicació de la repressió borbònica a Palafrugell durant la guerra de Successió i la introducció posterior del règim borbònic: prestacions gratuïtes, requisa de collites, manteniment de l'exèrcit d'ocupació i una nova fiscalitat. L'article es clou amb algunes reflexions sobre la imposició de l'ajuntament borbònic a Palafrugell” [Resum]

-BOIX, LURDES - MARIONA FONT - PERE GAI - MIQUEL PIÑERO. «La Guerra de Successió i el Cadastre de Patiño de 1716, a l'Escala». *Fulls d'Història Local*, l'Escala, 102 (abril de 2014)

-BOIX I LLONCH, LURDES. «La Guerra de Successió (1705-1714) i el Cadastre de Patiño de 1716 a l'Escala». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 45 (2013) 45-69 [8/16, ++]. «Després d'exposar les notícies que de la Guerra de Successió figuren en el llibre d'actes municipal i de situar les fortificacions de l'Escala i d'Empúries, es dóna una relació de les finques rústiques i urbanes, i el nom dels seus propietaris, tal com figuren en el cadastre de Patiño de 1716» [Resum]. El treball és constitueix com un intent de radiografiar la societat escalenca a través de les anotacions d'aquest primer cadastre, però es queda a mig camí, en no usar percentatges, ni contrastar les dades i xifres amb d'altres èpoques i/o poblacions, etc. [MG]

BAIG I ALEU, MARIA. «Viure i morir a l'Empordà durant la Guerra Gran (1793-1795). Les víctimes civils de la contesa».

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 44 (2013) 421-449 [42/1/20+2, ++]. «En aquest article s'estudien les conseqüències que tingué la Guerra Gran (1793-1795) sobre la població civil de la comarca de l'Empordà, a partir de l'anàlisi de la documentació dels registres parroquials de l'època. S'estudien les partides sacramentals de naixements, matrimonis i òbits esdevinguts en el sí de les famílies emigrades o expatriades per motius de la guerra, que s'han conservat registrades en els seus llocs d'acolliment temporal. S'aporten, també, testimonis dels rectors sobre els estralls esdevinguts amb motiu de la invasió de l'exèrcit francès. Insignificants separadament, aquestes anotacions proporcionen una visió de primera mà sobre la magnitud de la tragèdia que visqué la població civil durant aquella contesa armada» [Resum] Alavem la iniciativa de treballar amb registres sacramentals, una font que sabem per pròpia experiència que cundeix i és prou fructífera i que amb treballs com el de MARIA BAIG, cada vegada convenç més com a metodologia idònia d'anàlisi de l'impacte bèl·lic sobre un territori [MG]

BAIG I ALEU, MARIA. «La Guerra Gran i el castell de Sant Ferran (1793-1795)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 45 (2013) 45-69 [15/2/27+3, ++]. «Després de repassar breument la història de la construcció, al segle XVIII, del castell de Sant Ferran de Figueres –una de les principals fortaleses baluardades d'Europa-, i d'analitzar les causes de la Guerra Gran (1793-1795) entre la monarquia espanyola i la república francesa, es presenten els principals esdeveniments que portaren a la 'inexplicable' rendició del castell de Sant Ferran enfront les tropes franceses el dia 27 de novembre de 1794, així com les especulacions que s'originaren a conseqüència d'aquest fet» [Resum] Entre la bibliografia no hi cap dels treballs que sobre el tema ha publicat PABLO DE LA FUENTE DE PABLO. Això no va be.... [MG]

GIL PERTUSA, Mª CARMEN. “Las diputaciones y los reemplazos del Ejército”. Dins: *La Mili. Levas, quintas y milicias en la provincia de*

Albacete. Exposición. Del 6 de noviembre al 7 de diciembre 2014. Albacete: Diputación, 2014, 19-42 [40/5/16+1, +++]. La dinàmica que regia el sistema de lleves al segle XIX, va anar condicionada per les principals alteracions d'aquesta convulsa centúria: guerra del Francès, Trienni Liberal, Carlinades, Àfrica, Cuba, etcètera. Les diputacions van ser crucials per controlar els processos de sostracció humana per als exèrcits, com a organisme pont entre els ajuntaments que quintaven i l'Estat, que se'n feia càrrec dels soldats en última instància. L'article es divideix en dos blocs, un primer que exposa succintament l'evolució política i militar del país a partir de la Constitució de Càdis, punt de partença de la delimitació provincial, i un segon ajustat a la orgànica de l'exèrcit de l'època i a la sistemàtica de les lleves (quintes, mossos, pròfugs, edats, condicions, redempció, etcètera). L'autora segueix el fil argumental que marcava la legislació i la normativa (lleis, circulars, decrets) en cada moment i situació. Bona part de les fonts que utilitza són de la Xarxa. En surt una síntesi prou vàlida per il·luminar la complexa sistemàtica administrativa militar del XIX i el paper de les diputacions espanyoles (oimés, les catalanes) [MG]

CÒNSUL, ARNAU. “La polèmica vida de Joan Prim”. *Sàpiens*, 137 (gener de 2014) 24-33. “La trajectòria vital d'un home que va quedar eclipsat per la seva mort. Quan es compleixen dos-cents anys justos del seu naixement, es pot dir que Joan Prim és una paradoxa: molt estudiat per l'acadèmia, es tracta en canvi d'un personatge poc popular, fins i tot, desconegut. És possible que sigui així perquè la seva figura mai no ha encaixat en l'òrbita nacionalista i també pels enigmes que sempre ha suscitat el seu magnicidi. Per aturar la revolta popular a Catalunya, Prim va bombardejar Barcelona. L'actuació li va valdre el títol de general i el de traïdor a la pàtria, llufa que no es va treure mai” [Resum i destacats] Síntesi biogràfica que culmina amb un apartat on l'autor s'interroga sobre el catalanisme de Prim [MG]

PEREA SIMÓN, EUGENI. "Riudoms a l'època de la Primera Guerra Mundial (1914-1918)". *Lo Floc*, CERAP, Riudoms, 210 (octubre-desembre de 2014) 10-15 [-2/2+1, ++]. Radiografia del Riudoms de 1914, sota els aspectes polítics (eleccions), econòmics i socials. Destaquem els dos darrers apartats, relatius al drama de les quintes i a un riudomenc heroi de la IGM, Tomàs Doménech Llauredó (1886-1915). Aquest jove anònim es veié involucrat en un assassinat que hagué de redimir tot enrolant-se als batallons disciplinaris colonials (1907). En esclatar la IGM s'allistà a la legió francesa per combatre l'enemic alemany, i fou mort en un bombardeig a la Xampanya-Ardenes. El 1921 el govern francès li concedia la Medalla Militar i la Creu de Guerra amb estrella de plata. S'acompanya fotografia de la seva tomba a la necròpolis nacional de Sainte-Menhould. L'elaboració de la biografia del soldat Doménech és un bon exemple de perseverància investigadora, puix que ens consta que la recerca la començà l'autor, recentment, a partir d'una esqüeta nota de premsa de tres líneas... [MG]

GARCIA ALGILAGA, DAVID. «Ales negres. Bombes sobre Figueres (1936-1939)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 44 (2013) 471-500 [58/2/19+6, +++]. «Figueres va ser bombardejada durant la Guerra Civil per l'aviació al servei de Franco. Aquest fet és conegut i s'ha escrit sobre ell, però és necessari actualitzar l'estudi d'aquest episodi de la nostra història recent per poder fer pedagogia històrica, amb criteri i fonament, d'uns fets que no s'haurien d'oblidar. Aquest article vol ser una aproximació seriosa a aquest tema que assenti les bases d'una possible futura obra rigorosa i científica sobre el càstic que va rebre Figueres des de l'aire, el marc en què va succeir i les seves conseqüències» [Resum]. Bon començament per enfilejar tan lloable objectiu, amb un notable esforç en l'estructuració d'un tema força polièdric (guerra, aviació, defensa passiva, refugis, bombardeigs) i en l'arrecplec de fonts d'informació (escrites -arxius-, impreses -bibliografia-, orals -testimonis). Ara be, ensopega en no citar un sol títol

bibliogràfic de la densa, prolífica i important producció d'autors com DAVID INIGUEZ, DAVID GESALI o RAMON ARNABAT, omissió inadmissible en aquest context temàtic [MG]

FINESTRES, JORDI. "Miranda de Ebro. El niu de l'esclavatge franquista". *Sàpiens*, 137 (gener de 2014) 34-41. "Un dels aspectes més desconeguts de la guerra i la postguerra espanyoles és l'existència dels camps de concentració franquistes on van ser deportats soldats captius de la República i persones que el règim de Franco considerava perilloses. Les memòries de Francesc Grau i Viader, un soldat català que estigué internat al camp de concentració de Miranda de Ebro, a Burgos, ens donen més lum per explicar la foscor d'aquells recintes. Un dels grans problemes era la higiene. 'Haviem de fregar-nos la sarna amb sorra molla del riu fins que les cuixes sagnaven per evitar que la ronya s'escampés pel cos'. Al camp, amb pessetes, era factible resoldre-ho gairebé tot. El que no tenien els estraperlistes, es trobava a l'economat: pa, conserves, sabates, mitjons, sabó..." [Resum i destacats]

DUEÑAS ITURBE, ORIOL. "El servicio militar de puentes y caminos de Cataluña. Reconstrucción de daños de guerra y trabajos forzados (1939-1943)". *RUHM. Revista Universitaria de Historia Militar On-line* [En línia] 2013, núm. 4, p. 231-254. Disponible a: www.revista-historiamilitar.org [38/5/15+2, +++]. "La Guerra Civil provocà la destrucció de centenars de ponts a Catalunya. Amb la fi de les hostilitats, la dictadura franquista organitzà el *Servicio Militar de Puentes y Caminos de Cataluña* (SMPCC), unitat que es dedicà a la reconstrucció dels ponts danyats entre 1939 i 1943. Per dur a terme les reparacions, comptà amb l'estimable col·laboració dels presoners de guerra i presos polítics enquadrats en diverses unitats de treballs forçats. En un moment de manca de recursos humans i materials, la seva col·laboració amb les *Jefaturas de Obras Públicas* i Diputacions provincials permeté el restabliment de les comunicacions a Catalunya" [Resum]

LA CITA

-“Cierto que no ay en la milicia cosa de mayor consideracion que ordenar un ejército...”.

-“Entre todas las acciones humanas, sin duda no la ay mayor, ni mas digna que la de mandar a un exercito”.

BRANCACCIO, LELI. *Cargos y preceptos militares...*, Barcelona: Sebastián y Jaume Matevad. 1639. f. 69. 112v.. 119. 121v.

IN CAPITE

La responsabilitat d’una empresa militar sempre recau sobre el seu cap. Això és així a tots nivells, des del més modest caporal fins al generalíssim d’exèrcits coordinats, tots ells tenen davant de qui respondre si

-“como en los tiempos pasados, que personas ordinarias dieron grandes victorias, porqué no es lo mismo tener muchas obligaciones, mucho amor y mucha sangre, que saber el oficio y tener crédito para mandar y ser obedecido”.

Codoin, xcv. Madrid: Impr. Rafael Marxo y Viñas, 1890, p. 207.

l’acció que se’ls hi ha estat encomanada, sigui quina sigui, no es compleix a satisfacció.

Però també és d’ells, dels caps militars, la glòria i les recompenses, quan assoleixen els objectius o obtenen la victòria sobre els enemics llurs. “*Sola ducis fama interdum vela prosstigmat*” (la fama d’un capità vigilant és prou per destruir molts exèrcits). El cap d’una host és, doncs, el màxim responsable d’ella i de la missió que se li ha manat escometre, una circumstància que omple de consideració i de respecte les accions, reaccions i decisions que prengui, ja que només ell en respondrà en última instància.

Leli Brancaccio ho sabia molt bé, ho havia experimentat en els camps de batalla italians i flamencs, i així ho va fer constar a la seva obra. D’altra banda, l’eficàcia del cap no la fan el bressol i un origen patrici, sinó la vàlua i l’experiència personal. Ho sabia el Consell de Castella, de mitjan segle XVII. Dels dos punts de vista donem sengles cites.

R E C U L L :

GENERAL:

VALDES SANCHEZ, AURELIO (coord.). *Historia de la artillería de costa española*. Madrid: Ministeri de Defensa, Secretaria General Tècnica, 2014.

ANTIGUITAT:

Càrtago

BENDALA GALÁN, MANUEL. 'Hijos del rayo'. *Los Barca y el dominio cartaginés en España*. Madrid: Trébede, 2015, 372 p.

Hispania

BELLÓN RUÍZ, JUAN PEDRO – ARTURO RUÍZ – MANUEL MOLINOS MOLINOS – CARMEN RUEDA – FRANCISCO GÓMEZ. "La batalla de Baecula, Santo Tomé (Jaén)". Dins: RUÍZ RODRÍGUEZ, ARTURO – MANUEL MOLINERO (coords.). *Jaén, tierra íbera. 40 años de investigación y transferencia*. Jaén: Universitat, 2015, 255-278.

BRAVO JIMÉNEZ, SALVADOR. "Los inicios de la romanización en el estrecho de Gibraltar. De la Segunda Guerra Púnica a la *Deductio* de Cartela".

Aljaranda. *Revista de Estudios Tarifeños*, 88 (2015) 69-86.

GUTIÉRREZ SOLER, LUIS MARÍA – ANTONIO ORTÍZ – MARÍA ALEJO – ELENA GALLEGO. "La ciudad fortificada de Giribaile. Vilches". Dins: RUÍZ RODRÍGUEZ, ARTURO – MANUEL MOLINERO (coords.). *Jaén, tierra íbera. 40 años de investigación y transferencia*. Jaén: Universitat, 2015, 189-202.

Roma

ESTEBAN RIBAS, ALBERTO RAÚL. *Águilas en Germania. Las campañas de Varo y Germánico en el Rhin*. Saragossa: HRM, 2014, 152 p.

MEDIEVAL:

BADAL SALVADOR, MIQUEL A. "L'amença viking". *El Món Medieval. Arqueologia, història i viatges*, 21 [2014] 40-51.

CALDERÓN ORTEGA, JOSÉ MANUEL. "Notas sobre el derecho de rescate en la Europa medieval. Del *ius civile* al árbol de batallas de Honoré de Bouvet". *Historia Iuris*, v. 1 (2014 = *Estudios dedicados al profesor*

Santos M. Coronas González), 487-497.

COOPER, EDWARD. *La fortificación de España en los siglos XIII y XIV*. II. Madrid: Marcial Pons, 2015, 1.126 p.

MODERNA:

CALDERÓN CALDERÓN, MANUEL. "Las armas de Melpómene. El teatro portugués de la guerra de Restauración (1640-1668)". *Criticón*, 120-121 (2014 = *Discursos de ruptura y renovación: la formación de la prosa áurea*) 257-277.

HARRIS, TIM. *Rebellion: Britain's First Stuart Kings, 1567-1642*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 608 p.

LÓPEZ-FANJUL DE ARGÜELLES, CARLOS. "Las armerías de los conquistadores de Índias". *Historia y Genealogía*, 4 (2014 = *Élites eclesiásticas en época moderna. Reproducción, nepotismo y patrimonialización*) 151-178.

MARTÍNEZ PEÑAS, LEANDRO – MANUELA FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ. *La guerra y el nacimiento del Estado Moderno*

Consecuencias jurídicas e institucionales de los conflictos bélicos en el reinado de los Reyes Católicos.
Valladolid: Asociación Veritas para el Estudio de la Historia, el Derecho y las Instituciones, 2014, 549 p.

RODRÍGUEZ TREVIÑO, JULIO CÉSAR. "La red del corsario francés Juan Chevallier y sus presas anglo-americanas en el Caribe durante las guerras navales (1796-1808)". *América Latina en la Historia Económica*, v. 22, núm. 1 (gener-abril de 2015) 115-149.

TEJEDOR CABRERA, ANTONIO – MERCEDES LINARES GÓMEZ DEL PULGAR (coords.). *Fortified places in the Bay of Cádiz.* Parma: Festival Architettura, 2013, 256 p.

ZARZA SÁNCHEZ, EMILIANO. *La participación del X Duque de Béjar, D. Manuel de Zúñiga, en el sitio de Breda (1686).* Salamanca: Centro de Estudios Bejaranos, Béjar, 2014, 185 p.

Guerra de Successió

CASALS, JOSEP B. – F. XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA – GUILLEM H. PONGILUPPI. *Born 1714. Memòria de Barcelona.* Barcelona: Angle, 2014, 120 p.

LÓPEZ CAMPS, JOAQUIM E. "Individu i cultura política. El cas de la Guerra de Successió". *Afers, Cata-roja*,

vol. 29, núm. 77 (2014) 109-126.

CONTEMPORÀNIA:

JENSEN, GEOFFREY. "La guerra de Secesión norteamericana. Una visión militar española". Dins: GAHETE JURADO, MANUEL (coord.). *América y España. Un siglo de independencias.* Bilbao: Iberdrola, 2014, 123-142.

PELÁEZ ALMENGOR, ÓSCAR GUILLERMO. "Antonio García Pérez y la tradición militar hispana en Guatemala". Dins: GAHETE JURADO, MANUEL (coord.). *América y España. Un siglo de independencias.* Bilbao: Iberdrola, 2014, 293-314.

SABATÉ DOMINGO, ORIOL. "Do democracies spend less on the military? Spain as a long-term case study (1876-2009)". *ICIP Working Papers*, 1 (2014) 5-42.

SANCHO VELASCO, MARÍA JESÚS. "Descubrimiento y destrucción humana. Armas químicas. El agente nervioso Sarín". *MoleQla. Revista de Ciencias de la Universidad Pablo de Olavide*, 14 (2014) 3 pàgs.

Carlinades

CARIDAD SALVADOR, ANTONIO. "El Carlismo aragonés en armas. La revuelta de 1855". *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 36 (2014) 165-188.

Àfrica

GUDÍN DE LA LAMA, ENRIQUE. "Pedro Agudín en la defensa de Nador". *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 36 (2014) 189-913.

IGM

ANGLARET, ANNE-SOPHIE. «Le Mémorial de Verdun et les enjeux de la mémoire combattante, 1959-2011». *Revue Historique*, 669 (2014) 29-50.

BANAC, IVO. "Reflexiones sobre las iglesias de los balcanes y la Gran Guerra". *Concilium. Revista Internacional de Teología*, 356 (2014 = *El retorno de la conciencia apocalíptica*) 143-148.

CLARK, CRISTOPHER. *Sonámbulos. Cómo Europa fue a la guerra en 1914.* Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2014, 788 p.

DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. "¡Abajo las armas! Cien años de la Primera Guerra Mundial en sus libros". *Qué leer*, 199 (2014) 40-47.

GARCÍA SANZ, CAROLINA. "Aliados en guerra. Gran Bretaña y el comercio neutral (1914-1916)". *Ayer*, 94 (2014) 147-173.

MOLINARI, AUGUSTA. "Scriptura femminili della Grande Guerra. Il cao italiano". Dins: CASTILLO

GÓMEZ, ANTONIO –
VERÓNICA SIERRA BLAS
(coords.). *Cartas-Lettres-
Lettere. Discursos, prácticas y
representaciones epistolares
(siglos XIV-XX)*. Alcalà:
Universitat, 2014, 465-481.

GCE

AA. DD. *Ciència i Cultura en
la Guerra. L'Institut
d'Estudis Valencians, 1937-
1939*. València: Universitat,
2014, 171 p.

ADÁMEZ CASTRO,
GUADALUPE. “Cartas entre
alambradas. El correo en
los campos de refugiados
durante el primer exilio
español (1939-1945)”. Dins:
CASTILLO GÓMEZ, ANTONIO
– VERÓNICA SIERRA BLAS
(coords.). *Cartas-Lettres-
Lettere. Discursos, prácticas y
representaciones epistolares
(siglos XIV-XX)*. Alcalà:
Universitat, 2014, 499-515.

MONLLEÓ PERIS, ROSA –
ALFREDO FORNAS
PALLARÈS – IVÁN MEDALL
CHIVA (eds.). *Biografies
rescatades del silenci,
experiències de guerra i
postguerra a Castelló*.
Castelló de la Plana:
Universitat Jaume I, 2014,
283 p.

PALERM, ANTONI.
“Fechorías del ‘León de
Son Servera’. La represión
en Mallorca (1936-1939)”.
*Le Monde Diplomatique en
español*, 232 (2015) 26.

SARDANS, FERRAN. “Fi de la
Guerra Civil al Bages”. *El*

Pou de la Gallina, Manresa,
306 (2015) 9.

SIERRA BLAS, VERÓNICA.
“El panóptico epistolar.
Censura carcelaria y
estrategias comunicativas
en las prisiones de la
guerra y postguerra
española”. Dins: CASTILLO
GÓMEZ, ANTONIO –
VERÓNICA SIERRA BLAS
(coords.). *Cartas-Lettres-
Lettere. Discursos, prácticas y
representaciones epistolares
(siglos XIV-XX)*. Alcalà:
Universitat, 2014, 391-416.

IIGM

ATKINSON, RICH. *Los
cañones del atardecer*.
Barcelona: Crítica, 2014,
1.056 p.

CROOKENDEN, NAPIER.
*Zona de lanzamiento:
Normandía*. ? : Battle Books,
2014, 364 p.

DIEGO GONZÁLEZ, ÁLVARO
DE. “Los otros españoles.
Republicanos capturados
en el frente ruso”. Dins:
MORAL RONCAL, ANTONIO
MANUEL – FRANCISCO
JAVIER GONZÁLEZ MARTÍN
(coords.). *España y la
Segunda Guerra Mundial.
Otras visiones del conflicto*.
Alcalà: Universitat, 2014,
113-125.

GONZÁLEZ MARTÍN,
FRANCISCO JAVIER. “La
División Azul, de
Leningrado a Berlín (1941-
1945)”. Dins: MORAL
RONCAL, ANTONIO
MANUEL – FRANCISCO
JAVIER GONZÁLEZ MARTÍN

(coords.). *España y la
Segunda Guerra Mundial.
Otras visiones del conflicto*.
Alcalà: Universitat, 2014,
37-56.

MATA, SANTIAGO.
“Submarinos alemanes. El
cómodo mito que no
muere”. Dins: MORAL
RONCAL, ANTONIO
MANUEL – FRANCISCO
JAVIER GONZÁLEZ MARTÍN
(coords.). *España y la
Segunda Guerra Mundial.
Otras visiones del conflicto*.
Alcalà: Universitat, 2014,
57-76.

Era atòmica

CARPINTERO SANTAMARÍA,
NATIVIDAD. “Las armas
nucleares y la disolución de
la Unión Soviética. 1991-
2001, una década
vertiginosa”. *Altar Mayor*,
159 (2014) 383-392.

GARCÍA BONFIN, MARCELO.
“A guerra da Iraque.
História oficial e oficiosa”.
Antítesis, v. 7, núm. 14
(2014) 545-546.

HODGES, MICHAEL. AK47.
*La historia del arma del
pueblo*. Madrid: Lengua de
trapo, 2014, 261 p.

TURSE, NICK. *Dispara a todo
lo que se mueva*. Tr. de María
Tabuyo i Agustín López
Tobajas. Madrid: Sexto
Piso, 2014 (Realidades), 440
p.

KYLE, CHRIS JIM DEFELICE.
El francotirador. Barcelona:
Crítica, 2015, 384 p.

L'Avenç. Revista de Història i Cultura, núm. 395 (novembre de 2013) [Selecció]: PRADOS, JOAN – JAUME RODÓN. “José Luis Rey Vila ‘SIM’, pintor de guerra” (24-30); QUEROL ROVIRA, CARLES. “Hemingway d'esquittlada a la Batalla de l'Ebre” (32-39). Núm. 396 (desembre de 2013): VILANOVA, FRANCESC. “Winston Churchill i els ‘Brave men of Barcelona’” (44-55). Núm. 397 (gener de 2014): BORRÀS, JOAQUIM – FRANCESC VILANOVA. “Barcelona en postguerra 1939-1945” (332-337). Núm. 403 (juliol-agost de 2014): RIQUER I PERMANYER, BORJA DE. “El culte a Prim: entre manipulacions i equívocs” (18-23); BERGA, MIQUEL. “Barcelona 1936: el viatge iniciàtic de Mariel Rukeyser” (24-29); AIXALÀ FÀBREGAS, CARMÉ – JORDI RAMOS RUÍZ. “Patrimoni salvaguardat: el monestir de Pedralbes, 1931-1941” (30-35). Núm. 405 (octubre de 2014): “Joseph Kessel i els fets d'octubre de 1934” (20-27). Núm. 407 (desembre de 2014): GOROSTIZA, SANTIAGO. “L' assalt a la fàbrica Moritz, un episodi fallit del maquis” (24-33).

Clío. Revista de Historia, 146 (novembre de 2013) [Selecció]: MOROS, MANUEL. “La tragedia de las armas químicas: Desastre en la Primera Guerra Mundial” (22-33); PUGÉS, ORIOL. “Túnel del tiempo: Sicilia: ¿Una isla griega?” (54-61). Núm. 148 (febrer de 2014): MAURELL, PILAR. “Expolio nazi: El mayor saqueo de arte de la historia” (12-25); GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. “1914: El mundo ante el abismo de la Gran Guerra” (44-55). Núm. 149 (març de 2014): ESLAVA GALÁN, JUAN. “La tribuna. Una arma secreta de la Primera Guerra Mundial: ‘Pariser Kanonen’” (12-25). Núm. 150 (abril de 2014): MANZANERA, LAURA. “Golditz. Las fugas más increíbles de la II Guerra Mundial” (44-55). Núm. 151 (maig de 2014): MAURELL, PILAR. “Garbo: Objetivo: Derrotar a Hitler” (22-31); GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. “Los mitos de la Armada Invencible” (32-41). Núm. 152 (juny de 2014): MOROS, MANUEL. “Kamikazes: Samuráis en la II Guerra Mundial” (16-26). Núm. 153 (juliol de 2014): GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. “Sarajevo 2014: ¿Quién provocó la Gran Guerra?” (18-29). Núm. 154 (agost de 2014): GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. “Los monjes de la guerra: las órdenes militares hispanas” (18-27). Núm. 155 (setembre de 2014): DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. “¿Fue España neutral en la Gran Guerra?” (12-21); OLESTI VILA, ORIOL. “Tras el mito de Espartaco: ¿Fue Roma algo más que un mercado de esclavos?” (34-43). Núm. 157 (novembre de 2014): DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. “Samuráis, los guerreros perfectos” (24-33); SOLER POLO, SUSANA. “Ramsés II, la mayor gloria de Egipto” (34-45).

Historia y Vida, núm. 542 (maig de 2013) [Selecció]: VICH SÁEZ, SERGI. “Ganar Normandía” (52-61); SERRANO, SECUNDINO. “París libre” (62-71). Núm. 543 (juny de 2013): CALVO POYATO, JOSÉ. “Un tiempo de esplendor [Abderramán III]” (24-33); CALVO POYATO, JOSÉ. “De Almanzor al hundimiento” (34-39). Núm. 544 (juliol de 2013): PUIG, CRISTINA. “Disuasión nuclear” (18-19); ARMADA, JOAQUIN. “Barcelona en la diana” (38-47); BLADÉ, RAFAEL. “Héroes sin fusil en la mano” (85); VICH SÁEZ, SERGI. “Resistencia a ultranza” (88). Núm. 545 (agost de 2013): VICH SÁEZ, SERGI. “Imperio militar [Egipte]” (38-47); BLADÉ, RAFAEL. “Opresiva ratonera en Istanbul” (88). Núm. 546 (setembre de 2013): MARTÍNEZ GIRALT, ALEJANDRO. “Torneos” (48-57). Núm. 547 (octubre de 2013): CISA, JAVIER. “El martillo de los turcos” (54-62); ARMADA, JOAQUIN. “Los sobornos de Churchill” (64-71); BLADÉ, RAFAEL. “Churchill alternativo” (84); VICH SÁEZ, SERGI. “La red que nunca existió” (85). Núm. 549 (desembre de 2013): ARMADA, JOAQUIN. “Un ‘arma decisiva’” (36-45); VICH SÁEZ, SERGI. “Un ejército secreto para Churchill” (60-69). Núm. 551 (gener de 2014): BLADÉ, RAFAEL. “El mayor botín de la historia” (76-81); VICH SÁEZ, SERGI. “Lo que no se quiso evitar” (84-85); VICH SÁEZ, SERGI. “Desafío sin vencedores” (85). Núm. 552 (febrer de 2014): CALVO POYATO, JOSÉ. “El Precio de una guerra: La Alianza que salió mal” (28-35); CALVO POYATO, JOSÉ. “El Precio de una guerra: Una Paz con secuelas” (36-47); DURÁN, DIEGO. “Arde la Acrópolis” (48-55). Núm. 553 (març de 2014): SICILIA CARDONA, ENRIQUE F. “Batacazo en Hochkirch” (46-53); CATANZARO, MICHELE. “Fiebre o guerra?” (54-61); VICH SÁEZ,

SERGI. "Claves para una guerra" (84-85); VICH SÁEZ, SERGI. "Vida, muerte y esperanza" (85); BLADÉ, RAFAEL. "Después de Stalingrado" (87). **Núm. 554 (abril de 2014)**: PALOS I PEÑARROYA, JOAN LLUÍS. "La espada del imperio español" (26-35); PALOS I PEÑARROYA, JOAN LLUÍS. "Fiel a su propio código" (36-45); VICH SÁEZ, SERGI. "La guardia pretoriana del führer" (64-73). **Núm. 555 (maig de 2014)**: SÁNCHEZ, SERGIO. "España en la Gran Guerra" (82-83). **Núm. 556 (juny de 2014)**: CALVO POYATO, JOSÉ. "La guerra del Mediterráneo" (28-35); CALVO POYATO, JOSÉ. "Infierno a bordo" (36-45); QUERALT DEL HIERRO, MARÍA PILAR. "Tras las piedras de Vitoria-Gasteiz" (46-55); MARTÍNEZ HOYOS, FRANCISCO. "Todos fueron culpables" (84); VICH SÁEZ, SERGI. "Más allá de Guernica" (85). **Núm. 557 (juliol de 2014)**: VICH SÁEZ, SERGI. "Armas de la Gran Guerra: Innovación a la fuerza" (28-37); VICH SÁEZ, SERGI. "Armas de la Gran Guerra: Prodigios de destrucción" (38-47). **Núm. 558 (agost de 2014)**: ROGUT, DARIUSZ. "Varsovia se rebela" (64-73). **Núm. 559 (setembre de 2014)**: GONZÁLEZ QUESADA, ALFONSO. "Leer en guerra" (66-73). **Núm. 560 (octubre de 2014)**: SICILIA CARDONA, ENRIQUE F. "El Sitio de Osaka" (46-55). **Núm. 561 (novembre-deseembre de 2014)**: BAQUERO, ANTONIO. "En el nombre del califato: ¿Qué busca el nuevo califato en la historia?" (24-31); BAQUERO, ANTONIO. "En el nombre del califato: Syriak, muchas guerras en una" (32-41).

La Aventura de la Historia, núm. 171 (gener de 2013) [Selecció]: DOMÉNECH, ASUNCIÓN. "Las diez batallas que hicieron España" (18-19); CORRAL LAFUENTE, JOSÉ LUIS. "1212: La Reconquista las Navas de Tolosa" (20-21); CLARAMUNT RODRÍGUEZ, SALVADOR. "Expansión aragonesa: 1282 Vísperas sicilianas" (21-22); BENNASAR, BARTOLOMÉ. "Conquista de América: 1521 Cortés en Tenochtitlán" (22-23); KAMEN, HENRY. "Castilla soporta Europa: 1547 Carlos V en Mühlberg" (22-23); GARCÍA DE CORTÁZAR RUIZ DE AGUIRRE, FERNANDO. "Nacimiento de la Nación Bailén: 1808 Varapalo a Napoleón" (24-25); ALABRÚS IGLESIAS, ROSA MARÍA. "De Austrias a Borbones: 1707 Almansa inclina la balanza" (24); RÚJULA LÓPEZ, PEDRO VÍCTOR. "Triunfo del liberalismo frente al carlismo: 1839 la toma de Ramales" (25); DE LA TORRE DEL RÍO, ROSARIO. "Fin del Imperio de ultramar: 1898 Santiago de Cuba" (26); NÚÑEZ FLORENCIO, RAFAEL. "Marruecos patio trasero: 1921 Annual" (26); REVERTE, JORGE M. "Adios al sueño republicano: 1938 El Ebro" (27); REYES CARDONA, LUIS. "Napoleón derrotado en Rusia: la agónica retirada" (35-39); PESET REIG, JOSÉ LUIS. "El siglo de la marina: las lecciones de la guerra" (60-64). **Núm. 172 (febrer de 2013)**: COLÁS, XAVIER. "Stalingrado, ni un paso atrás" (18-27). **Núm. 173 (març de 2013)**: PERICAY, XAVIER. "Cataluña, octubre de 1934, separados por un día" (34-40). **Núm. 174 (abril de 2013)**: CALVO POYATO, JOSÉ. "Utrecht. La paz más dolorosa" (36-41); HERRANZ, ISABEL. "Escuela de espías. Topos contra Hitler" (42-47). **Núm. 176 (juny de 2013)**: SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Alarma nuclear: la paz mundial, en peligro" (29-31); VICENTE MARCO, BLAS. "Sangre italiana: ofensiva de Levante" (32-35); MORENO ALONSO, MANUEL. "Batalla de Vitoria: la puntilla a Napoleón" (40-43); PUERTO, SARA. "La última batalla del general Modesto" (78-79). **Núm. 177 (juliol de 2013)**: VARA THORBECK, CARLOS - INÉS PIN. "Franceses en las Navas" (46-49); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Guerras civiles" (68-71). **Núm. 178 (agost de 2013 = Dossier: La guerra de Vietnam)**: SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Camino del avispero: los antecedentes" (54-59); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Sangre, Napalm y lágrimas: la década de muerte" (60-65); MÚGICA, FERNANDO. "Testigos del horror: periodistas en el frente" (66-67); MÚGICA, FERNANDO. "Goliath humillado: un revés para cuatro presidentes" (68-71); JIMÉNEZ, DAVID. "Perdón sin olvido: cuatro décadas después" (72-73). **Núm. 179 (setembre de 2013)**: GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO. "Los mitos de 1713. Guerra de Sucesión" (16-23); CLARAMUNT RODRÍGUEZ, SALVADOR. "El trágico jueves de Muret" (44-47). **Núm. 180 (octubre de 2013)**: VARELA, CASILDA. "Essaouira, pequeña gran fortaleza" (80-81). **Núm. 181 (novembre de 2013)**: GARCÍA MARTÍN, PEDRO. "El hospital y la milicia: defensa de la Fe y ayuda a los pobres" (40-45); MIGUEL PARRA, JOSÉ. "El imperio azote de Egipto" (46-50). **Núm. 182 (deseembre de 2013)**: ALPERT, MICHAEL. "Oferta del III Reich: la paz que no quiso Churchill" (28-31). **Núm. 183 (març de 2014 = Dossier: 1914, cien años de la Gran Guerra)**:

ESPADAS BURGOS, MANUEL. "Diciembre de 1913 vísperas de la debacle" (9-11); COMELLAS, JOSÉ LUIS. "El optimismo temerario: estalla la gran ilusión" (12-17); TORO, CARLOS. "Armamento (I): ejército de tierra" (18-19); DE LA TORRE DEL RÍO, ROSARIO. "Las grandes potencias: choque de titanes" (20-25); CARANCI, CARLO A. "Actores secundarios" (26-29); TORO, CARLOS. "Armamento (II): Submarinos" (30-31); SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Del optimismo a la catástrofe: el fin del mundo" (32-39); TORO, CARLOS. "Armamento (y III): aviación" (42-43); RIVAS, JON. "Campo de concentración de Ruhleben: la lista de Pentland" (44-49); DE LA TORRE DEL RÍO, ROSARIO. "Paisaje después de la batalla: vidas rotas" (53-57); SECCHI, MARTINO. "El arsenal de Venecia: la fábrica del poder naval" (66-70). **Núm. 184 (abril de 2014 = Dossier: *Carlomagno, el sueño de Europa*):** TÉLLEZ ALARCIA, DIEGO. "De paje real a pirata: Pedro Velaz de Medrano" (40-43); CORRAL LAFUENTE, JOSÉ LUIS. "El héroe perfecto: el emperador de la barba florida" (54-59); AYALA MARTÍNEZ, CARLOS DE. "Construcción efímera: un nuevo imperio romano" (62-66); NAVARRO, GERMÁN. "Un pie en la Península: la Marca Hispánica" (67-71). **Núm. 185 (maig de 2014):** BAHAMONDE MAGRO, ÁNGEL. "La ingenuidad del coronel Casado: golpe de Gracia" (24-31); ATIENZA PEÑARROCHA, ANTONIO. "Juan Ruíz de Apodaca: el último virrey" (40-43); MARTORELL, MANUEL. "Real Fábrica de Armas de Eugui" (72-75). **Núm. 186 (juny de 2014):** MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Gran Guerra. 'En el caso de mi muerte...': últimas voluntades de los soldados" (14-19); FLORENTÍN, MANUEL. "Gran Guerra. Paseo por los campos de la barbarie: la ruta de los cementerios" (20-23); SOLAR CUBILLAS, DAVID. "250 años de la Academia de Artillería. La práctica con ciencia: a la vanguardia de la enseñanza militar" (28-33); REDONDO, JAVIER. "Independencia de EE UU. Rebeldes a la fuerza: 1764, la mecha de la Revolución" (43-47); GAVILANES LASO, JOSÉ LUIS. "Expansión de Asturias. El Reino olvidado: un trono en León" (48-52). **Núm. 187 (juliol de 2014):** MORENO ALONSO, MANUEL. "Napoleón en Elba: de emperador a rey" (39-43); REYES, LUIS. "Gran Guerra Francia. El primer disparo: la venganza de Madame Caillaux" (50-53); SANTOS YANGUAS, NARCISO VICENTE. "La conquista del Norte: guerras cántabras" (62-66). **Núm. 188 (agost de 2014 = Dossier: *la conquista del Mediterráneo*):** CASULÁ, CARMA. "II Guerra Mundial. Frente oriental. Memorias del cerco de Leningrado" (24-29); LOZANO, ÁLVARO. "Gran Guerra Alemania. El Plan Schlieffen para derrotar a Francia ¿Ataque fantasma?" (30-35); PASCUAL GONZÁLEZ, JOSÉ. "Roma. Dueña del Mare Nostrum" (62-69). **Núm. 189-190 (setembre de 2014):** BRISSET MARTÍN, DEMETRIO E. «La batalla de Pensacola, en la Axarquía» (80-81). **Núm. 191 (octubre de 2014):** DOBADO GONZÁLEZ, RAFAEL - CARLOS MARTÍNEZ SHAW. "1714, derrota rentable" (16-27); ALBERT, JESÚS. "El doble juego de Muñoz Grandes" (28-33); CARANCI, CARLO A. "En memoria de los soldados caídos" (34-37); GONZÁLEZ ALCALDE, JULIO. "Herederos de Gengis Kan" (38-41). **Núm. 192 (novembre de 2014 = Dossier: *el sueño de la unidad del Rey Fernando*):** REYES, LUIS. "El punto débil del coronel Redl" (32-35); CORRAL, JOSÉ LUIS. "Una boda entre guerras" (54-59); PEINADO, RAFAEL G. "La campaña de Granada" (60-64); ALVAR EZQUERRA, ALFREDO. "Italia y el Magreb" (65-67). **Núm. 193 (deseembre de 2014):** FONT, CARLOS. "Gran Guerra. Sabotaje frustrado" (32-35); GARCÍA DE GABIOLA, JAVIER. "Desastre de 1898. La victoria fue posible" (36-41).

La Mili. Levas, quintas y milicias en la provincia de Albacete. Exposición. Del 6 de noviembre al 7 de diciembre 2014. Albacete: Diputació, 2014: GIL PERTUSA, Mª CARMEN. "Introducción" (7-10); SALAS RODRÍGUEZ DE PATERNA, ANA. "El reclutamiento militar en la Baja Edad Media y en la Edad Moderna" (11-18); GIL PERTUSA, Mª CARMEN. "Las diputaciones y los reemplazos del Ejército" (19-42); CANO, JOSÉ. "La Milicia Nacional de Albacete en el siglo XIX" (43-65); CAÑABATE CABEZUELAS, JOSÉ. "Utilidades actuales de los expedientes generales de reemplazo. Una breve aproximación" (67-80); ESTEBAN MUÑECAS, BEATRIZ. "¿Y tú de quién eres? La clasificación de soldados para el reclutamiento de 1940 en Hellín" (81-90); HENARES, DOMINGO. "El Ejército del Aire en Albacete" (91-99); "Catálogo de la Exposición" (101-214).

Lo Floc, CERAP, *Riudoms*, núm. 209 (juliol-setembre de 2014): PEREA VIRGILI, MARIA EUGENIA. «Pàtria, llor i ferro» (3); NAVAIS ICART, JOAN. «Guerrilles austriacistes al Camp de Tarragona (1705-1714)» (6-9); GÜELL JUNKERT, MANEL. «El pas de Riudoms per la guerra de Successió. Què en diu, la demografia històrica?» (10-13); ROVIRA GOMEZ, SALVADOR. «Els Nebot, de Riudoms» (14-17); BORRAS GALCERAN, JAUME. «El Carrasclet i Riudoms» (18-21); GRAU I PUJOL, JOSEP M. «L'Hospital de Pobres de Reus després de la guerra de Successió (1715-1720)» (22-25); MANENT, JORDI – MERCE SOLE. «Què en sabem de la repressió lingüística esdevinguda a partir de 1714?» (26-29); PEREA SIMON, EUGENI. «La guerra de Successió a través de la literatura» (30-33).

O'DONNELL Y DUQUE DE ESTRADA, HUGO (coord.). *Presencia irlandesa en la milicia española*. Madrid: Ministerio de Defensa, Instituto Español de Estudios Estratégicos, Comisión Española de Historia Militar (CEHISMI), 2014: DE LA ROSA MORENA, ALFONSO. "Presentación" (9-10); HARMAN, JUSTIN. "Introducción" (11-14); O'DONNELL Y DUQUE DE ESTRADA, HUGO. "Prólogo" (15-18); GARCÍA HERNÁN, ENRIQUE. "El siglo XVI" (19-42); ALONSO ACERO, BEATRIZ. "El siglo XVII" (43-82); DOWNEY, DECLAN M. "Beneath the Harp and Burgundian Cross. Irish Regiments in the Spanish Bourbon Army, 1700-1818" (83-106); O'DONNELL Y DUQUE DE ESTRADA, HUGO. "El siglo XIX" (107-134); O'DRISCOLL, MERVYN – DERMOT KEOGH. "Ireland's military engagement in Spain and Hispano-Irish military cooperation in the twentieth and twenty first centuries" (135-194).

PÉREZ GARZÓN, JUAN SISINIO (Coord.). *Los bombardeos de Barcelona*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2014: PÉREZ GARZÓN, JUAN SISINIO. "Desasosiegos nacionalistas y pactos de soberanía (7-32); TORRES I SANS, XAVIER. "La guerra de Separación de Cataluña en la monarquía hispánica de los Austrias (1640-1659)" (33-64); NADAL, JOAQUIM. "La guerra de Sucesión a la Corona de España en Cataluña (1705-1714)" (65-93); SANTIRSO RODRÍGUEZ, MANUEL. "Barcelona: Ruedo de postguerra (1840-1843)" (94-144); PICH I MITJANA, JOSEP. "La revolución de 1909. Negra, trágica, de pasión, de pesadilla, penosa, vergonzosa, bárbara, vandálica, sangrante, roja, gloriosa, alegre y republicana" (145-177).

Revista de Girona, 286 (2014 = Dossier: 300 anys després. La guerra de Successió) [Selecció]: PUJOL, JOSEP. "Venid, mortales" (72-76); GIFRE, PERE. "La guerra continuada (1705-1719)" (77-80); TURRÓ, JORDI. "Entre saqueig i contribucions" (81-83); PALMADA, GUERAU. "Quan el drac de Banyoles ballava a favor de Carles d'Àustria" (84-86); DALMAU I FONT, AGUSTÍ. "De la il·lusió a la decepció" (87-88); PUIG I REIXACH, MIQUEL. "La Garrotxa, per la causa comuna i per Carles III" (89-91); BORRELL I SABATER, MIQUEL. "Una comarca de pas" (92-93 i 95); LLINÀS I POL, JOAN. "El general Moragues" (94-95).

Revista Española de Historia Militar, núm. 143 (2013): MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (III)" (146-155); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (VIII)" (156-164); FRESNO CRESPO, CARLOS – LUIS FRESNO CRESPO (il.). "Heinkel He 51 (IV)" (165-172); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "El sitio de Khe Sanh (IV)" (173-179); GIL HONDUVILLA, JOAQUIN. "La conquista de Huelva (I)" (180-185); CRESPO NÚÑEZ, JOSÉ LUIS. "Médium tank Mark A Whippet y el desarrollo de los carros medios británicos (II)" (186-192). Núm. 144-145 (2013): MORTERA PEREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (IV)" (194-208); GIL HONDUVILLA, JOAQUIN. "La conquista de Huelva (II)" (209-214); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (IX)" (215-222); FRESNO CRESPO, CARLOS – JANUSZ SWIATLON. "Los North American Mitchell de la RAF (I)"

(223-231); CRESPO NÚÑEZ, JOSÉ LUIS. "Médium tank Mark A Whippet y el desarrollo de los carros medios británicos (III)" (232-240); WERNER NEULEN, HANS. "El Museo Aeronáutico de Cracovia. Un museo no exento de problemas políticos" (241-249); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "El sitio de Khe Sanh (V)" (250-256). **Núm. 146 (2014)**: ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (X)" (2-10); SAR QUINTAS, EDUARDO - ISABEL MARÍA MIGALLÓN AGUILAR. "El general Margallo y los héroes de Cabrerizas Altas" (11-16); BOAN-MONTENEGRO, FERNANDO. "El grupo Tercio Viejo. Compañía Capitán Alonso de Contreras" (17-20); FRESNO CRESPO, CARLOS - JANUSZ SWIATLON. "Los Mitchell de la RAF (II)" (21-28); DIEGO PAREJA, LUIS MIGUEL DE. "Napoleón en Madrid" (29-38); MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (V)" (39-48). **Núm. 147 (2014)**: MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (VI)" (50-56); VOLLERT, JOCHEN - FRANCISCO FRESNO DE VEGA (trad.). "Kreuzer Panzerkampfwagn Mk IV.744 (e). Los carros de combate de crucero británicos en la Wehrmacht" (57-70); FRESNO CRESPO, CARLOS - JANUSZ SWIATLON (il.). "Heinkel He 162 Volksjäger (I)" (71-76); VICENTE MARCO, BLAS - JUAN ARRÁEZ CERDÀ. "La Brigada Aérea Hispana durante la Batalla de Teruel (I)" (77-89); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (XI)" (90-96). **Núm. 148 (2014)**: MORTERA PÉREZ, ARTEMIO - LUIS FRESNO CRESPO (il.). "La Aviación en la Guerra Civil Española (VI)" (98-109); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (XII)" (110-117); FRESNO CRESPO, CARLOS - JANUSZ SWIATLON (il.). "Heinkel He 162 Volksjäger (II)" (119-123); VICENTE MARCO, BLAS - JUAN ARRÁEZ CERDÀ. "La Brigada Aérea Hispana durante la Batalla de Teruel (II)" (124-137); MIGUEL FRANCISCO, LUIS - JOSÉ FERRE CLAUZEL. "La victoria de la colina de Albuch en la Batalla de Nördlingen" (138-144). **Núm. 149 (2014)**: ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (XIII)" (146-150); LÁZARO ÁVILA, CARLOS. "Los Gautier, una saga aeronáutica" (151-169); FRESNO CRESPO, CARLOS - JANUSZ SWIATLON. "Commonwealth Aircraft Corporation Boomerang (I)" (170-175); SICILIA CARDONA, ENRIQUE F. "Jaque al gran rey. Ciro el Joven y los Trece Mil" (176-182); MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil (VIII)" (183-192). **Núm. 150-151 (2014)**: CALAHORRA, PABLO. "Suez 1956: tres mosqueteros y la victoria del Faraón" (194-208); MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "El hangar del aeródromo de Llanes. Una construcción singular" (209-215); FRESNO CRESPO, CARLOS - JANUSZ SWIATLON (il.). "Commonwealth Aircraft Corporation Boomerang (II)" (216-223); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Los Autoblindo italianos AB.40, AB.41 y AB.43" (224-233); VICENTE MARCO, BLAS - JUAN ARRÁEZ CERDÀ. "La Brigada Aérea Hispana durante la Batalla de Teruel (III)" (234-247); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (XIV)" (248-256).

Revista de Historia Militar, Madrid, núm. 112 (2012): ARRANZ GUZMÁN, ANA. "Lorigas y báculos. La intervención militar del episcopado castellano en las batallas de Alfonso XI" (11-64); BRU SÁNCHEZ-FORTÚN, ALBERTO. "El debate sobre el ejército colonial en España: 1909-1914" (65-124); CAJAL VALERO, ARTURO. "La participación de los Tercios Vascongados en la guerra de África (1859-1860)" (125-196); DURÁN DE PORRAS, ELIAS. "La ayuda inglesa en el Levante español durante la guerra de la Independencia. El papel del cónsul británico P.C.Tupper" (197-228); GUDÍN DE LA LAMA, ENRIQUE. "Un mito convertido en tópico: los suicidios en el Ejército en los días de Annual" (229-264); SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL. "Héroe y mártir. La construcción del mito de Diego de León" (265-296); RAMOS OLIVER, FRANCISCO. "La trayectoria militar de Rafael del Riego" (297-322). **Núm. Extraordinari (2013)**: SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ. "Visión estratégica de las últimas campañas, 1813-1814" (13-62); PARDO DE SANTAYANA Y GÓMEZ DE OLEA, JOSÉ MARÍA. "La Batalla de Vitoria, junio 1813" (63-102); LEMOS PIRES, NUÑO. "El Ejército portugués en las campañas de 1813-14" (103-134); RODRÍGUEZ INSAUSTI, FERNANDO MARÍA. "La Batalla de San Marcial, 31 agosto 1813" (135-170); GUERRERO ACOSTA, JOSÉ MANUEL. "El Ejército español de Wellington en los Pirineos (1813-1814). De glorias, miserias y ultrajes" (171-266). **Núm. 113**

(2013): BALDOVÍN RUÍZ, ELADIO. "El Código de Justicia Militar durante la Guerra Civil: 1936-1939" (11-52); CUESTA DOMINGO, MARIANO. "Guerreros y constructores de un imperio, el último baquiano" (53-80); EGIDO HERRERO, MARÍA JESÚS. "Mozos, maridos y soldados. Informes de libertad y soltería ante el provisorato palentino (1761-1775)" (81-112); EL MALKI ESCAÑO, JOSÉ IGNACIO. "Preparación y toma del zoco el Jemis de Beni Arós en 1927" (113-144); RUÍZ DE GORDEJUELA URQUIJO, JESÚS. "El brigadier Barradas y la reconquista de México, 1829" (145-176); SÁNCHEZ SANZ, ARTURO. "Los ejércitos micénicos" (177-212); SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ. "Batalla de Tamames" (213-254).

RUHM. Revista Universitaria de Historia Militar On-line [En línea], 2013, núm. 4. Disponible a: www.revista-historiamilitar.org: ALEGRE LORENZ, DAVID – MIGUEL ALONSO IBARRA. "Los teatros de lo bélico. Violencia, memoria, identidad y sociedad de masas" (5-15); LEIRA CASTIÑEIRA, FRANCISCO JORGE. "Los 'soldados de Franco'. Entre la movilización ciudadana y el reclutamiento militar obligatorio. Galicia, 1936-1939" (16-42); GÓMEZ NOGALES, PABLO. "Ese sangriento carnaval. Experiencia y narración de la revolución social en la España sublevada (1936-1939)" (43-63); ÁLVAREZ GONZÁLEZ, NELLY. "El teatro como arma de combate durante la Guerra Civil en la España sublevada (Valladolid, 1936-1939)" (64-87); MACHADO HELGUERO, XIMENA. "¿Cómo ovejas al matadero? Formas de resistencia pasiva de los judíos en los Guetos de Varsovia y de Lodz (1939-1942)" (88-107); VEIGA CHOUSA, DAVID. "La hermandad de la División Azul: un acercamiento al asociacionismo divisionario" (108-129); IBS, TORBEN. "Remembering the Völkerschlacht (Battle of the Nations) 1813 and its monument from 1913 in the 21st century. The Leipzig commemoration activities in 2013" (130-153); CARMONA PORTILLO, ANTONIO. "Acción conjunta mar y tierra para levantar un cerco en los años finales del siglo XVIII. El levantamiento del Cerco de Ceuta de 1790-1791" (154-173); MARTÍN RUÍZ, JUAN ANTONIO. "Los que huyeron del desastre: los desertores del destacamento español en Baler, Filipinas (1898-1899)" (174-187); CRESPO VARGAS, PABLO L. "Lajas, un pueblo en lucha por sobrevivir durante la Guerra Hispanoamericana (1898)" (188-202); RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, JOSÉ LUIS. "La disolución de la agrupación de tropas nómadas, Unidad del Ejército Español para la provincia del Sáhara" (203-230); DUEÑAS ITURBE, ORIOL. "El servicio militar de puentes y caminos de Cataluña. Reconstrucción de daños de guerra y trabajos forzados (1939-1943)" (231-254); RUBIO CAMPILLO, XAVIER – FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA. "An evolutionary approach to military history" (255-277).

Sàpiens, núm. 138 (gener de 2014) [Selecció]: CÒNSUL, ARNAU. "La polèmica vida de Joan Prim" (24-33); FINESTRES, JORDI. "Miranda de Ebro. El niu de l'esclavatge franquista" (34-41); GRÀCIA, ORIOL. "William Wallace. L'heroi escocès contra els anglesos" (46-51). **Núm. 139 (febrer de 2014):** CÒNSUL, ARNAU. "El Duc d'Alba: Terror a Flandes" (34-41); **Núm. 140 (març de 2014):** ARMENGOL, MONTSE. "Ramon Berenguer IV. El forjador de Catalunya i Aragó" (22-30); PUJOL, CLÀUDIA. "Bombes atòmiques al paradís" (36-43); CÒNSUL, ARNAU. "Gent d'Arbúcies, gent d'astúcies" (44-48). **Núm. 141 (abril de 2014):** NOVIALS, ÀLEX. "El rei contra el parlament. La guerra civil anglesa" (48-53). CAPDEVILA 'CAP', JAUME. "Fotre's de Felip V. La batalla de l'humor a la guerra de Successió" (60-63). **Núm. 142 (maig de 2014):** BENASSAR, SEBASTIÀ. "Catalans a la conquesta d'Alaska"*. **Núm. 143 (juny de 2014 = La Primera Guerra Mundial. El conflicte que va canviar el món):** SELLA, ANTONI. "Les llavors de la guerra" (4-11); NOVIALS, ÀLEX. "Un immens error de càlcul" (12-18); FINESTRES, JORDI. "Massacre a les trinxeres" (20-28); PADRÓ, CARLES. "El darrer acte de la tragèdia" (30-34); NOVIALS, ÀLEX. "La vida a l'Infern" (36-42); ESCULIES, JOAN. "Catalans a les trinxeres" (46-54); GARCIA, ENRIC. "La guerra dels Espies" (56-59); CABANA, FRANCESC. "Barcelona ciutat neutral" (60-65); PUIG, PERE. "La guerra a l'aire" (66-70); BENNASAR, SEBASTIÀ. "Submarí a estribord!" (72-75); ROTGER, AGNÈS. "La vida a la rereguarda" (76-80);

MATA, JORDI. "El nou desordre mundial" (82-90). **Núm. 144 (juliol de 2014)**: CASALS, XAVIER. "Qui més va finançar el cop franquista?" (32-40). **Núm. 146 (setembre de 2014)**: PUIGVENTÓS, EDUARD. "Catalans en l'emancipació de l'Amèrica llatina" (26-55). **Núm. 147 [setembre de 2014 = Dossier especial Onze de Setembre. 414 dies de setge]**: MATA, JORDI. "El llarg camí cap a un setge"; CÒNSUL, ARNAU. "Qui manava a Barcelona el 1714"; ROTGER, AGNÈS. "Dins les muralles"; CAMPRUBÍ, XEVI. "La premsa d'estat catalana"; SELLA, ANTONI. "Entre la rebel·lia i la repressió"; PUIG, PERE. "Viurem lliures o morirem!"; CASAS, SÒNIA. "L'11 de setembre, hora a hora"; CAMPRUBÍ, XEVI. "El setge, vist des d'Europa"; CASALS, ÀNGEL - ORIOL GRACIÀ. "L'endemà, Catalunya sense govern"; CASAS, SÒNIA. "Reflexions a dues veus"*. **Núm. 148 (octubre de 2014)**: FINESTRES, JORDI. "Entre la revolució i l'estelada" (28-36). **Núm. 149 (novembre de 2014)**: FARRADELLAS, VÍCTOR. "Els guerrers del papa. Història de la Guàrdia Suïssa del Vaticà, l'exèrcit més petit del món" (48-51); SERRA, FRANCESC. "Manresa en flames. La crema de la ciutat pels borbònics el 3 d'agost de 1713" (56-59).

*Consultat al web

Sessió d'Estudis Mataronins, núm. 26 (2010) [Selecció]: OLIVA I RICÓS, BENET. "1702-1714. El negoci del vi fou austriacista?" (93-105); AMAT I TEIXIDÓ, JORDI. "Enfrontament polític i revolucionari a Caldes d'Estrac (1934-1936)" (181-193); AMAT I TEIXIDÓ, JORDI. "La 'Causa General' i el Registre Civil: fonts per a l'estudi de la Guerra Civil al Maresme" (195-202); GRUP BÚNKERS ARENYS. "Els búnkers del Cavaio (Arenys de Mar)" (203-217); PUIG I PLA, JOSEP. "Santiago Lleonart Itxart (1909-1986): un idealista amb la ploma i el fusell" (227-236). **Núm. 27 (2011)**: COLOMER, MARGARIDA. "Història de fronts de guerra republicans" (21-23); AMAT I TEIXIDÓ, JORDI. "El búnker a la platja de les dunes de Santa Susana (1938)" (29-31); GRUP BÚNKERS ARENYS. "Els búnkers de la Torre dels Encantats" (33-35). **Núm. 28 (2012)**: GRAUPERE I GRAUPERE, JOAQUIM. "La Guerra Civil catalana (1462-1472) al Baix Maresme" (15-17); OLIVA I RICÓS, BENET. "Negocis cortesans durant la Guerra de Successió" (29-30); GRUP BÚNKERS ARENYS. "El refugi del Geriàtric. Un refugi antiaeri de la Guerra Civil a Arenys de Mar" (39-40); AMAT I TEIXIDÓ, JORDI. "Consideracions sobre la violència a la rereguarda del Maresme (1936-1939)" (41). **Núm. 29 (2013)**: AMAT I TEIXIDÓ, JORDI. "La repressió a Tordera durant la guerra i la primera postguerra (1936-1942)" (7-9); GRUP BÚNKERS ARENYS. "Els retaules de l'església de Santa Maria d'Arenys de Mar i la Guerra Civil" (11-12); ALAY, JOAN - JORDI MONTLLÓ. "Les fortificacions de la Guerra Civil espanyola a Premià de Mar: els anys passen per a tothom" (13); BARRERA, AGUSTÍ. "L'antiga, la nova justícia i el Correccional Provisional de Mataró" (15); OLIVA I RICÓS, BENET. "Els Antich i els Lleonart d'Alella i els Lapeira de Mataró a la Guerra de Successió: un grup de negocis postborbònic" (39).

Tiempos Modernos [En línea], 2013, v. 4, núm. 28. Disponible a: www.tiemposmodernos.org [Selecció]: ECHARRI IRIBARREN, VÍCTOR. "El sitio de Alicante y la mina que hicieron las tropas hispano-francesas bajo el castillo en 1708-1709. 'une des plus fortes que jamais ait été faite'" (34 pàgines); KWIATKOWSKI, NICOLAS. «Representaciones de la destrucción de Magdeburgo en 1631. Entre el conflicto abierto y la condena de la guerra" (44 pàgines). **2013, v. 4, núm. 29**: PRIETO GARCÍA, ANA MARÍA - FRANCISCO GARCÍA GONZÁLEZ (coord.). "Familia y endogamia en el mundo rural extremeño durante la guerra de la Independencia" (20 pàgines).

L'ESPASA I LA PLOMA

Fèlix Domènech i els seus *Treballs y desdixas...* (1674-1700)

Tornem novament a la dietarística victimista (o memorialística privada), de la qual tan afeccionats som per tal com mostra el patiment de la població civil per causa de la dinàmica militar. I és que fou típica de les èpoques moderna i contemporània, quan el nostre país era escenari de continues guerres (des de la de Joan Sense Fè -1461/1471- a la Guerra Civil -1936/1939-) en les quals sempre ha sobresortit com a víctima protagonista la població civil.

El manuscrit de FÈLIX DOMÈNECH, pagès i propietari de Sant Feliu de Guíxols, és en realitat un llibre mestre o de família, on s'anotaven les fites més importants: orígens, propietats, família, plets, comptes, privilegis, i fins i tot, receptes remeieres. El *Recull*, però, conté una part en la qual l'autor deixà escrites (al llarg de la dècada dels anys noranta) les experiències viscudes l'últim quart del segle XVII, o sigui, tres guerres contra França (i altres tantes invasions, amb especial èmfasi en l'última de les tres, la dels Nou Anys -1689/1698), a més d'una greu revolta (la dels Barretines -1687-1689), una plaga de llagosta (1687), i sengles aiguats i tempestes (1678 i 1689). Abasta les pàgines 231-303 del *Recull* i va intitulada com *Diferents treballs y desdixas que àn succeir en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona*.

Fèlix Domènech Ferrer (1657-d.1703) pertanyia a una família noble (el pare, **Jordi Domènech Batlle**, era ciutadà honrat de Barcelona i obtingué el privilegi de cavaller el 1672) vinculada a la terra de Sant Feliu de Guíxols, originària tanmateix de Mollet de Peralada, on a començaments del segle XVI ja eren propietaris enfitèutics d'un mas. El salt qualitatiu de la família el va donar l'avi **Pere Domènech Fortiana** († 1649), mercader enriquit que fou administrador general del comtat d'Empúries, arrendatari dels censos del ducat de Cardona i majordom de l'hospital de Roses; assolí que el seu primogènit fos apadrinat pel duc de **Maqueda**. L'avi **Pere**, va adquirir al llarg de 30 anys fins a vuit bons masos a l'Empordà i a la vall d'Aro que van constituir el gros del patrimoni familiar. Malauradament, el pare **Jordi**, va haver de navegar en temps difícils de guerres que fixaren la frontera militar per on la família tenia els masos; des de 1664, va alienar patrimoni per atendre deutes i reparació d'immobles. Quan **Fèlix Domènech** es posava al front de la família, amb 22 anys, es trobà un patrimoni neulit, bona part destrossat i sense profit, amb deutes, litigis oberts i obligacions (mantenir els pares, quatre germans i dos criats). Quan morí el pare (1685) estava arruïnat i hagué d'alienar bona part de les propietats que quedaven. Però aconseguí tancar l'hemorràgia financera i establir l'economia domèstica i fins fer un bon casori amb una donzella d'una família rica de negociants de Cadaqués, **Maria Serinyana Corçà**, que li va donar cinc fills. Aquesta elevada posició degué permetre el nostre autor rebre una bona educació, sobretot en lletres, que va resultar essencial a l'hora d'escriure les memòries familiars del *Recull* i els relats històrics del tumultuós darrer

quart de segle. Un dels seus germans, **Pere Domènech Ferrer**, va ser militar d'alta graduació i lluità a les campanyes imperials contra els turcs a darreries de segle.

La primera guerra en la que es trobà immers el nostre autor fou la d'Holanda, el 1674, una guerra que a Catalunya va significar un punt i a part, doncs la França de **Lluís XIV** ja era prou forta com per adoptar una actitud més agressiva i basar en la idea ofensiva tota política militar. Els francesos se'n farien un tip d'envair el Principat i depredar. Dóna igual quin dels exèrcits era a prop, tots dos fagociten o destrueixen recursos agrícoles. El 1689 les tropes franceses cremaven les garbes de Peralada i els voltants; l'any següent hi eren les tropes hispàniques i "*en tot lo Empurdà no queda palla ni rahims, ab prou pobresa que ha dextat*". Bàscara i Pont de Molins serien el centre d'operacions dels hispànics en els anys següents i els efectes devastadors en el camp foren idèntics. Les anotacions marginals en la comptabilitat de la producció resulten prou aclaridores: "*tots los fruits devastats*" (1693), l'armada "*ho devasta tot*" (1695), "*las dos armadas campanyaren aquell terme*" (Vidreres, 1695), etcètera, en uns llibres en els que aquests anys abunden les taxes, els talls o els serveis de bagatges.

A partir de 1694 canvia la dinàmica militar (els francesos guanyen al Ter i prenen Girona i Hostalric), les incursions i retirades deixen pas a l'ocupació definitiva i sistemàtica del territori. La presència militar en estat de guerra comporta també la paràlisi en l'activitat productiva, sobretot de base agrària, i l'espectra dels allotjaments adquireix una nova dimensió. Plouen els memorials de les universitats afectades, plouen sobre mullat i les autoritats en fan el cas que presten quan senten ploure de veritat. Els donatius, forçosos o voluntaris, acaven de neulir les precàries economies camperoles. I apareix el fenomen de la revolta, un camí que no sembla tan descabellat si es té en compte el context de patiment i desesperació del poble. Entre 1688-1689 esclatava amb virulència la revolta dels Barretines, un moviment de base camperol que arribà a mobilitzar entre 8.000 i 10.000 pagesos irats. El manuscrit de F.DOMÈNECH fa al·lusió a possibles connivències amb algunes personalitats del món polític català, a la capital estant, concretament els germans **Antoni i Daniel Saiol** i el jurista tarragoní **Josep Sitges**, que havien estat destituïts i desinsaculats l'any anterior; també dedica uns comentaris als dirigents dels revoltats: **Rocafort, Rocabruna**, etcètera.

L'evolució econòmica del patrimoni **Domènech**, és pariona amb el context de guerra i crisi militar en el que es veu immers, i això es pot comprobar revisant les anotacions que en fan referència: més d'un mas de la família registrà un període de prosperitat abans de mitjan segle XVII que dóna pas a un altre de franca decadència a partir de 1660, agreujat progressivament fins ben entrat el XVIII. Efectivament, de l'etapa de progressió que es trunca a mitjans de la dissetena centúria, es passa a una altra en la qual no s'adquireixen més masos ni terres, i a una altra, la segona meitat de segle, en la qual augmenten les vendes a carta de gràcia i les quotes dels censals. És una evolució exportable a qualsevol economia nordcatalana de l'època.

El relat en to narratiu que imprimeix als seus escrits denota que, molt sovint, l'autor seguia la relació impresa d'avisos o fulls volants, o sigui la periodística de l'època. De fet, insereix cartes i impresos publicats. Tanmateix, el veritable valor del manuscrit de DOMÈNECH, rau en que és capaç d'aproximar al lector en les angúnies i engoixes del vilatà del carrer i de prefigurar la percepció que aquest tenia del moment en que li havia tocat viure. Això no hi

ha llibre d'història que ho expliqui millor. No detalla gaire els esdeveniments barretines, però els comenta, en dóna el seu parer i els interpreta, com faria un veritable historiador. És un tema, en el qual pren partit, com a propietari i rendista, contra els desordres causats pels revoltats.

El 1696 el duc de **Vendôme** ocupa Sant Feliu de Guíxols amb les seves tropes, i FÈLIX DOMÈNECH veu com a la seva mansió ha d'allotjar militars i li entrà un capità amb ínfules. Aquest venia acompanyat de la seva família “*que era molta*”, a més de majordom, dos lacais i dos cavalls i nou matxos, “*lo gasto que feia era de general, perquè tots los dias tenia de cis a vuit mussurs en taula y, de quant en quant, a mi*”. A través de documents d'arxiu podríem trobar que el comú santfeliuenc li assignà un capità per allotjar; només el seu relat a peu de vivència ens assabenta que aquest capità, no venia pas sol i que la despesa que, en un principi se li podia presuposar, s'hauria de multiplicar exponencialment. Un cas, aquest, extrapolable arreu, com el pa de cada dia.

L'obra manuscrita de FÈLIX DOMÈNECH FERRER està dipositada a la Biblioteca del Palau de Peralada. L'any 2001 en van fer una edició transcrita PERE GIFRE i XAVIER TORRES, comentada i amb estudi introductori (que és el que hem seguit ací). La part transcrita del *Recull*, eren les memòries dels anys 1674-1700.

[MG]

-MOLAS RIBALTA, PERE. “Notes sobre la petita noblesa del Baix empordà a l'Edat Moderna”. *Estudis del Baix Empordà*, 8 (1989) 149-154.

-GIFRE I RIBAS, PERE. “Universitats, fiscalitat de guerra i privilegiats. A propòsit d'algunes universitats empordaneses durant la Guerra de Secessió”. *Pedralbes*, 13-I (1993 = *Les Institucions Catalanes (segle XV-XVII)*). *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Universitat, desembre de 1993) 561-572.

-ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana. 1679-1697*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

-GIFRE I RIBAS, PERE. “L'Empordà en els segles XV, XVI i XVII: pagesos, soldats, guerres i frontera”. Dins: GIFRE, PERE (Coord.). *Història de l'Alt Empordà*. Girona: Diputació, 2000, 359-369.

-DOMÈNECH, FÈLIX. *Treballs y desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona (1674-1700)*. Edició crítica d'un manuscrit de la Biblioteca del Palau de Peralada. Ed. Pere Gifre i Xavier Torres. Girona: CCG / Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2001 (Documents; 2).

-ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte. 1652-1714*. Madrid-Buenos Aires-Santiago-San José: Edaf, 2014.

NOTÍCIES:

Conferències

A les 20h del 25 d'abril de 2014, la Sala Taronja del Poliesportiu Municipal del Pla del Penedès s'omplí per tal d'escoltar la conferència que pronuncià el president de l'Institut d'Estudis Penedesencs Ramon Arnabat Mata "**1714-2014. L'evolució de la societat civil catalana**", organitzada per l'IEP i en col·laboració amb l'Ajuntament del Pla del Penedès.

[www.irmu.org]

Exposicions

Del 13 al 30 d'abril de 2015 l'Espai Antoni Miró Peris, de Barcelona, ha estat escenari de l'exposició "**Dones del 36**", organitzada per Centre d'Informació i Recursos per a les dones CIRD, amb la col·laboració del Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa. Aquesta exposició volia ser un reconeixement a les dones que, amb motiu dels premis 8 de Març Maria Aurèlia Campmany de l'any 1997, van elaborar un projecte de recuperació de memòria històrica sobre la vida de les dones, dones anònimes, a la Guerra Civil. L'objectiu de l'exposició era despertar la consciència històrica.

[www.irmu.org]

Presentacions

Dimarts 22 d'abril de 2014, a les 19h, el Museu d'Història de Catalunya acollí la presentació del llibre **Soldats, guerrers i combatents dels Països Catalans**, editat per Rafael Dalmau, Editors. L'acte va tenir lloc a l'Auditori i hi van intervenir Rafael Català Dalmau, editor, i Francesc-Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart i Jou, els autors.

Dimecres 4 de febrer de 2015, a l'Auditori annex del Born Centre Cultural, es procedí a la presentació del llibre de Jacint Berenguer, **Francesc Busquets i Mitjans. Coronel d'infanteria i exiliat austriacista**. L'acte, que començà a les 19h, comptà amb la intervenció d'Agustí Alcoberro, que xerrà sobre **L'endemà del 1714**. El llibre es tornà a presentar l'endemà dia 5, a les 19:30h, al Centre Cultural de Terrassa, aquest cop a càrrec de Rafael Català Dalmau.

[www.rafaeldalmauedicions.cat]

Projeccions

Dijous 29 de gener, a les 19h, i dins els actes organitzats per commemorar el final de la Guerra Civil, es va projectar el documental *Quan la mort venia del cel. Memòria dels bombardejos sobre Tarragona (1936-1939)*. Es tracta d'un treball realitzat per Isaac Carbonell i Joaquim Domingo, alumnes de Comunicació Audiovisual de la URVT, en base als testimonis de l'època enregistrats el 2013. La projecció tingué lloc al M2 Espai Tabacalera, de Tarragona.

[<http://bibliotecahemeroteca.tarragona.cat>]

Una exposició virtual sobre el 1714

La Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya ha aplegat a l'Arxiu Nacional els documents més representatius de la guerra de Successió i el mític Onze de Setembre, i n'ha montat una exposició *on-line*, ja visitable. Aquesta mostra és una selecció representativa dels treballs de recerca i de difusió portats a terme a aquests arxius en el decurs de l'any 2014. S'hi pot trobar documents originals de l'època de gairebé totes les comarques i també la seva transcripció, amb la possibilitat d'accedir-hi mitjançant recerques onomàstiques i topogràfiques.

III Simposi d'Història del Carlisme a Avia

Els dies 9 i 10 de maig de 2015, ha tingut lloc la celebració del *III Simposi d'Història del Carlisme a Avia*, organitzat pel Centre d'Estudis d'Avia, en col·laboració amb l'Institut Ramon Muntaner, l'Ajuntament d'Avia, l'Arxiu Comarcal del Berguedà i l'Ateneu d'Avia.

Programa:

Dissabte, 9 de maig:

- De 9 a 10h, inscripció (10 €) i recollida de la documentació del III Simposi d'Història del Carlisme.
- A les 10h, benvinguda a càrrec de Llorenç Altozano, alcalde d'Avia, i obertura del Simposi.
- A les 10:30h inici de l'exposició del primer bloc de ponències: Accions militars, fortificacions i literatura memorialística i d'aventures.
 1. M. Fèlix González Fraile. "Crònica de les operacions militars dels Mossos d'Esquadra contra les partides carlines de mossèn Benet Tristany i Bartomeu Porredón (a) 'Ros d'Eroles' (1845-1847)"
 2. José María Ocariz Basarte e Iban Roldan Bergaraetxea. "Fortificaciones en el frente de Estella durante la Tercera Guerra Carlista. 1ª parte. Contexto histórico militar"
 3. Iban Roldan Bergaraetxea y José María Ocariz Basarte. "Fortificaciones en el frente de Estella durante la Tercera Guerra Carlista. 2ª parte: Estudio de los restos materiales y su gestión"
 4. Antoni Llagostera Fernández. "Edward Kirkpatrick de Closeburn, la guerra carlista, el jacobitisme escocès (1688-1745), la Guerra de Secessió americana (1861-1865) i la primera literatura nord-americana"
- A les 11:30h, descans.
- A les 12h, inici de l'exposició del segon bloc de ponències: Cinc ciutats i el carlisme.
 5. Iván Garrido Jorquera. "El carlisme a la ciutat de Terrassa (1828-1962)"
 6. Josep Albert Planes i Ballal. "L'enemic invisible: Matiners a l'Alt Urgell (1846-1849)"
 7. Xavier Tornafoch Yuste. "De la insurrecció a les urnes. La consolidació electoral del carlisme a Vic (1900-1909)"
 8. Josep Miralles Climent. "Trobada carlista dels partits de Catalunya, les Illes i País Valencià a Prada (juny 1976)"
 9. Iñaki Urricelqui Pacho y Beatriz Marcotegui Barber. "El Museo del Carlismo: conservación, difusión e investigación de un patrimonio histórico"
- A les 13:15h, col·loqui sobre els temes tractats.
- A les 14h, descans per dinar.
- A les 17h, inici de l'exposició del tercer bloc de ponències: Carlisme i religió.
 10. Joan-Xavier Quintana i Segalà i Laura Corrales Burjalés. "Els «goigs» dins la propaganda carlina (1837-1840)"
 11. Antoni Moliner Prada. "Secularització, religió i carlisme: els bisbes Abarca i Caixal"
 12. Josep Noguera Canal. "Comellas i Pla, dos eclesiàstics carlins, tributaris de Sardà i Salvany, amb influència de llarga durada"
 13. Iñaki Urricelqui Pacho. "'Ante Dios nunca serás héroe anónimo': imagen e ideología en torno a la muerte del Boina Roja en la Guerra Civil (1936-1939)"
- A les 18h, col·loqui sobre els temes tractats.
- A les 19h, lectura teatralitzada d'un text sobre la destitució del comte d'Espanya a la rectoria d'Avia escrit per Rafael Pérez Cabanes, i clausura del Simposi.

Durant tot el dia en una sala de l'Ateneu d'Avia es podrà visitar l'exposició Rastres de sang i de foc, de Pere Boixader, cedida per l'Arxiu Comarcal del Berguedà

Diumenge, 10 de maig

- Ruta carlina per la serra de Noet, guiada per Toni Gol

[www.irmu.org]

EXPUGNARE OPPIDUM:

Constantí 1642

Esllenvissada fatal

Punt fortificat en frontera militar

El fet que Constantí constituís el ‘padrastrer’ (lloc més alt al costat) de Tarragona, base neuràlgica de l'exèrcit hispànic a Catalunya, durant la guerra de Separació, va convertir aquella població en objectiu militar d'uns i d'altres fins el punt que fou expugnada mitja dotzena de vegades aquella guerra. A la que feia quatre, el març de 1642, era en poder dels catalans, que l'havien ocupat feia un any quan s'aproximà **La Mothe** amb un exèrcit per assetjar Tarragona. En no aconseguir batre les muralles tarragonines, francesos i catalans s'havien replegat i els hispànics de Tarragona, reforçats per mar, li estaven donant la volta a la truita.

Panoràmica de Constantí, extreta d'un gravat de Beaulieu (1694)

[www.geografiageneraldecatalunya.wordpress.com/2014/10/17/beaulieu-constant/]

Els atacants

El febrer de 1642 arribava a Tarragona un exèrcit de refresc, format a la frontera d'Aragó al front del qual venia **Pere d'Aragó Folch de Cardona y Fernández de Córdoba**, marquès de Povar, amb credencials de nou virrei. Això aixecà mantes susceptibilitats entre els comandaments hispànics de Tarragona, sobretot en el marquès de la Hinojosa (**Juan Ramírez de Arellano**), fins aquell moment virrei interí. Entre **Hinojosa** i **Povar** esclatà una forta rivalitat, derivada de la qual i per mostrar una exhibició de força, el segon es disposà a escometre allò que el primer no havia aconseguit encara, emparar-se de Constantí. A tal efecte, **Povar** encarregà l'assalt al terç de **Diego de Aguilera**, que disposaria dels canons i de la cavalleria que li fes falta. Aquesta, manada per **Fernando Limonte**, es limitaria a vigilar que cap dels defensors pogués escapar.

Els defensors

La primavera de 1642, Constantí tenia una guarnició d'uns 150 homes, sota comandament de **Grau de Rasset de Trullàs**, un noble gironí que ja havia pres part a la campanya per a la recuperació de Salses el 1639 i que per repel·lir la invasió hispànica a finals de 1640 fou nomenat capità de mil·lícies. Serví al front de la seva companyia durant tot el setge de Tarragona i en acabar-se aquest, fou nomenat governador militar de Constantí. Féu un bon paper, malgrat que hagué de retre la fortalesa. Fou tramès presoner a la Cort de Madrid i, posteriorment, va ser intercanviat i continuà la carrera militar de governador de Castelló d'Empúries (1644) i de Cotlliure (1647); el 1652 era mestre de camp del terç de la vegueria de Girona.

L'expugnació s'allargaria una mica més del previst, un total de sis dies, del 25 de febrer al segon dia de març; els militars més experimentats no n'hi donaven gaires més de dos....

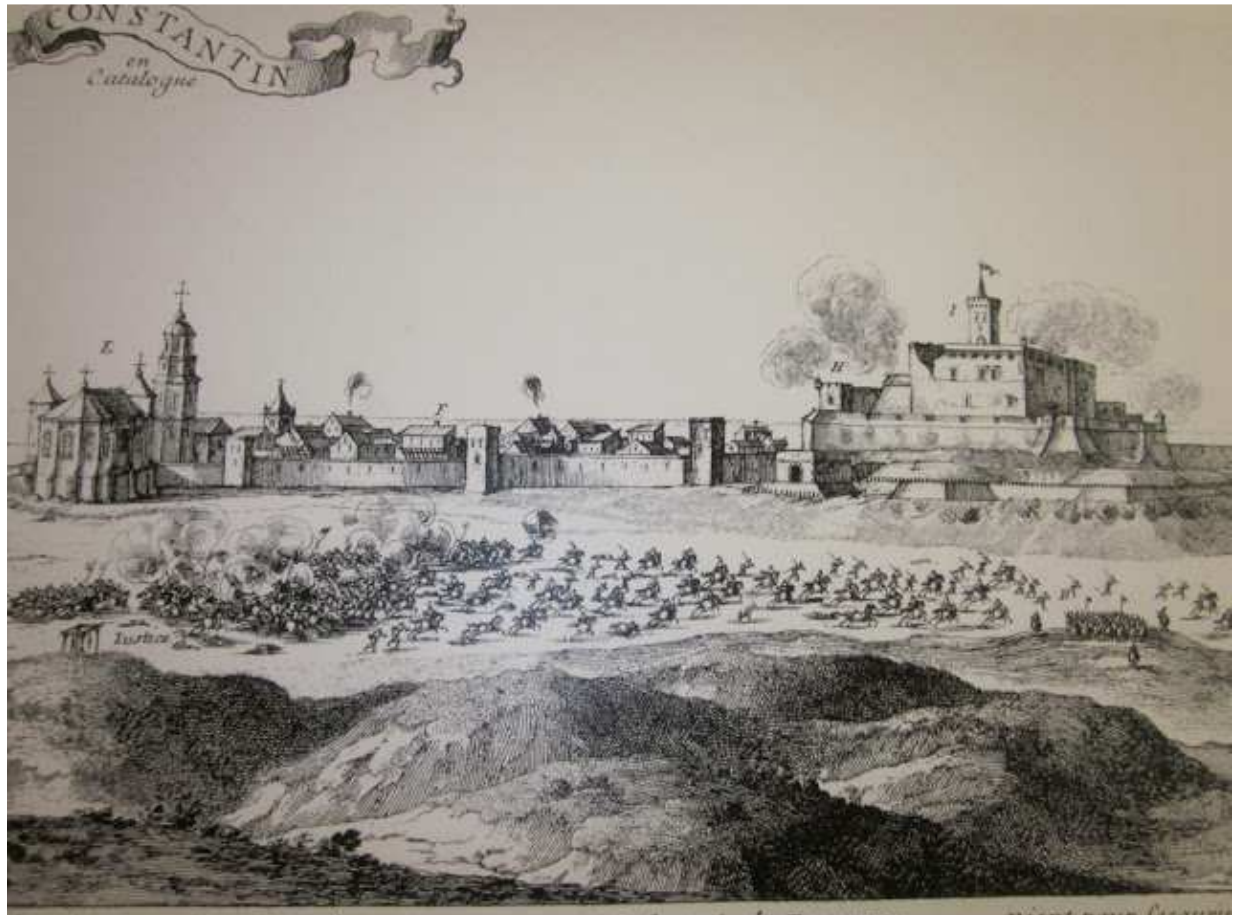
Primeres operacions

El 25 de febrer de 1642, **Povar** feia rodejar i bloquejar la plaça forta constantinenca. Per complir les formalitats de rigor, trameté un herald amb la proposició de rendició. Però a dins estaven força animats a resistir i n'hi feren befa tot dient-li *“que prim[er]o avia de estar ganada Barcelona que ellos se entregasen, y si no los sacavan echos pedaços no avian de salir de la plaza. Y oy todo el dia no an cessado de disparar ni de su gritería infernal, diciendo cien mil desverguenças...”*. Sense més per dir-se, els oficials artillers (**Miguel de Giberton** i **Francisco de Tallaferro**) situaren quatre bateries de canons que bateren la fortalesa *“por todos quatro costados, sin cessar la bateria de dia, y de noche”*. **Aguilera** no va voler ordenar un assalt a les primeries perquè sabia que li costaria més gent del què valia la posició i per això va recórrer a l'artilleria.

Assalt a la població

Estovats els ànims a cop de canonada, el següent dia 26 els castellans ocuparen la vila amb 4.000 homes que no hi trobaren resistència per haver-se replegat la guarnició al castell. Els atacants ja posseïen muralles, església i torre, però havien de retre el castell. Aproparen les bateries tant com van poder, però l'estructura del castell era prou forta per resistir les

canonades que durant tot aquell dia li van estar disparant. La mina del castell no era possible, atès que s'assentava sobre roca viva. Per mirar d'acabar-ho, els castellans enviaren una altre vegada l'herald per instar els defensors a retre's, cosa que no va servir d'altre cosa que *"de dar aliento a su desbergüença..."*. Sembla obvi que els catalans se sentien forts i segurs rera la porta del castell, doncs a més de refusar la rendició sortiren a ocupar algunes cases des de les quals disparaven l'enemic. Es podia dir que es lluitava casa per casa.

Imatge parcial d'un gravat de Beaulieu (1694) sobre l'assalt hispànic a Constantí de 1647

[www.parroquiaconstanti.blogspot.com.es/p/una-parroquia-diferent]

Bombardeig continu

Els següents dies van passar amb el continu bombardeig de l'artilleria hispànica sobre els murs del castell. Era qüestió de temps que caigués la posició, més encara quan els francesos la donaven per perduda i no organitzaven cap socor. No els valia la pena.

El primer dia de març *"las baterías aunque no an derribado pedaço alguno, tienen muy mal tratado el lienço de la batería de dentro del lugar"*, atès que *"passavan de parte a parte las Valas, sin hazer otra Brecha, que Cóncavos de su Tamaño"*. Dues bombes que es van escolar dins del castell, no van temerir ningú, *"porqué en él ay muchas bóvedas y retiradas en lo bajo, y así es poco o ning[un]o el daño que las bombas pueden açer..."*.

L'eslleivissada

En reconèixer els defensors que no serien socorreguts, tenien llicència per retre la fortalesa abans que l'enemic obrís una bretxa i practiqués l'assalt final. La pólvora que els quedava omplia només barril i mitg i s'esgotaria en qüestió de poques hores. El matí del segon dia de març, començaren les negociacions, que es preveien dures, doncs en haver refusat per dues vegades la rendició quan se'ls hi havia ofert, llavors que l'expugnació estava tan avançada només tenien opció a retre's sense condicions. De sobte, enmig de les converses:

“se cayó de golpe cassi todo el lienço de las baterías q[ue] estaban dentro del lugar, y ellos empezaron a clamar ‘misericordia’ y se entregaron a m[er]c[e]d del marqués. Y si no se alla allí el barón de Seba no quedara hombre que los n[uest]ros no le degollaran, porque apenas cayó la pared quando embistieron con gran valor, tanto que a muchos maltrataron las piedras que después cayan”.

Els detalls més truculents de la catàstrofe els donava el P. fra ANTONIO DE SANTA MARIA, en la seva *España Triunfante...* (1682):

“Quatro dias despues de la Concepcion de N. Señora començò a flaquear la muralla del Castillo, sin hallar genero de rendimiento en los q. la defendían; vispera de la Octava de la Concepcion se abrió el Castillo de alto à baxo, con la fuerça de las baterias tan continuas que se le aviâ dado por ocho dias continuados, con lo qual se vieron obligados à hacer una llamada para entregarse, con los mejores partidos que les fuera possible, à que se les diò audiencia; pero no diò lugar à efectuar las capitulaciones la desdicha que allí sucediò, y vimos todos, sin poderla remediar nosotros, como ni tampoco ellos la pudieron escusar. Aviendo salido à la Barbacana del Castillo doziêtos soldados Caalanes, y Franceses, durante la tregua que se avía hecho por dos horas, y estando amigablemente hablando con nosotros, mientras se ajustavan las capitulaciones, se hundió el Castillo, y cogiò debaxo à todos los que lo defendian; aquí se vieron notables desdichas, q. ocasionò à todos mucha lastima, porque unos rindieron las vidas al peso de tanta piedra como cayò sobre ellos, sin poderlos sacar de alli nosotros, para darles tierra Sagrada; otros cayeron desde la Barbacana al rastrillo, q. estava en toda la circunferencia de el Castillo, y cô el golpe que dieron de la muralla abaxo, se clavaron las pûtas de los tirantes del rastrillo, unos por las espaldas, otros por los pechos. Otra lastima no menos lastimosa se viò en esta ocasión en Constantin, y es, que un soldado Catalan le arrojò fuera de la Barbacana el tumulto de la piedra; pero no pudo caer tan presto a baxo, como cayò sobre él aquella Babilonia, con lo qual cogiendole de la cintura abaxo toda aquella piedra, se quedò colgado de la muralla, sin perder la vida, la mitad del cuerpo vivo, y la mitad del cuerpo muerto, cô tanto peso de piedra como tenia el pobre soldado sobre si. Hallavase dentro de un pedaço de Castillo su desgraciada madre, con algunas veinte personas q. dios milagrosamente las reservò la vida, pero con tanto sobresalto, y temblores de lo que avia sucedido, que casi estaban tan muertos como los que avian perecido.

Saliò la desdichada muger en busca de su hijo, vivo, ò muerto, y hallòle de la manera que he dicho, la mitad del cuerpo vivo, y colgando del muro, y la mitad del cuerpo muerto, preso con la multitud de piedra que tenia sobre si, desde la cintura abaxo, deseava la pobre madre remediar à su hijo, y no podia, mirava por una, y otra parte à ver si hallava soldados piadosos que le ayudaran à sacar su hijo de aquella dura prision, y nadie le favorecía, porque era impossible, y lo mismo era trastornar tanta piedra como tenia sobre si, que trastornar un monte; llegava la piadosa madre à su hijo, y se bañava en lagrimas, sin poderlo remediar, ni remediarse; à las piedras quebrantara tanto sentimiento. En lo mas que le pudo favorecer como madre Catolica,

fue exortarle à que pidiera à Dios perdon de sus culpas. En fin viêdo la desdichada muger que iva anocheciendo, y que su hijo se quedava penando, hallò por alivio de tanta pena el remedio mas lastimoso que se puede imaginar; porque viendo que era impossible el sacarlo de tan dura prision, lo que hizo fue buscar un soldado que se lo acabasse de matar, por no verle penar, y padecer. Riguroso empeño! Con las mismas ansias buscava quien le tirara un valazo à su hijo, para quitarle de todo punto la vida, por no verle padecer; que buscan otras madres piadosas la salvacion de los suyos. O lances inescusables de la guerra! Maestras de las desdichas, y qué lances tan apretados como este que nos pones delante de los ojos cada dia. Hallò en fin lo que buscava, y un soldado, movido mas de piedad, que de rigores, delante de la desdichada madre le diò un valazo à su desgraciado hijo, con que le quitò la vida, y parte de la pena à la pobre madre, y se la acrecentò en llanto.

Otra lastima mayor se viò en el Castillo de Constantin esta tarde, y tan irremediable como la que hemos referido. Hallavase en un quartel de el Castillo, que era un sotano embobedado, una compañía de sesenta hombres de gente de la tierra, y Frâceses, para resguardo de cierta surtida que avia en el Castillo, y para librarse tâbien de la soberbia, y furiosa bateria de las bombas; sobre esta bobeda cayò la mayor parte del Castillo, con que cegò la puerta de tal modo, q. no fue possible abrir camino para librar tantos pobres como quedavan enterrados en vida. Intentarò romper una parte de la muralla, para ver si podian sacar del ahogo aquellos pobres soldados; pero como todo el Castillo estava tan quebrantado, à cada golpe que davan amenaçava un peligro, con lo qual nadie se atreviò à proseguir con lo comenzado; con esto los desampararò, y ellos se quedaron sepultados en vida; solo tuvieron dicha que se quedò una pequeña lumbrera descubierta, por alli los confessaron como pudieron, y los ayudaron a padecer con fortaleza, y despues se los dexaron sin poderse remediar los unos à los otros, ni favorecerles nosotros. Considere el piadoso lector como moriria aquella desdichada gente? No sè si me atreva à dezir, que comiendose los unos à los otros, hasta que quedasse el ultimo por no aver ya mas carne humana q. comer; para còservar quatro dias mas la vida. En fin ellos quedaron sepultados en vida, y hasta el dia de oy no se ha llegado à descubrir el misterio, àûque pocos dias despues se bolò la parte del Castillo que avia quedado, para que el Exercito de Francia perdiera las esperanças de bolver à verse dueño del Castillo”.

Final atroç

Per descomptat, en esberlar-se el castell, els caps hispànics donaren per acabades les converses i ocuparen, sense cap oposició, el què quedava de l'edifici. Més encara, van aturar els soldats que ja es llençaven a l'atac i van tenir cura de fer recollir els ferits d'entre la runa. Van tenir ocasió, llavors, de veure alguns dels seus minadors morts (estaven intentant excavar una mina prop del sinistre) i alliberar quatre presoners dels seus.

L'esllavissada se saldà amb una seixantena de morts. Sobrevisqueren uns 94 soldats francesos i 37 catalans, als quals el marquès de **La Hinojosa** concedí honors militars, de manera que els que encara podien estar d'empeus desfilaren pels carrers de Tarragona. Posteriorment, es diu que van ser bescanviats per altres soldats hispànics.

Passat tot, els militars hispànics conversaven amb **Grau de Rasset**, i admetien que, de no haver-se derrocat aquell llenc del castell, no les tenien pas totes per emparar-s'hi desseguida:

“Las fortificaciones que el enemigo tenía echas en el castillo heran tantas que por asalto hera forçoso costase mucha gente el tomarlo, ya que a más de tener la puerta muy vien terraplenada, tenía luego tres fortificaçiones con tablones y en la escalera tres fortificaçiones con rastrillos y la falsa braga con muchas retiradas muy bien fortificadas, y assí a sido buena d[ic]ha y parte de la del marq[ué]s de la Ynojosa // el rendirse como se ha rendido, pues aun ahora diçe el gober[nad]or catalán pudiera defenderse muy vien tres días, haciéndonos mucho daño sin riesgo alg[un]o y disculpa el aver peleado hasta ora con aver tenido cartas de monsiure de la Mota en que le diçe conserve 8 dias la plaça y le asegura tendrá cierto el socorro. ¡Vien se lo a cumplido!”.

Constantí encara hauria de viure quatre expugnacions de consideració abans de caure Barcelona. El 1644 els francesos la van recuperar i la defensaren amb èxit de dos assalts hispànics (1647), finalment, **Juan de Garay** la conqueria el 1649 per a **Felip III**, i ja no canviaria més de mans. Quan la població tornà a habitar la vila, veié consternada la muralla derocada, a l'igual que l'església, la torre i el castell.

Constantí constitueix un clar exemple de la dissort que esperava a tota fortalesa enmig d'una frontera militar dinàmica: va canviar sis vegades de mans, sempre per expugnació, i la població indígena va abandonar les llars en tres ocasions i va veure's reduïda a menys de la meitat.

[MG]

-**BUSQUETS** DALMAU, JOAN. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba; 140).

-**CORTIELLA** I ÒDENA, FRANCESC. *Història de Constantí*. Constantí: Sindicat Agrícola, 1981.

-**Diario** de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 1642. [BNE, Manuscritos, reg. 2.337].

-**ETTINGHAUSEN**, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993.

-**GÜELL**, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003.

-**GÜELL**, MANEL. Constantinus Infelix. *La guerra de Separació (1640-1659)*. Constantí: Ajuntament, 2013.

-**PELLICER** DE TOVAR, JOSE. *Avisos (17 de mayo de 1639 – 29 de noviembre de 1644)*. Ed. Jean Claude Chevalier i Lucien Clare. París: Éditions Hispaniques, 2002.

-**SANTA MARIA**, FR. ANTONIO DE. *España triunfante y la iglesia laureada en todo el globo de el mundo. Por el patrocínio de Maria Santissima en España. Finezas que Nuestra Señora ha obrado con España, obsequios, y servicios con que han correspondido nuestros Reyes Catolicos à tan Soberana Señora. Discursos historiales desde el nacimiento de Maria Santissima, hasta la restauracion de la Ciudad de Mecina, y entrada de la Reina nuestra señora en su Real Corte, Reinando la Magestad Catolica de don Carlos II nuestro señor que Dios guarde. Por....* Madrid: Iulián de Paredes, 1682.

AGENDA :

PREMI D'INVESTIGACIÓ DE FERRERIES

(Ferrerries –Menorca-, juliol de 2015)

Convoca: Ajuntament de Ferreries, amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Menorquins.

Tema: Premi al millor treball d'investigació la temàtica del qual faci referència a la població de Ferreries o als seus habitants (economia, demografia, folklore, història, ...).

Dotació: 900 €.

Termini: 1 de juliol de 2015.

Informació: www.ime.cat

PREMI TARRAGONÈS BECA D'INVESTIGACIÓ

(Tarragona, juliol de 2015)

Convoca: Consell Comarcal del Tarragonès, amb la col·laboració de Repsol.

Tema: Premi al millor projecte d'investigació sobre la comarca del Tarragonès, en el seu conjunt o els municipis que la componen. L'àmbit d'investigació dels projectes presentats ha de ser el de les humanitats.

Dotació: 2.450 € i la publicació del treball dins la col·lecció “Els llibres del Consell”.

Termini: 3 de juliol de 2015.

Informació: Departament de Cultura. Consell Comarcal del Tarragonès, carrer de les Coques, 3 - 43003 Tarragona; telèfon: 977-244 500 – Fax: 977-244 513; web: www.tarragones.cat ; email: jcavalle@tarragones.cat

Aplec de Treballs, núm. 33 (2016), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2015, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano, Óscar Martín Vielba.

Junta Externa d'Avaluació: Ramon Arnabat Mata (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals i Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*).

Imatges: *Portada* – Canó trobat a Deltebre del naufragi del *Magnum Bonum*, mostrat en l'exposició “Deltebre I. Història d'un naufragi”, que organitza el Museu d'Arqueologia de Catalunya - Girona [© Adam Gerard Quigsly]. *El Personatge* –

La Cita –

Les imatges dels articles són aportades pels autors, i figuren convenientment acreditades. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etcètera., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta, respon a criteris purament altruïstes de militància cultural i, per tant, no cobra preu ni percebeix cap mena de retribució o contraprestació, ni tampoc paga cap aportació.

A Carn! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.